ΠΑΝΔΩΡΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κλ.

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ.

ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1857 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1858.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΤΑΙΡΙΟΥ ΧΙΟΥ ΛΑΒΩΝ ΑΡΙΘ.

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΑΝΔΩΡΑΣ.

1858.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ

ΕΝ ΤΩ ΤΟΜΩ Ι΄. ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΠΙΝΑΞ ΚΑΘ' ΥΛΗΝ.

Α. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ.

Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. ΡΞΘ. 1.
Περὶ Πομπηΐας. ΡΞΘ, ΡΟ. 9, 39.
Παῦλος Παρούτας. ΡΟΛ. 49.
Ἀπόσπ. Ὑπομν. ἀνεκδότων. ΡΟΛ. 67.
Μιχαὴλ Τοσίτσας. ΡΟΒ. 81.
Ἰω. Βαρβάκης. ΡΟΓ. 109.
Περὶ τῆς Ἑλλην. φυλῆς, κατὰ Φαλμεράγερ. ΡΟΓ, ΡΟΕ. 110, 163.
Ἱστορία Ἑλλάδος ὑπὸ Τρικούπη. ΡΟΔ, ΡΠΘ. 139, 495.
Σπυρ. Βλαντής. ΡΟΕ. 145.
Περὶ τῶν προγενεστ. Ἑλλ. Σχολείων. ΡΟΣΤ. 169.
Γνώμη Κουρτίου περὶ τῆς περὶ φυλῶν πραγματείας Κ. Παπαρρηγοπούλου. ΡΟΣΓ. 186.
Τὰ κατὰ τὸν Μεσαιώνα Ἐρωτ. δικαστήρια. ΡΟΣΤ. 187.
Ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις. ΡΠ. 259.
Ναὸς Ἁγίας Ἄννης. ΡΠ. 273.
Κατάστασις Ἑλλήνων φὴν ΙΗ΄ ἑκατονταετ. ΡΠΑ. ΡΠΒ. 298, 314.
Ἐκστρατεία εἰς Ἀλεξάνδρ. τὸ 1825. ΡΠΒ. 322.
Μάριος Πιέρης. ΡΠΔ. 366.
Βίος Ἀνακρέοντος. ΡΠΕ, ΡΠΣΤ. 381, 405.
Τιμὴ τοῦ χάρτου παρ' ἀρχαίοις. ΡΠΒ. 389.
Γαλιλαῖος. ΡΠΣΤ. 416.
Καλιόστρος. ΡΠΣΤ. 424.
Χριστόφ. Κολόμβος. ΡΠΖ, ΡΠΗ. 450, 465.
Κυρία Λεβρύν. ΡΠΗ. 461.
Ἱστοριογραφία τοῦ ἀγῶνος. ΡΠΘ. 485.

Β. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Περὶ Ἡμερολογίου. ΡΞΘ, ΡΟΛ, ΡΟΒ. 11, 57, 89.
Τοῦ Κουτρούλη ὁ Γάμος. ΡΞΘ, ΡΠΔ, ΡΠΕ. 23, 375. 396.
Ποιητικὸς ἀγών. ΡΟ. 25.
Περὶ λογικῶν ἀρχῶν. ΡΟΛ. 73.
Καππαδοκία. ΡΟΒ. 95.
Περιπέτειαι τῆς καθομιλουμένης. ΡΟΓ. 105.
Χειρόγραφα. ΡΟΔ, ΡΟΘ, ΡΠΑ, ΡΠΖ, ΡΛΒ. 143, 253, 305, 445, 550.
Βισέρου περιήγ. ἐν Ἑλλάδι. ΡΟΣΤ. 188.
Χρονολ. διάρθρωσις τῶν Ὁμηρ. ποιημάτων. ΡΟΖ. 193.
Χρονογραφία Ἠπείρου. ΡΟΖ. 214.
Ἱστορία Ναπολέοντος. ΡΟΖ. 215.
Περὶ Ἀτσιγγάνων. ΡΟΗ, ΡΟΘ, ΡΠ, ΡΠΑ, ΡΠΒ. 217, 241, 285, 309.
Νεοελλ. Φιλολογία. ΡΟΗ, ΡΠΑ. 232, 380.
Πανεπ. νομισμ. συλλογή. ΡΟΘ. 260.
Ἐγκόλπιον τῶν νέων. Αὐτ.
Μνημόσυνα Ἀρ. Βαλαωρίτου. ΡΠ, ΡΠΒ. 279, 325.
Notices sur la topographie ancienne de la Nouv. Russie. ΡΠΓ. 349.
Die Herakleotische Halbinsel. Αὐτ.
Περὶ ἀκλοῦ. ΡΠΔ. 357.
Τυπικὸν Ἀνδρον. Κουκίου. ΡΠΣΤ. 413.
Γλωσ. τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς. ΡΠΣΤ, ΡΠΖ, ΡΠΗ, ΡΠΘ, ΡΛ, ΡΛΑ. 420, 439, 462, 492, 516, 546.
Ἀκολουθία τῶν ἁγίων πεντεκαίδεκα μαρτύρων κτλ. ΡΠΣΤ. 425.
Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας. ΡΠΗ. 471.
Ἀγγελία ἐκδόσεως Ἱστ. Κούμα. ΡΠΗ. 476.
Λόγος Κ. Ἀσωπίου. ΡΛ, ΡΛΑ. 501, 525.
Φυσικὴ Ἱστορία Ζώων. ΡΛ. 523.
Σημ. γλωσσογραφική. ΡΛΒ. 562.

Γ. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ.

Φραγκίσκος καὶ Εὐγενία. ΡΞΘ. 19.
Ἔρημος Οἰκία. ΡΟ, ΡΟΒ. 41, 85.
Οἱ δύο μαθηταί. ΡΟΛ, ΡΟΕ, ΡΟΖ. 130, 162, 208.
Γουσμάνος ὁ Καλός. ΡΟΗ, ΡΟΘ. 227, 248.
Κρανίου ἀποκαλύψεις. ΡΠ. 275.
Ὁ ἰατρός. ΡΠΑ. 293.
Τὸ μνῆμα τῆς Μαρίας. ΡΠΒ. 328.
Ἐλοΐζα καὶ Ἀβελάρδος. ΡΠΓ, ΡΠΖ. 341, 431.
Συκοφαντία. ΡΠΔ, ΡΠΣΤ. 373, 417.
Διπλοῦς ἱππότης. ΡΠΗ. 467.
Βερνάρδος. ΡΠΘ, ΡΛ, ΡΛΑ. 490, 518, 543.
Ἡ Μάγισσα τῆς Τρουβίλλης. ΡΛΒ. 559.

Δ. ΙΑΤΡΙΚΑ.

Ὀφθαλμιατρικὴ Σύνοδος. ΡΠΓ. 346.
Ταρίχευσις νεκρῶν ἐν Ἰνδίᾳ. ΡΠΓ. 353.
Περὶ τοκετῶν. ΡΠΘ. 500.

Ε. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΑ.

Σταυρὸς Ἀγαθαγγέλου, ΡΞΘ. 17.
Ἀφροδίτη. ΡΞΘ. 23.
Περὶ Στενογραφίας. ΡΟ, ΡΟΓ. 40, 102.
Ὁ Μέγας Ἀνατολικός. ΡΟΔ. 156.
Χαρτόνιον ἀδιάβροχον. ΡΟΒ. 168.
Σκεῦος οἰκιακόν. ΡΟΕ. 161.
Μετάλλια πανεπιστ. καὶ Φιλεκπαιδευτ. Ἑταιρίας. ΡΟΖ. 213.
Ἔλαιον κενοφανές. ΡΟΖ. 216.
Ἀστρονομία. ΡΟΗ. 230.
Μελαγχολία. ΡΟΘ. 258
Ταχύτης Τηλεγράφων. ΡΗΑ. 548.
Ἱερὰ οἰκογένεια. ΡΗΒ. 569.

ΣΤ. ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Περὶ τῶν θερμῶν ὑδάτων τῆς Ἀραβίας. ΡΟΑ. 70.
Περὶ Κομήτων. ΡΟΓ. 97.
Περὶ ἰαματ. ὑδάτων ἐν Ἑλλάδι. ΡΟΘ. 247.
Φυσικὸν μεγαλεῖον Ἀμερικῆς. ΡΟΘ. 263.
Μετεωρολογικὸν φαινόμενον. ΡΠΘ. 489.
Περὶ γαιανθράκων. ΡΗ. 524.

Ζ. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ.

Λέων Πειραιῶς. ΡΟΑ. 121.
Περὶ τῶν μνημάτων τῶν Ἑλλ. αὐτοκρατόρων. ΡΟΔ, ΡΟΖ. 134, 216.
Περὶ Φαζημῶνος. ΡΟΕ. 159.
Οἰκόσημα Κουκούλλα καὶ Βαρότση. ΡΟΘ. 253.
Ἀρχαῖοι ναοὶ Σάμου. ΡΟΘ, ΡΠΘ, ΡΗΑ. 256, 497, 541.
Ἀρχαιολογικὰ Σκανδιναυίας. ΡΟΘ. 260.
Ἀρχαῖοι σκελετοὶ ἐκ μαρμάρου. ΡΠ. 282.
Τάφος Ἱπποκράτους. ΡΠ. 283.
Σπάθη Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. ΡΠΑ. 302.
Ἀρχαῖαι Μακεδ. ἐπιγραφαί. ΡΠΑ. 304.
Περὶ Ἐπιγραφῶν. ΡΠΓ, ΡΠΖ. 333, 429.
Ἐπιγραφαὶ Ἴμβρου. ΡΠΔ. 372.
Ἀνακάλυψις Ῥωμαίου Ἱστορικοῦ. ΡΠΣΤ. 425.
Οἰκόσημα Βιγουροῦ καὶ Κονδύλη. ΡΠΗ. 470.
Οἰκόσημα Κόκου, Βέλλου, Λορεδάνου καὶ Πρατούνα. ΡΠΘ. 494.

Η. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΟΓΡΑΦΙΚΑ.

Λόγος Τερτσέτου. ΡΟΔ. 127.
Χάρτης Ἑλλάδος. ΡΟΕ. 168
Πληθυσμὸς Ἀγγλίας. ΡΟΣΤ. 191.
Ἐξετάσεις Σχολείων. ΡΟΗ. 240.
Ἑλλ. δραμ. παράστασις. ΡΟΘ. 252.
Στατιστικὴ Ἀμερικῆς. ΡΟΘ. 264.
Ἰνδία. ΡΗ. 234.
Ναυτικὸν Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Αὐτ.
Αἱρέσεις. ΡΠΒ. 332.
Λόγος Γ. Μαυροκορδάτου περὶ Δικαίου. ΡΠΓ. 350.
Δημοσ. Ἐκπαίδ. ἐν Ἀγγλίᾳ. ΡΠΔ. 380.
Τὸ πρῶτον καθῖκον τῆς μητρός. ΡΠΖ. 445.
Ἑλλ. Σχολ. Θεσσαλονίκης. ΡΠΗ. 453.
Πετρίτσειος Σχολὴ ἐν Κεφαλληνίᾳ. ΡΠΘ. 477.
Ἰουδαῖοι. ΡΠΘ. 499.
Πληθυσμὸς Γαλλίας. ΡΠΘ. 500.
Δημόσιον χρέος καὶ φόροι. Αὐτ.
Μεταλλεῖα Οὐραλίων. Αὐτ.
Ἰχθῦς Νορβηγίας. Αὐτ.
Ἐξηνταβελόνης. ΡΗ. 510.

Θ. ΤΟΠΩΝ ΚΑΙ ΗΘΩΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ.

Περὶ Κίνας. ΡΟ, ΡΟΖ, ΡΠΣΤ, ΡΠΘ. 46, 212, 427, 483.
Περιοδίαι Σπουδαστοῦ. ΡΟΑ, ΡΠΔ. 63, 363.
Ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Σμύρνην. ΡΟΕ. 150.
Βασίλειον Σιάμης. ΡΟΣΤ, ΡΟΖ. 188, 206.
Περὶ Τριπόλεως. ΡΟΘ. 260. Ἰδὲ Βαρβαρίας
Ἀνναμιτικὴ Κράτος. ΡΠΓ, ΡΠΔ. 351, 369.
Βασίλειον Κάφρων. ΡΠΕ. 399.
Ἕλληνος περιηγητοῦ σημειώσεις. ΡΗ, ΡΗΑ. 511, 535.

Ι. ΒΟΤΑΝΙΚΑ.

Βανανέα. ΡΠΑ, ΡΠΖ. 307, 447.
Νηπενθὲς ἀποσταχτικόν. ΡΗΑ. 534.

ΙΑ. ΖΩΟΛΟΓΙΚΑ.

Θηρίον Ζεβωδάν. ΡΟΑ. 55.
Μέγας μαστόδους. ΡΟΒ, 94.
Μαυδσούρειος γέρανος. ΡΟΗ. 227.
Νεοφανὴς ἰχθύς. ΡΟΗ. 239.
Φαττάγαι ΡΗΒ. 562.

ΙΒ. ΠΟΙΗΣΙΣ.

Τὸ πρῶτον ψυχοσάββατον. ΡΞΘ. 22.
Δάκρυα τῆς φυλακῆς. ΡΟ. 48.
Σοφία Καραθεοδωρῆ. ΡΟΕ. 165.
Τῇ Κυρίᾳ Τ. ΡΟΣΤ. 192.
Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Σολομοῦ. ΡΟΖ, ΡΟΘ. 221, 261.
Μυρσίνη καὶ Φιάτω. ΡΟΘ. 262.
Μάϊος τῆς φυλακῆς. ΡΠΑ. 307.
Ἡ Σκλαβιὰ καὶ ὁ γάμος. ΡΠΓ. 355.
Τὸ Ἑσπέρας. ΡΠΕ. 387.
Ποιήματα Σολομοῦ. ΡΠΕ, 403.
Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν. ΡΠΣΤ. 428.
Ἡ Εὔχαρις. ΡΠΗ, ΡΠΘ. 473, 498.
Παῤῥάφρασις κλεπτ. τραγῳδίου. ΡΗΑ. 539.

ΙΓ. ΔΙΑΦΟΡΑ.

Θάνατος Κ. Οἰκονόμου. ΡΟ. 47.
Περίεργος παλιμβίωσις. ΡΟΑ. 71.
Νέον εὐεργέτημα τῆς Κ. Τοσίτσα. ΡΟΑ, ΡΟΒ, ΡΟΔ. 92, 96. 144.
Ἀρχὴ Δημάρχου. ΡΟΕ. 167.
Γυνοικοφαγία. ΡΟΣΤ. 191.
Ἀνέκδοτα. ΡΟΣΤ. 191—192.
Νέος τρόπος τοῦ κλέπτειν. ΡΟΖ. 216.

Θάνατος Γίγαντος. ΡΟΘ. 264.
Γυναῖκες. Αὐτ.
Διάρκεια ἡμέρας. Αὐτ.
Βατικανόν. ΡΠ. 284.
Κρινολίνα. Αὐτ.
Μηχανικὸν σάρωθρον. ΡΠΑ. 308.
Νῆσοι πλέουσαι. Αὐτ.
Ἐπιστολαὶ Κοραῆ. ΡΠΒ, ΡΠΓ, ΡΠΣΤ. 332, 353, 428.
Βελτίωσις οἴνου. ΡΠΔ. 379.
Δύο νομικὰ ζητήματα. Αὐτ.
Γίγαντες καὶ Νάνοι. ΡΠΗ. 474.
Περίεργα προνόμια. Αὐτ. 475.
Ἀστεῖα συζήτησις. Αὐτ.
Περὶ Μελανοστώμων. ΡΠΘ. 500.
Μισογύναι. ΡΗΑ. 548.
Περίεργον συνάλλαγμα. ΡΗΒ. 564.
Συντάκται Πανδώρας. Αὐτ.

ΠΙΝΑΞ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ.

Α.

Ἀγαθαγγέλου σταυρός. ΡΞΘ. 17.
Ἀγγλία πληθυσμός. ΡΟΣΤ. 191.
Ἀγγλίας ναυτικόν. ΡΠ. 234.
Ἀγγλίας δημοσ. Ἐκπαίδευσις. ΡΠΔ. 380.
Ἀγκίας Ἄννας κτλ. ΡΠ. 273.
Ἀγὼν ποιητικὸς τοῦ 1857. ΡΟ. 25.
Ἀγῶνος ἱστοριογραφία. ΡΠΘ. 485.
Αἱρέσεις. ΡΠΒ. 332.
Ἀλεξανδρείας ἔκστρ. τοῦ 1825. ΡΠΒ. 322.
Ἀμερικῆς στατιστική. ΡΟΘ. 264.
Ἀμερικῆς μεγαλεῖον φυσικόν. ΡΟΘ. 263.
Ἀνακρέοντος βίος. ΡΠΕ, ΡΠΣΤ. 381, 405.
Ἀναμνήσεις Ἱστορικαί. ΡΠ. 259.
Ἀνατολικὸς μέγας. ΡΟΔ. 156.
Ἀνέκδοτα. ΡΟΣΤ. 191—192.
Ἀνναμιτικὸν Κράτος. ΡΠΓ, ΡΠΔ. 351, 369.
Ἀραβίας ὕδατα θερμά. ΡΟΔ. 70.
Ἀρχαιότατος Ἑλληνικῆς πέρι. ΡΞΘ. 1.
Ἀρχαὶ λογικαί. ΡΟΒ. 73.
Ἀστρονομία. ΡΟΗ. 230.
Ἀσωπίου λόγος. ΡΝ, ΡΝΑ, 501, 526.
Ἀτσιγγάνων πέρι. ΡΟΗ, ΡΟΘ, ΡΠ, ΡΗΑ, ΡΗΒ. 217, 241, 285, 309.
Αὐτοκρ. Ἑλλην. μνήματα. ΡΟΔ, ΡΟΖ. 134, 216.
Ἀφροδίτη. ΡΞΘ. 23.

Β.

Βαλαωρίτου μνημόσυνα. ΡΠ, ΡΠΒ, 279, 325.
Βανανέα. ΡΠΑ, ΡΠΖ. 307, 447.
Βαρβάκης Ἰω. ΡΟΓ. 109.
Βαρότση οἰκόσημα. ΡΟΘ. 253.
Βατικανόν. ΡΠ. 234.
Βέλου οἰκόσημα. ΡΠΘ. 494.
Βερνάρδος. ΡΠΘ, ΡΗ, ΡΗΑ. 490, 518, 543.
Βισέρου περιήγ. ἐν Ἑλλάδι. ΡΟΣΤ. 188.
Βιγουροῦ οἰκόσημα. ΡΠΗ. 470.
Βλαντὴς Σπ. ΡΟΕ. 145.

Γ.

Γαλιλαῖος. ΡΠΣΤ. 416.
Γαλλίας ναυτικόν. ΡΠ, 234.
Γαλλίας πληθυσμός. ΡΠΘ. 500.
Γίγαντος θάνατος. ΡΟΘ. 264.
Γίγαντες καὶ Νάνοι. ΡΠΗ. 474.
Γουσμάνος ὁ Καλός. ΡΟΗ, ΡΟΘ. 227, 248.
Γυναῖκες. ΡΟΘ. 264.
Γυναικοφαγία. ΡΟΣΤ. 191.

Δ.

Δημάρχου ἀρχή. ΡΟΕ. 167.
Δίδελφος. ΕΗ. 523.
Die Herakleotische Halbinsel, etc. ΡΠΓ, 349.
Δικαίου πέρι. Λόγ. Μαυροκορδάτου. ΡΠΓ. 350.
Δικαστήρια ἐρωτ. τοῦ Μεσαιῶνος. ΡΟΣΤ. 187.

Ε.

Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν. ΡΠΣΤ. 428.
Ἔλαιον νεοφανές. ΡΟΖ. 216.
Ἑλλάδος ὕδατα ἰαματικά. ΡΠΘ. 247.
Ἑλλάδος χάρτης. ΡΟΕ. 168.
Ἕλληνες τῆς ΙΗ' ἑκατοντ. ΡΠΑ, ΡΠΒ. 298, 314.
Ἑλληνικῆς τῆς καθ' ἡμᾶς γλωσσάρ. ΡΠΣΤ, ΡΠΖ, ΡΠΗ, ΡΠΘ, ΡΗ, ΡΗΑ. 420, 439, 462, 492, 516, 546.
Ἐλοΐζα καὶ Ἀβελάρδος. ΡΠΓ, ΡΠΖ. 341, 434.
Ἐξηνταβελόνης. ΡΗ. 510.
Ἑσπέρας. ΡΠΕ. 387.
Εὔχαρις. ΡΠΗ, ΡΠΘ. 473, 498.

Ζ.

Ζεβωδὰν θηρίον. ΡΟΑ. 55.
Ζητήματα νομικὰ δύο. ΡΟΔ. 379.

Η.

Ἡμέρας διάρκεια. ΡΟΘ. 264.

Ἡμερολογίου πέρι. ΡΞΘ, ΡΟΑ, ΡΟΒ. 11, 57, 89.
Ἤπείρου χρονογραφία. ΡΟΖ. 214.

Θ.

Θεσσαλονίκης Ἑλληνικὸν σχολεῖον. ΡΠΗ. 453.

Ι.

Ἰατρός. ΡΠΑ. 293.
Ἴμβρου ἐπιγραφαί. ΡΠΔ. 372.
Ἰνδία. ΡΗ. 234.
Ἰουδαῖοι. ΡΠΘ. 499.
Ἱπποκράτους τάφος. ΡΗ. 283.
Ἱππότης διπλοῦς. ΡΠΗ. 467.
Ἰχθὺς νεοφανής. ΡΟΗ. 239.

Κ.

Καθομιλουμένης περιπέτειαι. ΡΟΓ. 105.
Καλιόστρος. ΡΠΣΤ. 424.
Καππαδοκία. ΡΟΒ. 95.
Καραθεοδωρῆ Σοφία. ΡΟΕ. 165.
Κάφρων βασιλεύς. ΡΠΕ. 399.
Καλοῦ πέρι. ΡΠΑ. 357.
Κεφαλληνίας Πετρίτσ. Σχολή. ΡΠΘ. 477.
Κίνας πέρι. ΡΟ, ΡΟΖ, ΡΠΣΤ, ΡΠΘ. 46, 212, 427, 483.
Κλοπῆς νέος τρόπος. ΡΟΖ. 216.
Κολόμβος Χρ. ΡΠΖ, ΡΠΗ. 450, 465.
Κομῆται. ΡΟΓ. 97.
Κουτρούλη γάμος. ΡΞΘ, ΡΠΑ, ΡΠΒ. 23, 375, 396.
Κονδύλη οἰκόσημα. ΡΠΗ. 470.
Κόκου οἰκόσημα. ΡΠΘ. 494.
Κόρακῆ ἐπιστολαί. ΡΠΒ, ΡΠΓ, ΡΠΣΤ. 332, 354, 428.
Κοῦμα ἱστορίας ἔκδοσις. ΡΠΗ. 476.
Κουκούλα οἰκόσημα. ΡΟΘ. 253.
Κρανίου ἀποκαλύψεις. ΡΠ. 275.
Κρινολίνα. ΡΗ. 234.
Κωνσταντίνου Παλαιολόγου σπάθη. ΡΠΑ. 302.

Λ.

Λεβρὺν (Κ.) ΡΠΗ. 461.
Λορεδάνου οἰκόσημα. ΡΠΘ. 494.
Λιθάνθρακες ἐν Εὐρώπῃ. ΡΛ. 524.

Μ.

Μαθηταὶ δύο. ΡΟΔ, ΡΟΕ, ΡΟΖ. 130, 162, 208.
Μακεδονικαὶ ἐπιγραφαί. ΡΠΑ. 304.
Μανδσούρειος γέρανος. ΡΟΗ. 227.
Μαρίας μνῆμα. ΡΠΒ. 328.
Μαρτύρων τὲ ἀκολουθία, κτλ. ΡΠΣΤ. 425.
Μαστόδους μέγας. ΡΟΒ. 94.
Μεγαλόσωμοι. ΡΠΘ. 500.
Μελαγχολία. ΡΟΘ. 258.
Μήτρος πρῶτον καθῆκον. ΡΠΖ. 445.
Μυρσίνη καὶ Φώτω. ΡΟΘ. 262.
Μισογῦναι. ΡΛ. 548.

Ν.

Νάνοι καὶ Γίγαντες. ΡΠΗ. 474.
Ναπολέοντος ἱστορία. ΡΟΖ. 215.
Νέον ἐγκόλπιον. ΡΟΘ. 260.
Νεκρῶν ταρίχευσις ἐν Ἰνδίᾳ. ΡΠΓ. 353.
Νηπενθές. ΡΛΑ. 534.
Νῆσοι πλέουσαι. ΡΠΑ. 308.
Νομισμάτων πανεπιστ. συλλογή. ΡΟΘ. 260.
Νορβηγίας ἰχθύς. ΡΠΘ. 500.
Notices sur la topographie de la nouvelle Russie. ΡΠΓ. 319.
Νουκίου Α. τυπικόν. ΡΠΣΤ. 413.

Ο.

Οἰδίποδος παράστασις. ΡΟΘ. 252.
Οἰκία ἔρημος. ΡΟ, ΡΟΒ. 41, 85.
Οἰκογένεια ἱερά. ΡΛΒ. 563.
Οἰκονόμου Κ. θάνατος. ΡΟ. 47.
Οἴνου βελτίωσις. ΡΠΔ. 379.
Ὁμηρ. ποιημάτων διάρθρωσις. ΡΟΖ. 193.
Οὐραλίων μεταλλεῖα. ΡΠΘ. 500.

Π.

Πανεπιστημίου μετάλλιον. ΡΟΖ. 213.
Παλιμβίωσις περίεργος. ΡΟΛ. 74.
Πανδώρας συντάκται. ΡΛΒ. 564.
Παρούτας Παῦλος. ΡΟΛ. 49.
Πειραιῶς λέων. ΡΟΔ. 121.
Πειραιῶς (ἀπὸ) εἰς Σμύρνην. ΡΟΕ. 150.
Περιηγητοῦ Ἕλλην. σημ. ΡΛ, ΡΛΑ. 511, 535.
Πιέρης Μάρκος. ΡΠΔ. 366.
Πομπηΐας πέρι. ΡΞΘ, ΡΟ. 9, 39.
Πρατούνα οἰκόσημα. ΡΠΘ. 494.
Προνόμια περίεργα. ΡΠΗ. 475.

Ρ.

Ρωμαίου ἱστορικοῦ ἀνακάλυψις. ΡΠΣΤ. 325.

Σ.

Σάμου ναοὶ ἀρχαῖοι. ΡΟΘ, ΡΠΘ, ΡΛΑ. 256, 497, 540.
Σάρωθρον μηχανικόν. ΡΠΑ. 308.
Σιάμης βασίλειον. ΡΟΣΤ, ΡΟΖ. 183, 206.
Σημ. γλωσσογραφ. ΡΛΒ. 562.
Σκανδιναυΐκης ἀρχαιολογικά. ΡΟΘ. 260.
Σκελετοὶ ἀρχαῖοι. ΡΠ. 382.
Σκεῦος οἰκιακόν. ΡΟΕ. 161.
Σουλλίου καὶ Πάργας ἱστορία. ΡΠΗ. 471.
Σολομοῦ θάνατος. ΡΟΗ, ΡΟΘ. 221, 264.
Σολομοῦ τοιήματα. ΡΠΓ. 403.
Σαλαβιὰ καὶ γάμος. ΡΠΓ. 355.
Σπουδαστοῦ περιοδίαι. ΡΟΔ, ΡΠΔ. 63, 363.
Στενογραφίας πέρι. ΡΟΒ, ΡΟΓ. 40, 102.
Συζήτησις ἀπτεῖα. ΡΠΗ. 475.

Συκοφαντία. ΡΠΔ, ΡΠΣΤ. 373, 417.
Συνάλλαγμα περίεργον. ΡΛΒ. 564.
Σύνοδος ὀφθαλμιατρική. ΡΠΓ, 346.
Σχολεῖα Ἑλλην. προγενέστερα. ΡΟΣΤ. 169.
Σχολείων ἐξετάσεις. ΡΟΗ. 240.

Τ.

Τερπσέπου λόγος. ΡΟΔ. 127.
Τοκετῶν πέρι. ΡΠΘ. 500.
Τηλεγράφων ταχύτης. ΡΛΑ. 548.
Τοσίτσας Μιχαήλ. ΡΟΒ. 81.
Τραγῳδίου κλεπτ. παράφρασις. ΡΛΑ. 539.
Τοσίτσα Κ. νέον εὐεργέτημα ΡΟΔ, ΡΟΒ, ΡΟΔ. 72, 96, 144.
Τ . . . Κυρία. ΡΟΣΤ. 192.
Τρικούπη Σ. Ἱστορία Ἑλλ. ΡΟΔ, ΡΠΘ. 139, 495.
Τριπόλεως πέρι. ΡΟΘ. 360.
Τρουβίλλης Μάγισσα. ΡΛΒ. 559.

Υ.

Ὑπομνήματα ἀνέκδοτα. ΡΟΔ. 67.

Φ.

Φαζημών. ΡΟΕ. 159.
Φαινόμενον μετεωρολογικόν. ΡΠΘ. 489.
Φαττάγαι. ΡΛΒ. 562.
Φιλεκπ. ἑταιρείας μετάλλια. ΡΟΖ. 213.
Φιλητᾶ Χ. περὶ ἐπιγραφῶν. ΡΠΓ, ΡΠΖ. 333, 429.
Φιλολογία νεοελλ. ΡΟΗ, ΡΠΔ. 232, 380.
Φόροι δημόσιοι. ΡΠΘ. 500.
Φραγκίσκος καὶ Εὐγενία. ΡΞΘ. 19.
Φυλακῆς δάκρυα. ΡΟ. 48.
Φυλακῆς Μάϊος. ΡΠΑ. 307.
Φυλῆς Ἑλληνικῆς πέρι. ΡΟΓ, ΡΟΕ. 110, 163.

Χ.

Χάρτου τιμὴ παρ' ἀρχαίοις. ΡΠΕ. 389.
Χαρτόνιον ἀδιάβροχον. ΡΟΕ. 168.
Χειρόγραφα. ΡΟΔ, ΡΟΘ, ΡΠΑ, ΡΠΖ, ΡΛΒ. 143, 253, 305, 445, 550.
Χρέος δημόσιον. ΡΠΘ. 500.

Ψ.

Ψυχοσάββατον πρῶτον. ΡΞΘ. 22.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ.

—ooo—

Φυλλάδ.	Σελ.	Ἀντικείμενον.
ΡΞΘ.	9	Ναὸς Ἴσιδος.
	10	Περιστύλιον.
	11	Μονομάχος.
	18	Σταυρός.
	23	Ἀφροδίτη.
ΡΟ.	93	Οἰκία Λουκρητίου.
	»	Βρύσις.
	»	Σύμβολα οἰνοπώλου.
	47	Κυρία Κινέζα.
ΡΟΑ.	56	Θηρίον Ζεβωδάν.
	68	Ἕλλην στρατιώτης.
ΡΟΒ.	81	Μ. Τσίτσας.
	94	Μέγας Μαστόδους.
ΡΟΓ.	109	Ἰ. Βαρθάκης.
	»	Σφραγὶς αὐτοῦ.
ΡΟΔ.	122	Λιμὴν Πειραιῶς.
	124	Λέων, πλευρὰ ἀριστερά.
	125	» πλευρὰ δεξιά.
ΡΟΕ.	157	Μέγας Ἀνατολικός.
	101	Σκεῦος οἰκιακόν.
ΡΟΣΤ.	184	Α΄. Βασιλεὺς Σιάμης.
	»	Β΄. Βασιλεὺς Σιάμης.
	185	Παιδία συγκεκολλημένα.
ΡΟΖ.	207	Ἀδελφὸς Βασ. Σιάμης.
	213	Μετάλλιον Πανεπιστημίου.
	»	Μετάλλιον φιλεκ. ἑταιρίας.
ΡΟΗ.	227	Μανδσούρειος Γέρανος.
	239	Νεοφανὴς ἰχθύς.
ΡΟΘ.	253	Οἰκόσημον Κουκούλλα.
	»	Οἰκόσημον Βαρότση.
	269	Μελαγχολία.
ΡΠ.	274	Ναὸς ὁγίας Ἄννης.
	282	Σκελετοὶ ἐκ μαρμάρου.
ΡΠΑ.	303	Σπάθη Κωνστ. Παλαιολόγου.
	307	Βανανέα.
ΡΠΒ.	322	Ναυμαχία Νεοκάστρου.
ΡΠΓ.	352	Οἰκία Ἀνναμιτική.
	353	Πλοῖον Ἀναμιτικόν.
ΡΠΔ.	370	Γυνὴ κωπηλατοῦσα.
	371	Λατομεῖον.
ΡΠΕ.	388	Τὸ ἑσπέρας.
	401	Τελετὴ ἐν Ἀφρικῇ.
ΡΠΣΤ.	416	Γαλιλαῖος.
	425	Καλιόστρος.
ΡΠΖ.	444	Μήτηρ θηλάζουσα.
	448	Βανανέα.
	449	Ἄνθη καὶ καρπὸς τῆς Βαναν.
ΡΠΗ.	461	Κυρία Λεβρύν.
	471	Οἰκόσημα Κονδύλη.
	»	Οἰκόσημα Λαστίκ.
ΡΠΘ.	484	Γάμος Κινεζικός.
	474	Οἰκόσημα Κόκου.
	»	Οἰκόσημα Βέλλου.
	»	Οἰκόσημα Λορεδάνου.
	»	Οἰκόσημα Πρατούνα.
Ρϟ.	511	Μολιέρος.
	523	Δίδελφος.
ΡϟΑ.	534	Νηπενθές.
	538	Ναὸς Σαράπιδος.
ΡϟΒ.	563	Φαττάγαι.
	Παρ.	Ἱερὰ οἰκογένεια.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΠΡΙΛΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η΄. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 169.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ.

Α΄.

Ἡ *Ἑλλὰς ἐστιν ἡ Γερμανία τῆς ἀρχαιότητος*, εἶπέ ποτε ὁ ἀθάνατος ἱστοριογράφος τῆς Ῥώμης Γεώργιος Νιεβοῦρος. Ὑπὸ τίνα ἔποψιν ὀφείλομεν νὰ ἐκλάβωμεν τὴν ἀξιομνημόνευτον ἀλλ' αἰνιγματώδη ταύτην ῥήτραν; τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ μεθερμηνεύσωμεν τὰς ὀλίγας μὲν, ἀλλὰ τὰ μάλιστα ἐμφαντικὰς ταύτας λέξεις ἃς, ἐν στιγμῇ ἀκμῆς ἐνθουσιάσεως, ἔγραψεν ὁ φιλέλλην ἱστορικὸς, ὁ ἐρασμίως ἀποκαλέσας ἑαυτὸν *φιλολόγον*; Ὁ Ἔρβστιος, διάσημος καθηγητὴς ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Σαξωνίας, εἰς τὴν περὶ κλασικῆς ἀρχαιολογίας πραγματείαν του, ἐκλαμβάνει τὴν ῥῆσιν τοῦ Νιεβούρου ὑπὸ πολιτικὴν καὶ ἐθνολογικὴν μᾶλλον ἢ ὑπὸ φιλολογικὴν θεωρίαν. Πειρᾶται λοιπὸν ὁ καλὸς οὗτος Ἔρβστιος νὰ παραλληλίσῃ τὴν πολιτικὴν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν κρατῶν· πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς ἑνεστώσης Γερμανίας· παραβάλλει τὴν Αὐστρίαν πρὸς τὴν Σπάρτην, τὴν Πρωσσίαν πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὴν ἱστορικὴν ἀγωγὴν τῆς Βαυκρίας πρὸς τὴν τοῦ Ἄργους, τοὺς χρόνους τῆς μεταῤῥυθμίσεως πρὸς τὰ δεινοπαθήματα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν τοῦ Φιλίππου, βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὡς ὁ Φίλιππος ὑπέταξε τὴν Θεσσαλίαν διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς δυνάμεως, ἵνα εὐχερέστερον κυριαρχήσῃ ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος, οὕτω (λέγει ὁ μνησθεὶς συγγραφεὺς) καὶ ἡ Ῥωσσία, κατανικήσασα τὴν ἕνεκα ἀριστοκρατικῆς ἀναρχίας ἐκτεθηλυμένην Πολωνίαν, ἀπειλεῖ, ὡς ὄρις ἰοβόλος, σύμπασαν τὴν Γερμανικὴν Ὁμοσπονδίαν. Ἡ τελευταία αὕτη παραβολὴ, ἀποκύημα οὖσα ἰδιωτικοῦ δέους, φαίνεται ἡμῖν οὐχὶ μόνον ἄσκοπος ἀλλὰ καὶ ἄδικος, καὶ δὴ ἐσμὲν βέβαιοι ὅτι καὶ ὁ Νιεβοῦρος αὐτὸς, ὁ διάπυρος θιασώτης τοῦ μεγαλουργοῦ Σταΐν διατελέσας, οὐδαμῶς ἤθελεν ἐπιδοκιμάσει αὐτήν. Ἐπελήσθη ἄρα ὁ Ἔρβστιος τῶν γεγονότων τοῦ 1813, τῆς δολοφονίας τοῦ Κοτσεβοῦε, καὶ τῶν καταδιωγμῶν οὓς ὑπέστη

ὁ ὑπὲρ τῆς γερμανικῆς ἐλευθερίας μοχθήσας Ἀλέξανδρος Στούρζας;

Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὁ Νιεβοῦρος οὕτω πως ἀποφθεγγόμενος, ἐβουλήθη μόνον νὰ ἐκφράσῃ ἐν ποιμπώδει φράσει τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ φιλολογικὴν σπουδαιότητα τῆς πατρίδος του καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδένα πολιτικὸν παραλληλισμὸν ὑπηνίττετο. Ἀκριβεστέρα ἴσως ἤθελεν ἀποβῆ ἡ ῥῆσις ἀντιστρόφως ἐκφραζομένη. Ἂν ἔλεγεν ὅτι ἡ Γερμανία ἐστὶν ἡ Ἑλλὰς τῶν νεωτέρων χρόνων, τὸ ἀπόφθεγμα ἤθελεν εἶσθαι ἐν μέρει δικαιολογητόν, διότι, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, οὐδὲν ἔθνος συνφκειώθη τοσοῦτον πρὸς τὴν ἀπαράμιλλον ἑλληνικὴν εὐφυΐαν ὅσον τὸ γερμανικόν· οὐδὲν ἔθνος ἐνιόησε καὶ ὑπερηκάτισε τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα μετὰ τοιαύτης σοφίας καὶ περινοίας μεθ' οἵας καὶ ἐπιστημονικῆς κανονικότητος. Τίς διεπραγματεύθη περὶ τοῦ πολιτικοῦ μέρους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἐμβριθέστερον τοῦ Αὐγούστου Βοικχίου; Τίς ἀνεδίψησε τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς φιλοσοφικώτερον τοῦ Α. Οὐολφίου, κριτικώτερον τοῦ Γ. Ἑρμάννου καὶ ἐπιστημονικώτερον τοῦ Ο. Μυλλέρου; Τίς ἀνέπτυξε τὸ συμβολικὸν πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας σαφέστερον τοῦ Φ. Κρεϋζέρου, ἢ εἰσέδυσεν εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας εὐτολμότερον τοῦ Α. Λοβέκκίου; Βεβαίως οὐδείς· διὸ καὶ οὐχὶ ἀδίκως δυνάμεθα νὰ ἀξιώσωμεν ὅτι *ἡ Γερμανία ἐστὶν ἡ Ἑλλὰς τῶν νεωτέρων χρόνων*. Ἀλλ' ὁ ζῆλος οὗτος ὁ πρὸς ἐντελῆ κατάληψιν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καταβαλλόμενος, διατελεῖ ἀρά γε ἔτι καὶ σήμερον ἀκμαῖος καὶ ἀειθαλὴς ἢ ἠλαττώθη κατά τι; Νεώτεροί τινες γερμανοὶ φιλολόγοι ἐν οἷς ὁ Ἔρδστιυς καὶ ὁ Bernhardy (1) ἀξιοῦσιν ὅτι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης παρῆλθεν ἤδη, καὶ ὅτι ἐν Γερμανίᾳ ἡ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος δὲν προάγεται πλέον μετὰ τοῦ φλεγμαίνοντος ἐκείνου ἐνθουσιασμοῦ ὅστις ἐπεκράτει πρὸ τριάκοντα καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν. Ὁ K. Bernhardy ἐννοεῖ ἴσως ὅτι ἐψυχράνθη ὁ ζῆλος ὁ περὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων μετὰ λατινικῶν σημειώσεων· διότι ἄλλως πως δὲν παραδεχόμεθα τὴν θεωρίαν του. Εἶναι ἀναντίῤῥητον ὅτι τὸ γερμανικὸν πνεῦμα ἔλαβεν ἐσχάτως τροπήν τινα ἐπὶ τὸ ῥωμαντικώτερον, δὲν ἕπεται ὅμως ἐκ τούτου ὅτι ἡ κλασικὴ φιλολογία παρημελήθη. Ἂν ὑπάρχωσιν Auerbach καὶ Arndt, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ Κούρτιοι καὶ Αὐγεροι· τολμῶμεν μάλιστα εἰπεῖν ὅτι λυσιτελέστερόν ἐστιν νὰ ἐγκύψῃ τις εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν διασάφησιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πολιτείας καὶ ἱστορίας, ἢ νὰ διορθοῖ ἄνευ κριτικῆς ἐπιστημοσύνης τὰ χωρία τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, νὰ ὁμολογῇ τὸν *Οὐράνιον* τοῦ Σιμωνίδου, ὡς κλασικὸν ἀριστούργημα διότι εὑρίσκει παρ' αὐτῷ περιβομβοῦσαν τὴν φρασεολογίαν καὶ νὰ διατείνηται ὅτι *τὸ κατ' ἰμερὶδέαν* τυγχάνει ἡ ἀφελεστάτη τῶν ἑλληνικῶν ἐκφράσεων.

(1) Ἑλλην. φιλολογ. τόμ. 2. ἐν τῇ εἰσαγ.

Καὶ τῳόντι, ἅμα ἀκριβῶς ἐξετάσῃ τις τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπισυμβᾶσαν πνευματικὴν μεταῤῥύθμισιν ἐν Γερμανίᾳ, καὶ πάντως ὁμολογήσει ὅτι καὶ ἡ σπουδὴ τῆς κλασικῆς φιλολογίας εἰσῆλθεν εἰς νέον στάδιον, εὐρύτερον καὶ κανονικώτερον ἢ πρότερον. Ἂν ἐπὶ Ἐμστερουσίου καὶ Βαλκεναίρου, οἱ ἕλληνες συγγραφεῖς διεξερευνῶντο κυρίως ὑπὸ γραμματολογικὴν καὶ λεκτικὴν ἔποψιν, ἂν ἐπὶ Ἑρμάννου ἡ κριτικὴ ἀπέβλε τὰς ἀρχὰς τῆς Ὁλλανδικῆς σχολῆς, σήμερον ὅμως ἡ κριτικὴ, παραιτηθεῖσα τῆς περὶ τὸ κείμενον τοῦ συγγραφέως ἀποκλειστικότητος, λαμβάνει γενικώτερον καὶ πραγματικώτερον τύπον καὶ προσπαθεῖ ἵνα, διὰ τῆς *συγκριτικῆς* ἐξερευνήσεως τῶν συγγραφέων διευκρινήσῃ ὅσον ἔνεστι δυσελίκτους τινὰς ἐποχὰς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, συμβιβάσῃ τὰς ἀπαντωμένας διαφωνίας, προσεγγίσῃ τὰς δεοντώσας χρονολογίας καὶ παγιώσῃ τὴν κατά τινας ἱστορικὰς φάσεις μετέωρον ἀνοφαινομένην ἡμῖν ἀρχαιότητα.

Λυπηρὸν τῳόντι ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων λογίων δὲν ἐπιχειρεῖ ὡς ὁ Saint-René-Taillandier ἐν τῇ *Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων*, νὰ διακοινοῖ ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὸ φιλόμουσον τῆς Ἑλλάδος δημόσιον περίληψίν τινα τοὐλάχιστον τῶν κατὰ καιροὺς ἐν Γερμανίᾳ ἐκδιδομένων συγγραμμάτων, ἅτινα ἀφορῶσι τὴν πάτριον δόξαν καὶ εὔκλειαν, ἐνῷ ἐξ ἐναντίας πολλοὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ σοφῶν, ὡς ὁ Kind, ὁ Ellisen, ὁ Mullach (1) ἐναφμενιζόμενοι εἰς τὴν πνευματικὴν πρόοδον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, καταγίνονται ἀνενδότως εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀναγεννωμένης ἡμῶν φιλολογίας, καὶ εὐμενέστατα ὑπὲρ ἡμῶν ἀποφαίνονται (2). Τίς λ. χ. ἐποιήσατό

(1) Ὁ σεβάσμιος οὗτος καθηγητὴς ἐξέδωκε πρό τινων ἑβδομάδων ἐν Βερολίνῳ πράγματείαν περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς καθομιλουμένης ἡμῶν γλώσσης. Ἵνα μὴ ἀναγινώσκοντες εἰσέτι τὴν πραγματείαν τοῦ K. Mullach, παραιτούμεθα πάσης ἐπ' αὐτῆς ἐπικρίσεως, καίτοι τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν a priori ὅτι ὁ συγγραφεὺς, γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῶν προηγουμένων διατριβῶν του, δὲν ἀπέτυχεν ὁλοσχερῶς.

(2) Ὁ K. Schmidt-Weissenfels κατεχώρισε κατ' μαύτὰς εἰς τινα φιλολογικὴν ἐφημερίδα τοῦ Βερολίνου (Magasin für die Literatur des Auslands) περίεργον ἄρθρον περὶ τῆς « νεοελληνικῆς φιλολογίας », ἐξ οὗ ἀτμένως ἀποσπῶμεν τὰ ἑπόμενα.

« Ἕκαστος ἐνθυμεῖται ὑπόσην ζωηρὰν συμπάθειαν προεκάλεσε πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἡ ἐμφάνισις τῆς κατὰ τὸ 1821 ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος. Ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ἰσχυρὰ ἐπίκλησις εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς πόλεμος πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος. Οὐδόλως προτιθέμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐνταῦθα παραλληλισμόν τινα μεταξὺ τῆς τότε καὶ τῆς ἐνεστώσης ἐποχῆς, ἢ μεταξὺ τοῦ λεγομένου πολέμου τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος τῶν τότε καὶ τῶν σημερινῶν χρόνων· οὐδὲ ἐρωτῶμεν ἂν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἐφάνησαν ἀντάξιοι τῶν προγόνων αὐτῶν καὶ τῆς ὑπηρεσίας ἣν παρέσχον αὐτοῖς πρὸ τριακονταετίας σύμπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος . . . . . Οὐδὲν ἐστὶν ὁ βίος ἄνευ θανάτου! Τὸ δόγμα τοῦτο τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας ἐφαρμόζεται ἐξαιρέτως εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος· διότι ὁ μὲν βίος τοῦ ἔθνους τούτου ἤρχετο διὰ τοῦ μαρτυρίου, ἡ δὲ ἀναγέννησίς του, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἐνταφιασμοῦ του. Καὶ πραγματικῶς, ἡ Ἑλλὰς, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος

κατὰ μνείαν τῆς ἑλληνικῆς Μυθολογίας τοῦ Πρελλέρου, τῆς ἀρχαιολογίας τοῦ Σχοιμάννου, τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας τοῦ Μομσήνου, τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας τοῦ Δυγκέρου, τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τοῦ Ζελλέρου καὶ τῶν ἄλλων σπουδαίων συγγραμμάτων ἅτινα ἀπὸ τοῦ 1855 ἐδημοσιεύθησαν; Τίς ἀνέφερέ ποτε περὶ τῶν ἱστορικῶν ἔργων τοῦ Γερβίνου καὶ τοῦ Ἐϊσλέρου, τῶν δύο τούτων περικλεῶν μαθητῶν τοῦ Σχλοσσέρου, ἢ περὶ τῆς ἀντικειμενικῆς λεγομένης σχολῆς τοῦ πρυτάνεως τῶν Γερμανῶν ἱστοριογράφου Λεοπόλδου Ῥαγκίου;

Μεταξὺ τῶν συγγραφέων ὧν ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω τὴν πρώτην θέσιν κατέχει βεβαίως ὁ πορὸς τῆς Ἄλλης καθηγητὴς Μαξιμιλιανὸς Δύγκερος, εἷς τῶν δοκιμωτέρων ἱστοριογράφων καὶ πολιτικῶν τῆς Γερμανίας. Ὁ βίος τοῦ Δυγκέρου συνδυάζεται πρὸς πολιτικά τινα συμβάντα καθ' ἃ ἐπέδειξεν ἀείποτε ἀκραιφνῆ καὶ διάπυρον φιλοπατρίαν κατὰ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ Φραγκφορτίου, ὁ Δύγκερος ἀντεπροσώπευε τὴν πόλιν τῆς Ἄλλης καὶ ἐκάθητο ἐπὶ τῶν θρονίων τοῦ δεξιοῦ κέντρου ἢ μᾶλλον ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν μετριοπαθῶς ἐλευθεριαζόντων. Ἕκαστος ἐνθυμεῖται τὰς περιχαρεῖς μὲν ἀλλ' ἀποῤῥάδας ἐκείνας ἡμέρας τοῦ 1848 καθ' ἃς καὶ ἡ Γερμανία αὐτὴ ὑπείκουσα εἰς τὸ γενικὸν τότε σύνθημα ἀνηγέρθη ἔμπλεως ἐλπίδων οὐχὶ βεβαίως ἵνα ἀποκτείνῃ ἀμειλίκτους τυράννους ἀλλ' ἵνα ἐπαναγάγῃ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς τὸν ἕνα καὶ ἀδιαίρετον ἐκεῖνον δεσμὸν ὃν καὶ ἡμεῖς, καίτοι ὑπὸ διάφορον ἔποψιν, προδοκῶμεν καὶ ὃν μετὰ θαυμασίας βραχυλογίας περιέγραψεν ἡ ἀμίμητος τοῦ Σταγειρίτου χείρ (1). Ἀλλ' αἱ δικαιαὶ αὗται ἐλπίδες ἀπέβησαν μάταιαι, διὸ καὶ ἡ Γερμανία ἐδέησε νὰ μένῃ πάλιν τυπικῶς ἂν ὄχι πνευματικῶς διακεχωρισμένη. Ἡ πολιτικὴ δραστηριότης τοῦ Δυγκέρου ἀνέλαμψεν ἐξαιρέτως κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1850. Τὸ ἐθνικὸν κίνημα τῶν γερμανικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Δανίας, παρήγαγε κατ' ἀρχὰς πολλὰς περὶ αἰτίας ἐκβάσεως προσδοκίας· οὐδεὶς ἴσως εἰῤῥάσθη τοσοῦτον πρὸς τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τῆς μονομεροῦς ἐκείνης ἐπαναστάσεως ὅσον ὁ Δύγκερος ὅστις καὶ ἑταιρίας ὑπὲρ αὐτῆς καθίδρυσε, καὶ χρηματικὸν ἐρανισμὸν ἐπεχείρησε καὶ εἰς ἀνδρῶν στρατολογίας τὰ μάλιστα συνέτεινεν· ἀλλ' ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Θεός κελεύει· αἱ σφαῖραι τῶν Δανῶν κατέφερον ἤδη τὸ θανατηφόρον τραῦμα ἐν τῇ μάχῃ τῆς Φριδερίκας.

Ἐκ τῶν πολιτικῶν πονημάτων τοῦ Δυγκέρου ἀ-

κιώνος, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐχρησίμευεν εἰμὴ εἰς τὸ νὰ ἐπισύρῃ μακρόθεν ἐλδόξους ποιητὰς καὶ ἱστοριογράφους, ἐκείνους μὲν ἐρχομένους παρ' αὐτῇ ἵνα ποιῶσιν ἐλεγεῖα, τούτους δὲ ἵνα χύνωσι δάκρυα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἅτινα, κατὰ κᾶν βῆμα τοῦ εὐλαβοῦς ξένου, ἀνέδιδον μελαγχολικὸν ἀπήχημα, — καὶ, ἡ Ἑλλὰς δὲν ὑπῆρχεν! Ἀλλ' ἰδοὺ ὡς ἐκ θαύματος, ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων, ἡ ultima αὕτη ratio τῶν μεγάλων λαῶν, ἀνήγειλεν εἰς τὴν Εὐρώπην ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκινήθη τέλος ὑπὸ τὸν ἀνθῶδη τάπητα ὅστις ἐκάλυπτεν αὐτό!

(1) Ἀριστοτ. Πολιτ. Α', 6, 1.

ξιοσημείωτον πρὸ πάντων τυγχάνει τὸ περὶ *ἐξωτερικῆς πολιτικῆς*, ἐκδοθὲν ἐν Βερολίνῳ κατὰ τὸ 1851· ἕπονται δὲ κατὰ δεύτερον λόγον ἡ βιογραφία τοῦ περιωνύμου Ἓ. Γάγερν (1851), ἡ ἱστορία τῆς γερμανικῆς ἐθνοσυνελεύσεως (1849) καὶ ἡ κρίσις τῆς μεταῤῥυθμίσεως (1846). Ἐκ δὲ τῶν ἱστορικῶν ἔργων του, τὸ σπουδαιότερον καὶ ἐμβριθέστερόν ἐστιν ἀδιαφιλονεικήτως ἡ *Ἱστορία τῆς Ἀρχαιότητος* (1852—1856) ἧς ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε τρεῖς τόμοι ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος, δημοσιευθεὶς πρό τινων μηνῶν, περιέχει τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς πρώτης συγκρούσεως τοῦ δημοκρατικοῦ κατὰ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ στοιχείου (630. π. χ.) Πεποιθότες ὅτι ἡ περίληψις τοῦ ἀξιολόγου τούτου συγγράμματος, δὲν θέλει ἀποβῆ καθόλου ἀλυσιτελὴς, ἐπιχειροῦμεν αὐτήν, ὅσον οἷόν τε ἐπὶ τὸ γενικώτερον, καὶ τοι συναισθανόμεθα τὰς περὶ τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἀντικείμενον ἀσθενεῖς ἡμῶν δυνάμεις· λέγοντες δὲ *γενικώτερον*, ἐννοοῦμεν ὅτι δὲν θέλομεν περιορισθῆ ἐντὸς τοῦ κύκλου ἁπλῆς τινος περιλήψεως, ἀλλὰ καὶ προσεπιφέρει ἐν οἰκείῳ τόπῳ συμπληρωματικάς τινας παρατηρήσεις, ἐρανιζόμενοι αὐτὰς ἐκ τῶν ἐσχάτως περὶ ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας συγγραψάντων.

Β.

Ποικίλλων, ἐν πρώτοις, διὰ συντόμου καὶ ποιητικῆς μᾶλλον ἢ δι' ἁπλῆς ἀφηγήσεως τὴν χωρογραφικὴν ἔποψιν τῆς μεγάλης χερσονήσου ἥτις ἀποτελεῖ τὴν νοτιανατολικὴν ἄκραν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου, ὁ Δύγκερος ἄρχεται κατόπιν εὐρύτερον γεωγραφῶν καὶ οἱονεὶ ἐντρυφῶν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ τε κλίματος καὶ τοῦ φυσικοῦ σχηματισμοῦ τῆς κυρίας Ἑλλάδος, περὶ ὧν ἀποφαίνεται ὡς ἀκολούθως:

» Τὸ κλίμα τῆς χώρας ταύτης (τῆς Ἑλλάδος) παραλλάσσει σχεδὸν ὁλοσχερῶς κατὰ τὰς διαφόρους τοποθεσίας· διὰ τῶν ποικίλων σχηματισμῶν τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς διευθύνσεως τῶν ὀρέων τροποποιούμενον, ἀναδίδει, ἐπὶ μὲν ὑψωμάτων, ψυχρὸν καὶ ψαθυρὸν ἀέρα, ἐπὶ δὲ συγκεκλεισμένων καθέσεων πνιγηρὸν θάλπος, ὅπερ κατὰ τὰ ἀνατολικὰ παράλια πραύνεται ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην πρωΐαν τε καὶ ἑσπέρας ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπιπνεόντων ἀνέμων. Καὶ τὸ μὲν θέρος ἐλλείπει σχεδὸν καθόλου ἡ βροχὴ ἣν ἐν μέρει ἀναπληροῦσιν οἱ αἰῤνιδίως καὶ βιαίως ἐπερχόμενοι ὑετοί· τὸ δ' ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον ἐπιφέρουσιν ὄμβρους πλουσιοπαρόχους καὶ πάνυ διαρκεῖς.

» Ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι ἰδίως πεπροικισμένη ὑπὸ τῆς φύσεως· τὰ ὄρη της περιεῖχον ὀλίγους ὀρυκτοὺς θησαυρούς. Καλὰς ἐνυπῆρχεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας, ἄργυρος εἰς τὴν νότιον ἄκραν τῆς Ἀττικῆς, καὶ σίδηρος εἰς τὸν Ταύγετον· ἀλλ' αἱ μεταλλικαὶ αὗται φλέβες δὲν ἦσαν πολὺ εὔπορο, ὀλίγαι δὲ ἐξ αὐτῶν φαίνονται ὅτι ἠνεῴχθησαν πρωΐμως. Τὰ ὑψώματα ἦσαν ἐν γένει σύνδενδρα καὶ παρέσχον ἀφθόνους νομάς. Ἐν Ἑλλάδι ἡ μὲν κτη-

νατροφία ἀπέλαυε παντός ὅ,τι ἡ φύσις ἔδιδεν, ἡ δὲ ἀμπελουργία, πολυαρίθμων καὶ περικαλλῶν ξυστῶν ὀρεινῶν ὅσον δ' ἀρόρᾳ τὴν γεωργίαν, ὀλίγαι ὑπῆρχον πεδιάδες ἐπιτήδειαι εἰς καλλιέργειαν. Ἐκ τῶν ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος ὀλίγοι μόνον ἔχουσι ῥεῦμα τοσοῦτον ὁρμητικὸν ὥστε νὰ ἐκκαλύζωσιν ἄνωθεν τῶν βράχων καὶ νὰ καρπίζωσι τὰς κοιλάδας. Ὁ Πηνειὸς μόνον ἐν Θεσσαλίᾳ, ὁ Ἀλφειὸς εἰς τὴν παρὰ τὸ στόμιον αὐτοῦ χώραν, καὶ ὁ Πάμισος ἐν Μεσσηνίᾳ προσήνεγκον εἰς τὰς περιβρεχομένας παρ' αὐτῶν κάτω χώρας τοιοῦτον εἶδος ὑπηρεσίας. Χείρων ἔτι τῆς ἀρορίας ἦν ἡ λειψυδρία ἥτις συνέβαινε καθ' ἕκαστον θέρος. Οἱ ἐκ τῶν ὀρέων κατερχόμενοι ῥύακες, οἵτινες ἀρδεύουσι τὰς πλείστας τῶν Ἑλληνικῶν κοιλάδων, ὅσον ὁρμητικῶς καὶ ἂν ῥέωσι τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον, οὐχ ἧττον γίνονται τὸ θέρος κατάξηροι, αἱ κρῆναι ἀπομαρκίνονται, οἱ λειμῶνες περικαίονται, καὶ ἡ τιτανώδης γῆ προάγει τὸν καύσωνα. Ἐκεῖ ἔνθα τὸ ὕδωρ ῥέει ἀφθονώτερον τοιοῦτόν τι πρὸς τὸ ἥμισυ δυτικὸν μέρος, καὶ εἰς τὰς στενὰς κόλακισμένας κοιλάδας, τὸ ἔδαφος δὲν ἐπιδέχεται καλλιέργειαν· ἐξ ἐναντίας, κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνατολικὸν μέρος, ἔνθα κεῖνται αἱ μεγάλαι πεδιάδες, ἐλλείπει τὸ ὕδωρ, ὅπερ ὅμως ἀνεπλήρουν ἐναγοῦ αἱ ὑπὸ τῶν καταλειβομένων χειμάῤῥων σχηματιζόμεναι λίμναι. Οὕτως, ἡ Θεσσαλία, ἐκτὸς τῶν περὶ Πηνειὸν χωρῶν, ἐκέκτητο καὶ ἄλλους καρπίμους τόπους, κειμένους πρὸς δυσμὰς τῆς Ὄσσης καὶ τοῦ Πηλίου καὶ κύκλῳ τῆς Νεσσωνίδος καὶ Βοιβηΐδος· ἡ δὲ θαυμαζομένη περὶ τὸν σῖτον εὐφορία τοῦ νοτίου τμήματος τῆς Βοιωτίας ὀφείλεται εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κωπαΐδος καὶ Ἑλικῆς, ἅτινα συσσωρεύονται εἰς τὰς κοιλάδας μὴ δυνάμενα νὰ ἐκβάλωσιν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τῆς Κνημίδος καὶ τοῦ Μυκαλησσοῦ οἵτινες στεροῦσι τὴν Βοιωτίαν παρὰ τὰ παράλια.

» Ἡ διάπλασις τῶν ἑλληνικῶν παραλίων ἦν ἀληθῶς παράδοξος· οὐχὶ μόνον ἡ πρὸς ἀνατολὰς χώρα ἐξέχει τῆς θαλάσσης εἰς ποικίλας ἄκρας, ἀλλὰ καὶ ἡ θάλασσα αὐτὴ εἰσελαύνει διὰ βαθέων κόλπων εἰς τὴν γῆν καὶ προβάλλει μέχρι τῶν ὑπωρειῶν. Ὁ κόλπος τῶν Παγασῶν, ὁ τοῦ Ἄργους, ὁ τῆς Λακωνικῆς καὶ Μεσσηνίας πρὸς δυσμάς, ὁ μέγας καὶ βαθύδρος τῆς Κορίνθου, καὶ ὁ Ἀμβρακικός, ἀποτελοῦσι πάντες πληθύν τινα συγκεκλεισμένων καὶ μεσογαίων, οὕτως εἰπεῖν, λακκαῶν, ἀσφαλῶν ὅρμων καὶ θαλασσίων συγκοινωνιῶν. Οὕτως, αἱ πλεῖσται τῶν ἐπαρχιῶν ἠδύναντο νὰ συγκοινωνῶσι πρὸς ἀλλήλας πολὺ εὐκολώτερον διὰ θαλάσσης ἢ διὰ ξηρᾶς.

» Πρὸς βορρᾶν ὡρίζετο ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων καὶ διετέμνετο ὑπὸ τοῦ Αἵμου ἀπὸ πάσης κατὰ ξηρὰν συγκοινωνίας. Πρὸς δυσμὰς, παρίστατο μέχρι τοῦ μυχοῦ τῆς Ἀμβρακίας καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, εὐθύγραμμον καὶ σκοπελώδη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παραλίαν. Οἱ καλλίτεροι τῶν νομῶν πρὸς δὲ καὶ οἱ ἀσφαλέστεροι τῶν λιμένων καὶ κόλπων της, ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς ὀπόθεν σειρὰ νήσων, ὡς παραστάδες γεφύρας, ἦγον ἐπὶ τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἂν διὰ τῶν λιμένων καὶ τῶν νήσων τούτων, ἡ Ἑλλὰς ἦν ἀφ' ἑνὸς ἠνεῳγμένη εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς πολιτισμὸν οὐδὲν ἧττον, ἐστρέφετο ἀφ' ἑτέρου καὶ εἰς τὸ Λιγαῖον πέλαγος, ὡς εἰς τὴν φυσικὴν παλαίστραν τῆς ἀναπτύξεώς της».

Παραβάλλων κατόπιν τὴν φυσικὴν διάπλασιν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν τῆς Ἑλλάδος, ὁ συγγραφεὺς ἐπιφέρει τὰ ἑπόμενα·

« Ὡς ἐν τῇ Ἀνατολῇ εὕρομεν τὸν βίον τὰ μάλιστα ἀνεπτυγμένον ἐκεῖ ἔνθα ἡ θάλασσα καὶ τὰ ὄρη προσήγγιζον ἀλλήλοις, παραδείγματος χάριν, εἰς τὰ παράλια τῶν Φοινίκων ὄπισθεν τῶν ὁποίων ἀνυψοῦντο τὰ ὄρη τοῦ Ἰσραήλ, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι εὑρίσκομεν τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας, ἐν μέσῳ τὸ ὅμως τῆς θαλάσσης τεθειμένας. Αἱ αὐταὶ βιωτικαὶ σχέσεις, τὰ αὐτὰ ὄρη, ἡ αὐτὴ θάλασσα, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὑπὸ ἀνώτερον μέτρον. Ὁ οὐρανὸς ἐστὶν ἥττον Ὀλιμπτικὸς, ἡ ποικιλία τοῦ ἐδάφους ἔτι μεγαλητέρα, αἱ ἀτομικαὶ διαμορφώσεις εἰσὶν ἐν Ἑλλάδι πολυαριθμότεραι· προσέτι δὲ καὶ ὁριστικωτέρου χαρακτῆρος ἐμφαντικαί. . . . Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐμορφώθη διὰ τῶν γιγαντείων καὶ μονομόρφων σχηματισμῶν τοῦ ἐδάφους, ὡς τὰ ἀρχαῖα πεπολιτισμένα κράτη τῆς Ἀνατολῆς. Παρὰ τοὺς ἰσχυροὺς ῥοῦς στερεῖται τῆς ἀφθονίας καὶ παγκαρπίας τῶν περὶ τὸν Νεῖλον, Εὐφράτην καὶ Γάγγην χωρῶν· στερεῖται ἔτι τῶν κρατερῶν ἐκείνων ἀντιθέσεων, αἵτινες ἐν Ἀραβίᾳ καὶ Ἰρᾶν, χωρίζουσι τὴν εὔφορον γῆν ἀπὸ τῆς ἐρήμου. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ Ἑλλὰς προεῖχε πάσης τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸ πρῶον τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις οὔτε ἀβράνειαν ἐπέφερεν, οὔτε εἰς ἀκύλαστον ἡδυπάθειαν παρώρμα. Ἓν ἔτι μεγαλήτερον πλεονέκτημα, παραγόμενον ἐκ φυσικοῦ τινος ἐλλείμματος, ἐκέκτητο ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος· τοῦτο δὲ ἦν, ἡ μεγάλη λεπτότης καὶ ἡ φυσικὴ ἔνδεια τῆς γῆς. Ὅσον ὀλιγώτερος ἦν ὁ φυσικὸς πλοῦτος ὃν ἐνέκρυπτεν ἡ Ἑλληνικὴ χώρα, τοσοῦτον ἐλάσσων ἦν καὶ ὁ κίνδυνος τῆς εἰς νωθρείαν καὶ τρυφὴν ῥοπῆς, καὶ τοσοῦτον ἁπλούστερος, ὑγιέστερος καὶ ἐγκρατέστερος ἀπέβαινεν ὁ βίος. Ἐπὶ τῇ ἐπιτάσει καὶ συμπήξει τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἀνθρωπίνη χεὶρ ἀναγκάζετο νὰ ζητῇ ἐν τῇ καλλιεργείᾳ τῆς γῆς τὴν ἰδίαν τροφοδοσίαν· ὅσον δὲ φιλοπονώτερον προήγετο ἡ ἀργασία αὕτη, τοσοῦτον ἐντελέστερα καὶ ταχύτερα ἐπέφερε τὰ ἀποτελέσματα.

» Οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ δὲν ἀπεφαίνοντο λίαν εὐνοϊκῶς περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν γεννημάτων τῆς γῆς αὐτῶν. Προεστίμων τὸ κλίμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὸ καὶ ὁ Ἡρόδοτος χαρακτηρίζων τὴν Ἑλλάδα ἀπέναντι τῆς Ἀνατολῆς λέγει ὅτι « τῇ Ἑλλάδι πενίη μὲν αἰεί ποτε σύντροφός ἐστι, ἀρετὴ δὲ ἔπακτός ἐστι, ἀπό τε σοφίης κατεργασμένη καὶ νόμου ἰσχυροῦ, τῇ διαχρεομένη ἡ Ἑλλὰς τήν τε πενίην ἀπαμύνεται καὶ τὴν δεσποσύνην ». Ὁ δὲ Θουκυδίδης « πάτριον γὰρ τοῖς Ἕλλησιν (λέγει) ἐκ τῶν πόνων τὰς ἀρετὰς κτᾶσθαι »· ἡ ἀγελαιοτροφία ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἡ γεωργία κατὰ τὰς πεδιάδας, ἡ ναυτιλία καθ' ὅλα τὰ παράλια—ἰδοὺ τὰ ὑγιέστερα καὶ ζωτικώτερα ἐπιτηδεύματα ἅτινα εἰσὶν ἁρμόδια ἵνα προάξωσιν ἕνα λαόν, ἂν ταῦτα προσεγίζουσιν ἀλλήλοις τοσοῦτον ὅσον ἐν Ἑλλάδι ».

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Δύγκερος περὶ τοῦ κλίματος καὶ τῆς φυσικῆς θέσεως τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου· ἀλλ' ἡμεῖς ἐρωτῶμεν· ἔστιν ἄρ' ἀληθὲς τὸ ὑπό τινων ἀρχαίων συγγραφέων λεχθὲν ὅτι ἡ μόρφωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ νοὸς ἐχρεωστεῖτο κυρίως εἰς τὴν εὔκρατον ἀτμοσφαῖραν τῆς Ἑλλάδος, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὸν ἰσχνότατον καὶ καθαρώτατον ἀέρα ὅστις οὐχὶ μόνον τὴν γῆν ἐλέπτυνεν ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς (1); ἔστιν ἄρα φυσιολογικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ ἐλαφρότατος οὐρανὸς καὶ αἱ παραφαεῖς ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ἐξήγειραν ἐπὶ τὸ θερμουργότερον τὰς ψυχάς, περιεθρέψαν τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἐκ τῆς ἡδυπαθείας τῶν νοτίων καὶ τῆς ἀγροικίας τῶν βορείων βαρβάρων (2) καὶ ἐπεφώνουν τὸ ἐθνικὸν αἰσθημα, τὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὀργασμὸν καὶ τὴν περὶ τὰ ἔθιμα ποικιλίαν τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος; Ὁ κριτικώτατος Mure (3) ἀντεπεξέρχεται οὐχὶ ἀλόγως κατὰ τῆς φυσιολογικῆς ταύτης δοξασίας. Πολλοὶ (λέγει) ἐκ τῶν συγγραψάντων τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς κοινωνίας ἀπέδωκαν πολλὴν μὲν βαρύτητα εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν ἣν τὸ ἔδαφος, τὸ κλίμα ἢ ἄλλα φυσικὰ συμβάντα ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῆς μορφώσεως τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, ὀλίγην δὲ εἰς τὰς διανοητικὰς δυνάμεις ἢ ἡ πρόνοια ἐνέστιξεν ἀνέκαθεν εἰς τὰς διαφόρους φυλάς. Ὀφείλομεν ἐνταῦθα νὰ διακρίνωμεν τὰς ἐμφύτους ἰδιότητας ἀπὸ ἁπλῆς τινος ἀναπτύξεως, τὴν βλαστικὴν δύναμιν τῆς ῥίζης ἀπὸ τῆς τοῦ ἐδάφους. Ἐξωτερικαὶ αἰτίαι ἐνδέχεται νὰ συνθλίψωσι τὸν βλαστὸν τοῦ ἐντοπίου φυτοῦ, ἢ νὰ καρπίσωσιν καὶ ὡριμάσωσιν αὐτὸν εἰς γῆν ἧττον εὔφορον· τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ὀφείλει νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἐλαττωμάτων δι' ὧν ἐνεργεῖ ἡ αἰτία. Ὅστις στερεῖται φυσικοῦ πνεύματος διὰ τὴν ζωγραφικὴν δὲν θέλει καταστῆ βεβαίως ἐπιτήδειος ζωγράφος διὰ τὸν λόγον ὅτι κατοικεῖ εἰς σκηνογραφικήν τινα χώραν· οὐδὲ λαός τις φύσει ἐνδεὴς εὐφυΐας δύναται νὰ διακριθῇ ἐπὶ φιλολογίᾳ καὶ τέχνῃ ἂν οἰκήσῃ εἰς γῆν περιθλίπουσαν τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν. Ἂν ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ κατὰ τὰς προϊούσας αὐτῆς μεταναστάσεις ἔδρυε τὴν κατοικίαν της μεταξὺ τῶν ἀγρίων τῆς Σκυθίας, ἠθέλομεν σήμερον ὁμολογεῖ εἰς αὐτὴν χάριτας τοιαύτας οἵας ὁμολογοῦμεν καὶ εἰς τὰς ταταρικὰς ἐκείνας φυλὰς αἵτινες ἐνοικοῦσι νῦν εἰς τὰς αὐτὰς χώρας. Ἂν ἄρ' ἑτέρου, ἡ Ἑλλὰς, κατὰ τὰς ἀνθρωπίνους περιπετείας, ἐγίνετο ἔρμαιον στίφους τινὸς Οὔννων, οὐδὲ αἱ φωτειναὶ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, οὐδὲ ὁ βελσαμώδης ἀὴρ ἠθελόν ποτε δυνηθῇ νὰ ἐπιχύσωσιν εἰς αὐτὴν τὸ πνεῦμα τοῦ Ὁμήρου ἢ τοῦ Φειδίου. Λαμβάνοντες ἕτερον καταφανέστερον παράδειγμα ἐρωτῶμεν· ἂν ἡ μόρφωσις τοῦ ἐθνικοῦ νοὸς κρέμαται κατ' οὐσιώδη τινὰ βαθμὸν ἐκ τοῦ ἐδάφους ἢ τοῦ κλίματος, διατί οἱ Λυδοὶ ἢ οἱ Κᾶρες τῶν ἀσιατικῶν παραλίων ἢ οἱ Σαμνῖται καὶ Σικανοὶ τῶν δύο Σικελιῶν ἐστεροῦντο τῆς τε καλαισθησίας καὶ μεγαλοφυΐας ἃς οἱ Ἕλληνες ἐπέδειξαν τοσοῦτον θαυμασίως εἰς τὰς αὐτὰς ἐκείνας χώρας; » Συνωδὰ τῷ ἄγγλῳ κριτικῷ γνωματεύει καὶ ὁ περιώνυμος Χ, Λάσσενος, ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς ἰνδικῆς ἀρχαιολογίας του. « Πλανᾶται μεγάλως (λέγει ἐπὶ τούτῳ ὁ φιλέλλην συγγραφεὺς) ὅστις νομίζει ὅτι αἱ φυσικαὶ μόνον ἐπιῤῥοαὶ ὁρίζουσι κυρίως τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα ἑνὸς λαοῦ. Ἡ Ἰνδικὴ ὡς καὶ ἄλλαι χῶραι καταδεικνύουσιν ἐναργῶς τὴν πλάνην ταύτην· οἱ λαοὶ τοῦ Dekhan καὶ τοῦ Vindhja ἵσταντο ὑπὸ τὰς αὐτὰς φυσικὰς ἐπιῤῥοίας εἰς οἵας καὶ οἱ Ἄριοι οὐδέποτε ὅμως προέβησαν εἰς ὑψηλοτέραν διάπλασιν. Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχει παρὰ τοῖς λαοῖς ὡς βάσις χαρακτῆρος πρωτότυπόν τι πνεῦμα ὅπερ προσκόπτει ἢ χωλαίνεται διὰ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως τῆς χώρας ἢ διὰ τῶν ἱστορικῶν συμβάντων. » Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ σοφοῦ ἰνδολόγου εἶναι ἡ καταλληλοτέρα συνάμα δὲ καὶ ἡ ὀρθοτέρα· οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ἡ φύσις παρεῖχεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν πλεῖστα ὅσα πλεονεκτήματα, οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ἡ καθαρότης τοῦ ἀέρος, ἡ κρᾶσις τῶν ὡρῶν (1) καὶ ἡ ἐναρμο-

(1) Ὅπερ αἱ Ἕλληνες ἀεὶ ἀμείνους τὰ ἤθη τῶν βαρβάρων ὡς τὴν εὐκρατον οἰκοῦνεν· Σκύθαι δὲ καὶ Αἰθίοπες, οἱ μὲν ὑπὸ κρύους ἐνοχλούμενοι, οἱ δὲ, ὑπὸ θάλπους πυκνουμένης τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος καὶ ἀπολαμβανομένου ἐντὸς τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ὑγροῦ, τὸ δύσκρατον ἐλληνώσαντο . . . . διὸ καὶ οὐκ ἐπείσακτός ἐστιν (ὡς εἰπεῖν) ἡ παιδεία ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἀλλ' ἐκ φύσεως ὑπάρχουσα, τοῦ τοιούτου ἀέρος ἰσχνοτάτου ὄντος καὶ καθαρωτάτου ὡς μὴ μόνον τὴν γῆν λεπτύνειν ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων· συμβαίνει γὰρ τὸν λεπτὸν ἀέρα τὴν μὲν γῆν βλάπτειν τὰς δὲ ψυχὰς ὠφελεῖν.— Ηοl. παρὰ Φωτίῳ σελ. 411 ἔκδ. Βεκκέρου.

(2) Κ. Ἑρμάνου Ἀρχαιολ. μερ. γ'. σελ. 10 καὶ 20.— Kruse Hellas 1. σ. 341. Ὁ Ηολλάνδος (δ. 21. 1) ἀπέδειξε τὰ τραχέα ἔθιμα τῶν συμπατριωτῶν του Ἀρκάδων εἰς τὴν ψυχρὰν καὶ αἴτιον ἀτροφίας. Ὅρα καὶ τὴν περὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος διατριβὴν τοῦ Λοεβέλλου εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν ἀπόθεμα τοῦ Kletke, μέρ. C. σελ. 11 καὶ 13.

(3) A critical history of the language and literature of ancient Greece, by William Mure τομ. 1. σελ. 89. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο σύγγραμμα οὕτινος περίληψιν ἐδημοσίευσε πρὸ πολλοῦ καὶ ὁ Πανδώρα δὲν ἐξετιμήθη, ὡς φαίνεται, ἐν Γερμανίᾳ διότι ἔχει προτερήματα ἅτινα ἀπαρέσκουσιν ἴσως εἰς τυφομανεῖς τινας φιλολέγους. Ἀλλὰ μάτην καὶ ὁ μακαρίτης Ἐρμάνος αὐτὸς δὲν ἐκάλεσε τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Γρότε σχοινοτενές καὶ ἐπιπόλαιον ἀπάνθισμα; Μόνος νεώτερός τις κριτικὸς δὲν ἠξίωσεν ὅτι ὁ εὔπορος τραπεζίτης τῆς Ἀγγλίας ὀφείλει τὸ σύγγραμμά του εἰς τοὺς γερμανοὺς φιλολόγους οὓς ἐλαβεν ὡς ὑπογραμμόν; Ἄλλως τε, εὐφυέστατα καὶ λακωνικώτατα ἐχαρακτήρισε τὸν ἄγγλον ἱστορικὸν ὁ Philarète Chasles· Grote (λέγει ὁ ταχύνους συντάκτης τῆς α'Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων α) refait les Annales helléniques en se plaçant au point de vue de Westminster—Hall, c'est un Grec, membre du parlement».

(1) Ὅσα τὸ τοῦ μακαρίτου Κ. Ἑρμάνου σύγγραμμα « περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων » ἐκδοθὲν πρὸ ἐνὸς μηνὸς ἐν Γοτίγγῃ σελ. 23. — Ἰδὲ πρόσθεν Roscher Klio 1. σελ. 66. Bernhardy Ἑλλην. Φιλολ. 1. σελ. 11. Ἀριστοτ. Ηολ. 7, 6, 2. Cicero de fato 4, καὶ τὸν Stalbaum ἐν Ῥωμῇ Πλάτωνος σελ. 24. C.

νίως γενομένη συναρμογὴ τοῦ κλίματος περιέθαλπον ἀπωσοῦν τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ζωπύρησιν, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς εἰσέτι δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῶν ἐθνῶν ὡς καὶ ὁ τῶν ἀτόμων, καίτοι ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς φύσεως ἐνίοτε ταλαντευόμενος, δὲν λαμβάνει κυρίως τὴν αὐτοτελῆ ἐκτύπωσίν του ἐκ τοῦ ἐμφύτου καὶ ἀρχικοῦ ὀργανισμοῦ ὃν ἡ Θεία Πρόνοια ἐνεχάραξεν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. *Ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος ἐστὶ φυσικῶς ἀδύνατος*» διεκήρυττε τὸ 1847 ὁ Κάρολος Φράας (1), ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀπωλέσθη διότι οἱ βάρβαροι Αἰγύπτιοι ἐδήωσαν τὴν χώραν καὶ ἐπυρπόλησαν τὰ δάσηταις. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἀνεγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη, ὁπαδὲ τοῦ Φαλμεράϋερ, καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεώς της ἀπέδειξε τὴν φυσιολογικὴν ψευδοσοφίαν σου!

Γ'.

« Ἕλληνες ἀεὶ παῖδές ἐστε, γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστιν· νέοι ἐστὲ τὰς ψυχὰς πάντες, γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστι ». ταῦτα ἔλεγον οἱ Θεόσοφοι τῆς Αἰγύπτου ἱερεῖς εἰς τοὺς ἐν Μέμφει προσερχομένους Ἕλληνας, ὑπαινιττόμενοι τὴν ἀρτιγενῆ καὶ νεόβλαστον τῆς Ἑλλάδος ἱστορίαν. Ἀλλ' ὁπόσα δυσδιάλυτα προβλήματα, ὁπόσας ἀκαταμαχήτους ἱστορίας παρίστησιν εἰς τὸν κριτικὸν ἡ ἀρχικὴ διευκρίνησις τῆς μετὰ μυθικοῦ ὑφάσματος σπαργανωθείσης ἑλληνικῆς ταύτης ἱστορίας, ἥτις, καίτοι νεαρὰ ὡς πρὸς τὴν αἰγυπτιακὴν οὖσα, οὐδὲν ἧττον δυσξυμβολωτέρα αὐτῆς ἐνίοτε ἀποβαίνει! Μεγάλη εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται πρὸς τοὺς σοφοὺς ἄνδρας τῆς Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας ἰδίως, ὅτι ἀτρύτους πόνους καταβαλόντες καὶ μετὰ θαυμασίας περινοίας εἰς τὰ ἔγκατα τῆς ἀρχαιότητος ἐμβατεύσαντες, ἠδυνήθησαν ν' ἀποσκυβαλίσωσιν ἐν μέρει τὸν μυθικὸν αὐτῆς πέπλον καὶ νὰ εἰσελάσωσιν εὐτόλμως πέρα τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστήμης. Τιμὴ καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Λεϊβνίτιον, Ἀδελούγκιν καὶ Κλάπροθ ὅτι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς ἔτι ἀρτιπαγοῦς διατελούσης ἐθνολογίας· δόξα καὶ τιμὴ εἰς τὴν περικλεᾶ τῶν Ὑμβόλδων καὶ Σλεγέλων συνωρίδα ὅτι συνεκατέλεξε μεταξὺ τῆς χορείας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν *συγκριτικὴν φιλολογίαν* ἧς προκατήρξατο ἡ μεγαλουργὸς αὐτοκράτειρα Λίκατερίνη. Ἡ γλωσσολογία, ἡ Sprachwissenschaft, ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοί, ἡ φιλοσοφικοϊστορικὴ μελέτη τῶν γλωσσῶν ἐστὶν ἡ ἀσφαλεστέρα καὶ βεβαιοτέρα ὁδὸς ἡ ἄγουσα ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· εἴτε κατὰ τὴν λεκτικὴν μέθοδον τοῦ Κλάπροθ καὶ τοῦ Γουλιανόφ, εἴτε κατὰ τὴν γραμματικὴν τοῦ Ὑμβόλδου καὶ τοῦ Σλεγέλου ἐξερευνωμένη, αὕτη μόνη ἐστὶν ἱκανὴ ἵνα καταδείξῃ τὰς μεταξὺ τῶν ἀρχαίων λαῶν οἰκειότητας, ἵνα διὰ τῆς γλωττικῆς ἀντιπαραβολῆς ὁρίσῃ ὅσον ἔνεστιν ἀκριβῶς τὰς μεταξὺ τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς καὶ Ἑλλάδος σχέσεις καὶ συναφάς, καὶ παρασκευάσῃ εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου περὶ τῆς ἑνότητος τῶν γλωσσῶν ζητήματος ἐξ οὗ πάντως ἀποῤῥεύσει κατόπιν ἡ *συγκριτικὴ ἱστοριογραφία* τῶν ἀρχαίων πεπολιτισμένων ἐθνῶν περὶ ἧς ἐλάλεικατὰ τὸ 1850 ὁ Αὔγουστος Βοίκχιος (1).

Ἡ παραβολὴ τῶν συνθετικῶν γλωσσῶν, (τῆς σανσκριτικῆς, ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς) αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν κρηπῖδα τοῦ ἰνδοτευτονικοῦ κλάδου, προήχθη ἰσχάτως ἐν Γερμανίᾳ μετὰ ἀξιοθαυμάστου βαθυνοίας. Ὁ Πόττιος, ὁ Βόπιος, ὁ Κύνιος καὶ ὁ ἐν Ὀξωνίᾳ Μαξιμιλιανὸς Μύλλερος ἐπειράθησαν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἵνα ἐξεύρωσι τὸν ἀφανῆ ἐκεῖνον μίτον, ὅστις συνέδεε τοὺς ἀρχαιοτάτους τῆς Ἑλλάδος κατοίκους μετὰ τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀνατολῆς· ἀλλ' οἱ κλεινοὶ οὗτοι ἄνδρες, προέβησαν, νομίζομεν, πέρα τοῦ δέοντος καὶ ἀπέδωκαν πολλὴν τὴν βαρύτητα εἰς τὸ ἐν Ἑλλάδι παρεισαχθὲν ἀσιατικὸν στοιχεῖον. Ἂν ἡ γλῶσσα τυγχάνει ἀρ' ἑνὸς τὸ θέμεθλον καὶ οἰονεὶ ἡ πνευματικὴ κλίμαξ τῆς ἐθνογραφικῆς ἐπιστήμης, κέκτηται ὅμως ἀφ' ἑτέρου, καθόσον ἀφορᾷ τὴν εἰδικὴν αὐτῆς διοργάνωσιν, ἀπόῤῥητόν τινα φύσιν ἡ μᾶλλον *βαθὺν λόγον* (2) οὕτινος ἡ θεωρητικὴ συνάμα δὲ καὶ πρακτικὴ διευκρίνησις ἀποβαίνει δυσχερεστάτη ἂν ὄχι ἀδύνατος· τῆς μυστηριώδους ταύτης ἀρχῆς τῆς γλώσσης παραγνόντες νεώτεροί τινες ἡμιμαθεῖς μᾶλλον ἢ γλωσσομαθεῖς κριτικοί, καὶ δι' ἀτελοῦς ἄρα δὲ καὶ τυχαίας παραβολῆς τῶν σανσκριτικῶν καὶ ἑλληνικῶν λέξεων, τὴν πρότυπον τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάπλασιν ἀρνηθέντες, ἀδεῶς ἐστομφολόγησαν ὅτι

(1) Klimo, Landshut. 1847.

(1) « Ὅσον καὶ ἂν διαφέρωσιν ἀπ' ἀλλήλων τὰ ἀποκυήματα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, οὐχ' ἧττον ἡ γραμματικὴ τῶν κλασικῶν γλωσσῶν δὲν δύναται πλέον, κατὰ τὴν παροῦσαν τῆς γλωττικῆς διερευνήσεως ἐποχήν, νὰ ἀναιρέσῃ τὴν μετὰ τῆς συγκριτικῆς γραμματικῆς τῶν ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν συνάφειάν της. Καὶ παραλείποντες τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἐπιῤῥοῆς ἣν ἡ Ἀνατολὴ καὶ κυρίως ἡ Αἴγυπτος ἐξάσκησεν ἐπὶ τῶν κλασικῶν ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὐχὶ μόνον ἡ ὀψιαιτέρα ἱστορία τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ἀρχομένη ἰδίως ἀπὸ τῆς κυραρχίας τῶν Περσῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς παραλίοις χώραις τῆς Μεσογείου, συνδυάζεται μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν κλασικῶν λαῶν ἀλλ' ὅτι ὡς αἱ γλῶσσαι οὕτω καὶ αἱ παλαιότατα μεταξὺ τῶν προμνησθέντων ἀνατολικῶν καὶ κλασικῶν ἐθνῶν σχέσεις, οὐδεμίαν ἐπαγαγοῦσαι ζημίαν εἰς τὴν αὐστηρῶς διαμορφωθέντα ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, μετέλθον πρὸς ἀλλήλας πολλαπλῆν συγκοινωνίαν καταφανομένην σαφέστατα ἔν τε τῇ θρησκείᾳ καὶ τῇ μυθολογίᾳ καὶ ὅτι ἡ ἱστορία τῆς κλασικῆς τέχνης, ἣν θεωροῦμεν ὡς ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς φιλολογίας, δὲν δύναται ν' ἀποσπασθῇ τῆς γνώσεως τῶν μνημείων τῆς ἀνατολικῆς τέχνης. Διὸ καὶ δύναμαι νὰ ὑποστηρίξω ὅτι ὡς ἐσχηματίσθη ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία οὕτω καὶ ἡ συγκριτικὴ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ἀπάσης τῆς ἀρχαιότητος κατασταθήσεται, χρόνου προϊόντος, ἓν τῶν κυρίων θεμάτων τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης». Böckhs Rede, Berlin 1850. Ὁ διάσημος ἱστοριογράφος Ἑ. Λέων ὡσπάσθη τὰς ἀρχὰς τοῦ Βοικχίου καὶ προτεπάθησε νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὰς εἰς τὴν μεθοδικὴν αὐτοῦ « Καθολικὴν Ἱστορίαν ». Ὅρα Herbst ὡς ἀνωτ. σελ. 136. Ὅρα καὶ Παπαῤῥηγοπούλου Ἐγχειρ. Γενικῆς Ἱστορίας μ. Θ'. ἐν τῇ εἰσαγωγῇ.

(2) Ὠριγένους κατὰ Κέλσου. 1. 24.

ἡ *Ἑλλὰς ἐστὶν ἀποκύημα τῆς Ἀνατολῆς*. Ἀλλὰ τίνα εἶσι τῆς καινοφανοῦς ἡμῶν δοξασίας τὰ ἐπιχειρήματα, ἱεροφάνται τῆς κριτικῆς καὶ θιασῶται τῶν Βραχμάνων καὶ τοῦ Κομφουκίου; Διατείνεσθε, γλωσσομαθέστατε Βόππιε (1) καὶ φιλοσοφικώτατε Gladisch (2), ὅτι ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων ἦν αὐτόχθονα αἰγυπτιακή, ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἔλαβε τὴν γένεσιν ἐκ τῆς ἰνδικῆς, ὅτι τὰ γράμματα αὐτῶν προῆλθον ἐκ τῶν σημιτικῶν χωρῶν· διατείνεσθε ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Πυθαγόρου ἐστὶ κινεζική, ἡ τοῦ Ἡρακλείτου, περσική, ἡ τῶν Ἐλεατῶν, ἰνδική, ἡ τοῦ Ἐμπεδοκλέους, αἰγυπτιακή, ἡ τοῦ Ἀναξαγόρου, ἰουδαϊκή· ἀλλὰ τί κοινὸν, μεταξὺ τῶν *ἀριθμῶν* τοῦ Πυθαγόρου, καὶ τοῦ *οὐρανοῦ* τῶν Σινῶν; τί κοινὸν μεταξὺ τῆς « *ἁρμονίας τοῦ κόσμου* » καὶ τοῦ « *πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει* » τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ περὶ ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ δαίμονος δόγματος τοῦ Ζωροάστρου; τί κοινὸν μεταξὺ Μωσέως καὶ Ἀναξαγόρου; Διατείνεσθε, τέλος πάντων, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων κέκτηνται σανσκριτικὴν καταγωγὴν, καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς παραδόξου ἡμῶν ταύτης δοξασίας ὁρμαθίζετε ἄπειρον γλωττικῶν ἀναλύσεων σωρείαν· ἀλλ' ὁποῖαι *ἀναλύσεις*! horresco referens· γλωσσαλγοῦντες μᾶλλον ἢ γλωσσολογοῦντες πράττετε τὸ *τιτρώσκω* ἐκ τοῦ σανσκριτικοῦ trul (3) (κατακερματίζω,) τὸ *αἴθης* ἐκ τοῦ σανσκρ. idh (κίθω) τὸ *ὠλένη* ἐκ τοῦ σανσκρ. aràla (βραχίων) τὸ *ἀναξ* ἐκ τοῦ σανσκρ. vànch (βούλεσθαι) τὸ *εὐρώπα* ἐκ τοῦ vac (λαλεῖν) τὸ . . . . . Ὦ τῆς ἀγχινοίας τῶν ἀριστέων τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας, αἱ γλωττικαὶ αὐτῶν διασαφήσεις κατεκήλησαν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἀκοήν μου ὥστε καὶ ἄκοντα με ἠνάγκασαν ἵνα ἐκφωνήσω,

Cantantur haec — dicantur haec
Laudantur — audiantur
Scribuntur haec — legantur haec
Et lecta — negligantur.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς σχολῆς ταύτης ἥτις ὀλιγωροῦσα τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας, ἀποσκορακίζει τὸν πρότυπον τοῦ ἑλληνισμοῦ χαρακτῆρα καὶ θεωρεῖ αὐτὸν ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἱεροκρατουμένης ἀνατολῆς, ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ ἄλλαι, πολυάριθμοι αὗται καθὸ ὁποκειμενικαί, αἵτινες οὐχὶ μεθ' ἥττονος σφοδρότητος ὑποστηρίζουσι τὴν ἐν Ἑλλάδι παρεισαγωγὴν ξενικοῦ στοιχείου· ὀφείλομεν δὲ νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι τὸ λεγόμενον τοῦτο ἀσιατικὸν ζήτημα παρίσταται ὑπὸ δύο διαφόρους ἐπόψεις (1) α) ἂν οἱ ἀρχαιότατοι τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι ἦσαν αὐτόχθονες ἢ ὥρμησαν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς· καὶ β') τίνα ἐπιῤῥοὴν ἐξάσκησαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος οἱ βραδύτερον εἰς αὐτὴν δῆθεν ἐπελθόντες Αἰγύπτιοι, Φοίνικες καὶ ἐξαίρετος οἱ Φοίνικες οἵτινες κατὰ τὴν ῥωμαντικὴν δοξασίαν τοῦ σοφοῦ Βοττιγέρου (2), περιέζωσαν τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον δι' ἀπείρων ἐμπορικῶν καθιδρυμάτων. Ὁ διάσημος P. Kanngiesser εἰς τὸ πολύκροτον ἐκεῖνο περὶ ἐπιστημονικῆς ἀρχαιολογίας σχεδίασμά του ὅπερ ἐξέδωκεν ἐν Ἄλλῃ κατὰ τὸ 1815, ἀνεδείχθη αὐτουργὸς συνάμα δὲ καὶ ὑπέρμαχος τῆς πρώτης τοῦ ἀσιατικοῦ ζητήματος ἐπόψεως· δυσγμα τίσας ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι δὲν ἦσαν αὐτόχθονες· ἀλλὰ μετανάστευσαν ἐκεῖσε ἐκ τῶν ἀκάρπων τῆς μέσης Ἀσίας ἐρήμων. Τὴν θεωρίαν τοῦ Kanngiesser συνεμερίσθη καὶ ὁ Δύγκερος, τροπολογήσας αὐτὴν ὡς ἀκολούθως;

« Ἐν τῇ ἀπωτέρᾳ Ἀνατολῇ, πέραν τῶν σημιτικῶν χωρῶν ἐγνωρίσαμεν (παρατηρητέον ὅτι ὁ Δύγκερος διέλαβε περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν εἰς τοὺς δύο πρώτους τόμους τῆς ἱστορίας του) τὸν λαὸν τῶν Ἀρίων ὅστις ἐκυρίαρχει τοῦ ὁροπεδίου τοῦ Ἰρὰν καὶ οὗτινος μία μερὶς ἀνέπλευσε τὸ ἄνω ῥεῖθρον τοῦ Ὄξου κατευθυνόμενον εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Γάγγου Εἷς ἕτερος κλάδος τοῦ λαοῦ τούτου ἐστράφη πρὸς δυσμὰς ἔνθα ἐν μέρει αὐτοῦ κατέλαβε τὴν Χερσόνησον ἣν ἐκάλεσεν Ἑλλάδα. Ὑπάρχει πέρα πάσης ἱστορικῆς διασαφήσεως τὸ ὁρίσαι ποῦ κατῴκει ὁ λαὸς τῶν Ἀρίων, ὅτε διεχωρίσθησαν αἱ πρὸς δυσμὰς ἀπελθοῦσαι φυλαί· ἀγνοεῖται προσέτι πότε συνέβη ὁ διαχωρισμὸς οὗτος. Οὐχ ἧττον δύσκολόν ἐστιν νὰ διαβεβαιώσῃ τις ἂν ὁ κλάδος τῶν εἰς Εὐρώπην ἐλθόντων Ἀρίων, ὥρμησεν ἀθρόως ἢ κατὰ διαφόρους μοίρας καὶ ἐπὶ διαφόρους καιρούς. Ἡ γλωττικὴ συγγένεια ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κελτικὴ φυλή, ὡς ἡ γερμανικὴ καὶ ἡ ἑλληνο-ἰταλική, ἀνήκουσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀρίων.

Μεταξὺ τῶν φυλῶν τῆς Ἀρίας, αἵτινες ἐχώρισαν πρὸς δυσμὰς προσεγγίζουσι τὰ μάλιστα ἀλλήλαις κατὰ τὴν γλῶσσαν αἱ δύο αἱ τὴν ἑλληνικὴν καὶ Ἰταλικὴν Χερσόνησον κατοικοῦσαι· ἐντεῦθεν δύναταί τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι οἱ δύο οὗτοι λαοὶ εἶναι οἱ κεχωρισμένοι βλαστοὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κλάδου καὶ ὅτι ἀμφότεροι συνδιήνυσαν τὴν αὐτὴν πορείαν. Περὶ τῆς ὁδοῦ ἣν διέβησαν δυνάμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι αὕτη δὲν ἦγε διὰ μέσου τῶν σημιτικῶν χωρῶν καὶ ὅτι οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦλθον εἰς τὴν

(1) Machach ἱστορία τῆς φιλοσοφίας σελ. 38.

(2) Χελλέρου Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἔκδ. 1856 σελ. 24—30.

(3) Bemerkungen zur ältesten geschichte der griech. Mythologie von L. Meyer Göttingen 1857 σελ. 20—34. — Ὅρα προσέτι Bopp. Glossar. 932 Max Müller, Oxford Essays 1856 σελ. 80—100· Höfers Zeitschrift 2. 176 καὶ τὸ περιοδικὸν σύγγραμμα τοῦ Κυνίου.

(1) Ἑρμάνου Ἀρχαιολ. μέρ. 1. σελ. 13.

(2) Böttiger Amalthea 11, 307, καὶ Kunstmythologie 1 σελ. 205. Ὅρα Ἑρμάνου ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων σελ. 30—40, καὶ Mythologie der griechischen Stämme von H. Müller, Göttingen 1857 σελ. 116. καὶ Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland von W. Vischer, Basel 1857 σελ. 691. Τὸ τελευταῖον τοῦτο σύγγραμμα δημοσιεύθὲν πρὸ δύο μόλις ἑβδομάδων περιέχει ὀμοιότατα περὶ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν γένει κρίσεις.

Ἑλλάδα διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, διότι ἄλλως ἤθελον καταλάβει πρῶτον τὰς νήσους αὐτοῦ. Ἐξ ἐναντίας, γινώσκομεν ὅτι αἱ νῆσοι αὗται (ἐκτὸς τῶν πρὸς βορρᾶν κειμένων, αἵτινες ἀνῆκον εἰς τοὺς Θρᾶκας) ᾠκίσθησαν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ παραλίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Καρῶν, καὶ ὅτι ἅπασαι αἱ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας νῆσοι, μετὰ τοὺς Κᾶρας, ἀπῳκίσθησαν ὑφ' Ἑλλήνων. Οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ὀσκῶν (Osker) διῆλθον λοιπὸν τὸν Εὔξεινον καὶ ἀνέπλευσαν τὸν Δούναβιν, φθάσαντες δὲ ἐπὶ τὴν ἄκραν τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους διεχωρίσθησαν, καὶ μέρος μὲν αὐτῶν κατηυθύνθη εἰς τὴν Ἰταλίαν, μέρος δὲ, παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀδρίου, εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὅτε οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων ἐξῆλθον τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἀρίας δὲν διέκειντο πλέον εἰς ἀγροικοτάτην κατάστασιν ἀλλὰ συνεκόμιζον εἰς τὴν νέαν πατρίδα των ἀρχάς τινας μορφώσεως. Τὰ ὀνόματα τῆς γεωργίας, οἰκονομίας, ἐργαλείων τινῶν κτλ, εἰσὶ τὰ αὐτὰ ἔν τε τῇ σανσκριτικῇ καὶ τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ· ἡ γνῶσις καὶ ἡ χρῆσις τῶν πραγμάτων τούτων ἐσώζοντο λοιπὸν πρὸ τοῦ διαχωρισμοῦ. Ὁ Deva τῶν Ἰνδῶν καὶ ὁ Dev τῶν Ἀρίων ἐστὶν ὁ Θεὸς τῶν Ἑλλήνων· ἡ ῥίζα τῆς λέξεως ταύτης σημαίνει λαμπηδόνα. Ὁ Θεὸς τοῦ ὑψίστου οὐρανοῦ, ὁ παρ' Ἰνδοῖς Varuna καλεῖται παρ' Ἕλλησιν Οὐρανὸς· ὁ Awis (πρόβατον) τῶν Ἰνδῶν ἐστὶν ὁ Οἶς τῶν Ἑλλήνων· ὁ Gaus τῶν Ἰνδῶν καλεῖται παρ' ἕλλησι Βοῦς· Gaus= Χὴν, Veca= Οἶκος, Vastu= Ἄστυ, Damas= Δόμος, Sihura= Ταῦρος, Çwan= Κύων, Dvara= Θύρα, Juga= Ζυγὸς, Aksha= Ἄξων, Naus= Ναῦς, Plava= Πλοῖον, Aritra= Ἐρετμὸς κτλ.

Τὸ ἄνω καὶ εὐρὺ ἥμισυ μέρος τῆς πρὸς νότον τοῦ Δουνάβεως ἀνατολικῆς τῆς Εὐρώπης Χερρόνησου κατείχετο, ἀπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ μέχρι τοῦ Εὐξείνου, ὑπὸ τῶν φυλῶν τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρακῶν οἵτινες διῆγον βίον ἐπὶ τοσοῦτον τραχὺν ὅσον ἀκάτοικα καὶ δυσδιάβατα ἦταν τὰ ὄρη των. Δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς ἂν οἱ Ἕλληνες εὗρον ἤδη τὸν λαὸν τοῦτον καὶ διήλασαν δι' αὐτοῦ, κατὰ τὴν παρὰ τὰ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου πρόοδόν των, ἢ ἂν αἱ φυλαὶ ἐκεῖναι κατέλαβον τὸ ἄνω τμῆμα τῆς Χερσονήσου ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο κύριοι τοῦ στενοῦ ἡμίσεως μέρους ὅπερ ἔκειτο πρὸς νότον. Ἀγνοοῦμεθα γινώσκοντες ὅτι οἱ λαοὶ οἵτινες κατέλαβον τὸ ἄνω καὶ εὐρὺ τμῆμα τῆς Χερσονήσου ἀνῆκον εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν καὶ ἐλάλουν τὴν αὐτὴν, γλῶσσαν· οἱ λαοὶ δὲ οὗτοι ὡς καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἐπιζῶσι σήμερον ἔτι εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς, καὶ εἰς τοὺς Ῥωμάνους τῆς Βλαχίας, καὶ τῶν πρὸς νότον τοῦ Αἵμου χωρῶν. Καί τοι ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν ἔλαβε σὺν τῇ φορᾷ τῶν χρόνων τροπήν τινα ἐπὶ τὸ ῥωμαϊκώτερον, καί τοι συνέβησαν πρὸς τὰς πέραν τοῦ Αἵμου ἀνατολικὰς χώρας ἀναρίθμητοι στάσεις καὶ ἐρημώσεις, οὐδὲν ἧττον ἡ γλῶσσα τῶν Ῥωμάνων τηρεῖ κατὰ τὰς λέξεις καὶ κατά τινας τύπους ἐναργεστάτην οἰκείωσιν μετὰ τῆς Ἀλβανικῆς, τοῦ ἀνεπάφου τούτου λειψάνου τῆς Ἰλλυρικῆς διαλέκτου:

Ἂν οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων εὗρον ἤδη ἐπὶ τῆς νοτίου χερσονήσου (εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου καὶ εἰς τὰ πεδία τῆς Θεσσαλίας) καὶ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου παλαιοτέρους τινὰς κατοίκους, δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τοῦτο μετ' ἀπολύτου ὁριστικότητος. Ὀφείλομεν ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οὐχὶ μόνον *οὐδὲν βέβαιον ἔχομεν μὴ Ἑλλήνων κατοίκων διεσώθη κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους* — ἐξαιρουμένων ἴσως τοπικῶν τινων ὀνομάτων ἐμφαινόντων ξενοφυῆ χαρακτῆρα — *ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα αὐτὴ οὐδὲν προσεκτήσατο στοιχεῖον, ἐπιδεικνύον ξένην ἐπιρροάν* ».

Κατὰ τὴν ἔντεχνον λοιπὸν ταύτην ἀφάγησιν τοῦ σοφοῦ Δυγκέρου, οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰταλῶν, ὑπάγονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φυλὴν, ἥτις ἐξορμήσασα ἐκ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ἰρᾶν (Hindu-Khu) ἢ ὡς διατείνεται ὁ ἐσχάτως περὶ ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας συγγράψας Λάγγιος (1), ἐκ τῆς πρὸς δυσμὰς τῶν Ἰμαλαΐων ὀρέων χώρας εἰσήλασεν εἰς τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου τμῆμα, καὶ ἐκρηπιδώσεν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ἰνδογερμανικὸν τοῦ ἀνθρώπινου γένους κλάδον. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ ὁ ἐπείσακτος οὗτος λαὸς καίτοι κομίζων μεθ' ἑαυτοῦ ἀρχάς τινας πολιτισμοῦ, ἠφανίσθη ἐκ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας, οὐδὲν ἐγκαταλιπὼν ἴχνος τῆς ἑαυτοῦ ὑπάρξεως; Δυσὶν θάτερον· ἢ ἡ μετοικεσία τῶν Ἀρίων ἐστὶν αὐτόχρημα μυθιστορικὴ, ἢ ἀληθῶς οἱ Ἄριοι κατέλαβον τὴν Ἑλλάδα· ἀν τοῦτο, ὡς ὀρθῶς διαβεβαιοῖ ὁ Δύγκερος, οἱ Ἄριοι οὐδὲν ἀφῆκαν ἴχνος εἰς τὴν Ἑλλάδα, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ ἀσιατικὸς οὗτος λαὸς, συγκείμενος ἴσως ἐξ εὐαρίθμου τινὸς ὁμάδος, ὑπέκυψε καὶ προσωμοιώθη εἰς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν *αὐτοχθόνων* τῆς Ἑλλάδος οἰκητῶν οἵτινες πάντως ὑπερέσχον αὐτὸν κατά τε τὴν δύναμιν καὶ τὸν πολιτισμόν. Ἀλλ' οὕτω δὴ ἀποφαινόμενοι ὁμολογοῦμεν τὴν ἀμιγῆ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάπλασιν.

Ὑπάρχουσιν, ἄλλως τε, καὶ ἕτεραι ἐνστάσεις κατὰ τῆς καινοφανοῦς ταύτης δοξασίας· Καὶ πρὸ πάντων ἀγνοεῖται ἂν ἡ πατρὶς τῶν Ἀρίων ἦν ἡ εὐοίνος ἐκείνη ζενδικὴ Ἀρία περὶ ἧς λαλεῖ ὁ γεωγράφος (Στράβων Β. 338 Κορ.) καὶ ἥτις ἀναλογεῖ πρὸς τὸ ἀφγανικὸν χανάτον τοῦ Ἐρὰτ (2) ἢ ἡ Ἀρία τῆς Ἰνδικῆς ἥτις κατὰ τὸν Ἀλλίγγιον (3) καλεῖται σήμερον Kaschmyr. Οὐδὲ νομίζομεν ὅτι ἡ Ἀρία ἀπετέλει δῆθεν τὸ δυτικὸν ὀροπέδιον τῆς Ἀσίας ὅπερ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ἰρᾶν* (ἐκ τῆς ζενδικῆς

(1) Römische Alterthümer. Berlin 1856 σελ. 41.

(2) Ὄρα Freinsheim παρὰ Κουρτίῳ ἔκδ. Letellier σελ. 268· Ἡρόδοτον Γ'. 93. καὶ Ζ'. 62 Bähr καὶ ἐξαιρέτως τὸν περὶ μικροῦ ἀποδιώσαντα Ἅμμερον εἰς τὰ Βιεννεῖα Χρονικὰ φυλ. 40 σελ. 22.

(3) Halling. Annall. Vienn. 63 σελ. 182 καὶ Pott. Etymoll. Forschungg. σελ. 70.

λέξεως Erman ἢ Irman) συμπαρελάμβανεν ἅπασαν τὴν σημερινὴν Περσίαν καὶ Ἀργανιστάνην (Ἀριανὴν) καὶ διῳκεῖτο ὑπὸ τῆς περιπύστου τῶν Ἀχαιμενιδῶν δυναστείας. Καὶ συγγένει μὲν ἀποδεδειγμένον ὑπὸ τῶν περὶ ἰνδικῆς ἀρχαιολογίας διαπραγματευσαμένων ὅτι οἱ Ἄριοι προσῖχον τῶν ἐν τῇ Ἰνδικῇ τάξεων κατὰ τὴν ἐπισημότητα καὶ τὴν εὐγένειαν, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὑπάρχει θετικὸν ὅτι τὸ ὄνομα καὶ ἡ ἱστορικὴ αὐτῶν σπουδαιότης τοσοῦτον πρωΐμως συνκαπεσβέσθησαν ὥστε οὐδὲν περὶ αὐτῶν ἀκριβὲς διετώθη.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ.

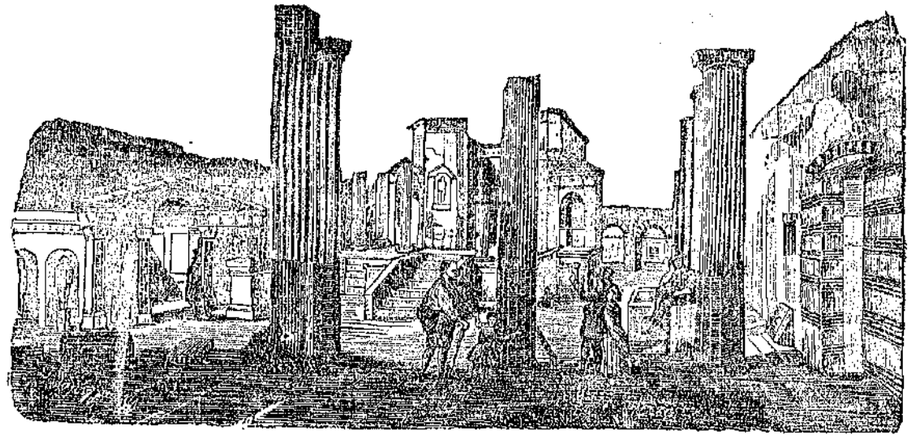

Ναὸς Ἴσιδος.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΠΟΜΠΗΙΑΣ.

(Ἴδε φυλλάδ. 167. σελ. 515. Τόμος.)

—ooo—

Περιεργότατα εἰσὶν ἐν γένει τὰ οἰκοδομήματα τῆς Πομπηΐας, διότι ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν καὶ τὰς ἕξεις τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Ὄπισθεν βρύσεως κειμένης παρὰ τὴν γωνίαν ὁδοῦ, ὑπῆρχεν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς προγραφῆς, καπηλεῖον. Ἤτο δὲ *Θερμοπώλιον*, ἤ, ὡς λέγομεν σήμερον, καφφενεῖον ἐν ᾧ ἐπωλοῦντο ποτὰ θερμὰ, ὡς φέρ' εἰπεῖν οἶνος, ὑδρόμελι κλπ. Τὸ ἐμβαδὸν αὐτοῦ εἶναι στενώτατον· οἱ προσερχόμενοι ὅμως τότε εἰς τὰ καπηλεῖα δὲν ἐκάθηντο ἐντὸς αὐτῶν, ὅπως ἡμεῖς σήμερον· ἀλλὰ πλησιάζοντες εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ καπήλου ἐξῴρουν ἐπὶ ποδὸς τὸ θερμὸν καὶ ἀνεχώρουν. Τοῦτ' αὐτὸ ἐγίνετο καὶ εἰς πάντα τὰ ἐργαστήρια· ὁ μὲν ἐργοστασιάρχης ἔμενεν ἐντός, οἱ δὲ ἀγοραστὰι ἐκτὸς αὐτῶν. Ἐὰν ἀριθμά τινα μόνον εἶχον θαλάμους πρὸς τὸ ὄπισθεν μέρος ἢ ἄνω αὐτῶν. Συνεθίζοντο δὲ, ὡς καὶ σήμερον, αἱ συμβολικαὶ προγραφαί. Διδάσκαλός τις, παραδείγματος χάριν, παρίστανε τὸ ἐπάγγελμά του διὰ παιδαγωγοῦ μαστίζοντος παιδίον καθήμενον ἐπὶ τῶν ὤμων συμμαθητοῦ του. Ὁ τρόπος οὗτος, ὅστις ὀλίγον ἐνίσχυε τὸν ζῆλον τῶν νέων πρὸς τὰ γράμματα, δὲν ἐφοβίζε, φαίνεται, τὰς μητέρας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλου τινὸς διδασκάλου, τὸ ὄνομα Βαλεντίνου, ἡ προγραφὴ εἶναι ἀξία μνήμης. Πρὸς τὴν ἄκραν τῆς ἀγορᾶς ὑπῆρχε σχολεῖον δημόσιον διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Βέρνα, ὅστις, κατὰ τὴν γενικὴν σχεδὸν συνήθειαν τῶν πολιτῶν τῆς Πομπηΐας, ἀνέθεσεν ἑαυτὸν καὶ τοὺς μαθητάς αὐτοῦ (cum discentibus suis) εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ἄρχοντος. Ὁ Βαλεντῖνος, θέλων νὰ ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὸν Βέρναν, ἐκόλλησεν ἀγγελίαν ἀπέναντι τοῦ σχολείου τούτου, ἐπὶ τετραγώνου προσδιωρισμένου εἰς ἐπίθεσιν τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἀγγελιῶν, καὶ ὀνομαζομένου *λεύκωμα* (album). Ἐπικαλεῖται δὲ καὶ αὐτὸς ὑπέρ τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν τὴν προστασίαν τῶν δύο δημάρχων. Ἀλλ' εἰ καὶ ἀκριβὴς περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πρὸς τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν καθήκοντος, δὲν ἦτο ὅμως καὶ πρὸς τὴν σύνταξιν· διότι ἀντὶ discentibus suis, γράφει cum discentes suos. Ὁ σολοικισμὸς οὗτος παρακέμπει εἰς τὴν ἀθανασίαν τὴν μνήμην τοῦ σοφοῦ διδασκάλου.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον παράδειγμα·

Διδάσκαλός τις μονομαχίας, ἵνα προφυλάξῃ τὴν ἀγγελίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἀτάκτων παιδίων προσέγραψε τὰς λέξεις ταύτας· abiat (habeat) Venere Pompeiana iradano qui hoc lœserit. Ἤτοι « *ἡ ὀργὴ τῆς Ἀφροδίτης, προστάτιδος τῆς Πομπηΐας, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ βλάψοντος τὴν προγραφὴν ταύτην* ». Ἀλλαχοῦ,

τὰ θρησκευτικὰ σύμβολα ἰσοδυναμοῦσι πρὸς ἀπαγόρευσιν, ὡς φαίνεται ἐπί τινος βωμοῦ τοῦ Διός, ὅπου εἰσὶν ἐζωγραφημένοι ὅρκοι δύο. Ὁ βλέπων τούτους δὲν ἐτόλμα νὰ μιάνῃ τὸ ἱερόν.

Πλὴν τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, τῶν προγραφῶν τῶν ἰδιοκτητῶν, τῶν ἀγγελιῶν τῶν πωλήσεων, τῶν ἐνοικίων, τῶν θεαμάτων κλ., ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι, αἵτινες ἐχαράσσοντο ἐπιτροχάδην ὑπὸ ἀργῶν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν δημοσίων καταστημάτων καὶ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν. Ἐξ αὐτῶν ἰδίως πορίζόμεθα πολυτίμους εἰδήσεις, πληροφορούσας ἡμᾶς περί τε τοῦ βίου, τῶν παθῶν καὶ τῶν καθημερινῶν ἕξεων τῶν κατοίκων τῆς Πομπηΐας· διότι αἱ μὲν εἰσὶν ἐρωτικαί, αἱ δὲ μεθύσων παραλήρημα, ἄλλαι σατυρικαί, καὶ αἱ πλεῖσται βάναυσοι καὶ αἰσχραί. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὅτι πολλάκις καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἀμφίβολα μέρη διεφώτισαν. Οἱ ἱστορικοί, παραδείγματος χάριν, διεφώνουν ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα δύο Ὑπάτων· ἀλλ' ἡ διαφωνία ἔπαυσε μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ἐπιγραφῆς γενομένης ὑπὸ στρατιώτου, ἐνῷ ἀνέμενε μετὰ δύο συντρόφων του ἐκτὸς τοῦ θεάτρου ἵνα εἰσέλθῃ εἰς αὐτό. Τοιαῦται ἐπιγραφαὶ χαραχθεῖσαι ὑπὸ δικηγόρων καὶ διαδίκων ἐν ὥρᾳ τῆς διακοπῆς τῆς δίκης, συνελέχθησαν ἄπειροι. Πρὸς τοῖς ἄλλοις εὑρίσκονται καὶ τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ὀβιδίου καὶ τοῦ Προπερκίου ῥήσεις, οὐδεμία ὅμως τοῦ Ὁρατίου. Εὑρέθησαν δὲ καὶ γελοιογραφικαὶ εἰκόνες ἐπὶ τῶν τοίχων, ἐξ ὧν καὶ ἡ τοῦ μονομάχου ἣν παριστᾷ τὸ παρατιθέμενον ἐκτύπωμα.

Ἰδοὺ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διάθεσις τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν·

Οἱ κυριώτεροι θάλαμοι εἰσὶ σχεδὸν πάντοτε πρόσγειοι, ποτὲ δὲ τὰ παράθυρα δὲν ἀνοίγονται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, καὶ δύο ὀροφὰς ἂν ἔχῃ ἡ οἰκία. Πολλάκις δὲ καὶ οἱ ἐνδότεροι κοιτῶνες δὲν ἔχουσι παράθυρα, ἀλλὰ φωτίζονται διὰ τῆς θύρας. Παρατηρήσεως ἄξιον εἶναι ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἐξ αὐτῶν δὲν εὑρίσκονται ἑστίαι καὶ θερμάστραι, ἂν καὶ πολλάκις τὸ ψῦχος γίνεται ἐπαισθητότατον· μετεχειρίζοντο ὅμως πύραυνα.

Ἐκ τῆς διαθέσεως ταύτης γίνεται καταφανὴς ἡ διαφορὰ τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐθίμων· τῶν ἀρχαίων ὁ βίος ἦτο διπλοῦς, ἰδιωτικὸς καὶ δημόσιος· ὅθεν τὰ μὲν δώματα εἰς ἃ εἰσήρχετο τὸ πλῆθος ἦσαν μεγαλοπρεπῶς διεσκευασμένα, τὰ δὲ προσδιωρισμένα εἰς ἰδιωτικὴν χρῆσιν ἔπασχον πολλάκις ἔλλειψιν καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων, καὶ μάλιστα τῶν χρησίμων εἰς τὸν ἄνετον βίον.

Ὅθεν πᾶσα οἰκία διῃρεῖτο εἰς δύω ἐσωτερικὰς αὐλάς, εἰς ἃς παρέκειντο στοαὶ καὶ δωμάτια· καὶ ἡ μὲν μία ἡ καλουμένη atrium εἶχε θύραν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μεθ' ἧς συνεκοινώνει διὰ στενοῦ διαδρόμου· ἡ δὲ ἄλλη, ἥτις ἐλέγετο *περιστύλιον*, ἦτο εὐρυτέρα, πλουσιωτέρα, καὶ εἶχε περιστύλιον· ἀμφότεραι δὲ ἐφωτίζοντο δι' ὀπῆς ἡνεωγμένης εἰς τὸ κέντρον τῆς ὀροφῆς. Λεκάνη κειμένη ἐν τῷ μέσῳ ἐδέχετο τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς, ἢ τὸ ὕδωρ πηγῆς ἀλλομένης εἰς μικρὸν κῆπον πρὸς τὴν ἄκραν τῆς οἰκίας. Συνήθως ὁ κῆπος, ἡ ἐσκεπασμένη στοὰ ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς τόπος περιπάτου, τὸ περιστύλιον καὶ τὸ atrium, ἔκειντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς, οὕτως ὥστε, ἱστάμενος εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας, τὰ ἔβλεπες ὅλα συγχρόνως.

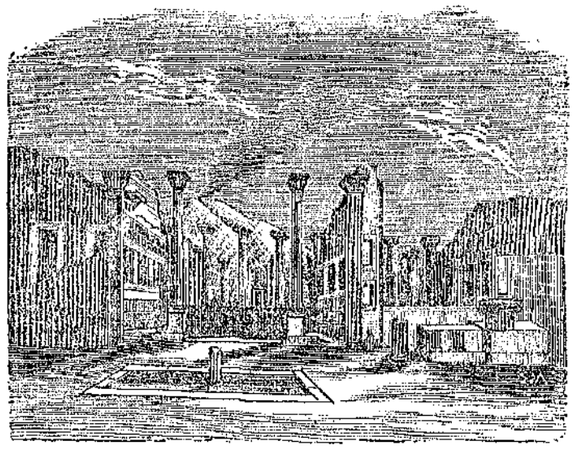

Περιστύλιον.

Καὶ αὕτη μὲν ἦτο ἡ κυρία διάταξις τῶν οἰκιῶν· ὑπῆρχον ὅμως καὶ δευτερεύοντα δωμάτια, ὡς τὰ τῶν *τρικλινίων* (ἑστιατωρίων) δύο συνήθως ὄντων, διὰ τὸ θέρος καὶ τὸν χειμῶνα. Καὶ τοῦτο μὲν ἔκειτο εἰς τὰ ἐνδότερα, ἐκεῖνο δὲ εἰς γωνίαν τοῦ κήπου ὑπὸ ἀναδενδράδα. Ὁ γυναικωνίτης ἦτο διακεχωρισμένος τοῦ ἀνδρωνίτου· ὅπου δὲ ὁ χωρισμὸς ἦτο αὐστηρότερος, ὑπῆρχε καὶ τὸ λεγόμενον venereum (ἀφροδίσιον), παρεμφέρον ἴσως πρὸς τὸ boudoir τῶν σημερινῶν Γαλλίδων. Δοῦλος κατοικοῦντος ἐντὸς μικρῶν δωματίων παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ μαγειρείου ἐφύλασσον αὐτόν.

Πάντα ταῦτα τὰ δώματα ἦσαν μὲν καθωραϊσμένα μετὰ γραφῶν καὶ μωσαϊκῶν καὶ ἀγαλμάτων, ἀλλὰ σμικρότατα· συνεστέλλοντο δὲ οὕτως εἰπεῖν ἔτι μᾶλλον ἐκ τῶν περὶ αὐτὰ ἐργαστηρίων, τινὰ τῶν ὁποίων συνεκοινώνουν μετὰ τῆς οἰκίας, διότι ὁ ἰδιοκτήτης ἐπώλει ἐντὸς αὐτῶν τὸν οἶνον, τὸ ἔλαιον καὶ τὰ λοιπὰ προϊόντα τῶν κτημάτων του, ὡς καὶ σήμερον πράττουσι πολλοὶ τῶν εὐγενῶν Ἰταλῶν.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνακαλύψεως τῆς Πομπηΐας μέχρι τῆς σήμερον, ἀνεσκάφη τὸ τρίτον καὶ ἐπέκεινα τῆς πόλεως· λέγεται δὲ ὅτι τὸ ἀνασκαφὲν μέρος εἶναι τὸ ὡραιότερον· διότι ἐν αὐτῷ εὑρέθησαν καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίαι, καὶ ναοί, καὶ ἡ ἀγορά, καὶ θέατρα, καὶ εἰσιτήρια θεάτρων, ἅτινα εἰσὶν ὄστρακα στρογγύλα ἐκ κεράμου, ἐξ ὀστέων, ἢ ἐξ ὀρειχάλκου. Ἐπί τινος μάλιστα τούτων ἀναγινώσκεται ἑλληνιστὶ ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή· XII. ΑΙΣΧΥΛΟΥ, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Ἰταλιωτῶν ἦτο ἔτι καὶ τότε ἡ ἑλληνική. Πλησίον τοῦ ἀνακαλυφθέντος θεάτρου ἦτο καὶ ναὸς τῆς Ἴσιδος, ἐντὸς τοῦ ἱποίου εὑρέθησαν πολλὰ λείψανα ἱερέων. Εἷς τούτων ἐγείρετο ἐπὶ τῆς καταιρροῆς· καὶ εἰ πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν ἰχθύων, τῆς ὄρνιθος, τῶν ὠῶν, τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐξ ἀνθέων στεφάνου ὧν τὰ ἴχνη ἐσώθησαν, φαίνεται ὅτι τὸ ἐκ τοῦ ναοῦ εἰσόδημα ,τοῦ καλοῦ ἱερέως ἦτο πλουσιώτερον τοῦ τῶν ἡμετέρων ἐφημερίων. Εὑρέθη δὲ καὶ ἄλλου ἱερέως σκελετὸς κρατοῦντος πέλεκυν· ἀγωνιζόμενος νὰ φύγῃ, εἶχε μὲν διαρρήξει τὸν τοῖχον, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐξέλθῃ.

Μονομάχος.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα γράψαντες, σκοπὸν ἔχομεν ν' ἀποδείξωμεν ὁποίας ἱστορικῆς ἀξίας εἶναι ἡ σπουδὴ τῶν ἐρειπίων τῆς Πομπηΐας. Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἀναφαίνεται ὁλόκληρος συνάμα ὁ βίος τῶν κατοίκων ἀρχαίας πόλεως ὡς εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην. Ὡς εἰ ἦτο σύγχρονος τῶν καταστραφέντων ὑπὸ τοῦ πυρός, βλέπεις καὶ τοὺς ναούς,καὶ τὰ δικαστήρια, καὶ τὰ γυμνάσια,καὶ τὰ θέατρα,καὶ τὰ λουτρὰ,καὶ τὰ θερμοπώλια, καὶ τοὺς ξενῶνας, καὶ τὰς φυλακὰς καὶ τὰ μνήματά των, καὶ ἐπισκέπτεσαι τὰ ἰδιωτικὰ καταστήματα. Μανθάνεις εἰς τὰ ἐργαστήρια τοὺς βιομηχανικοὺς ἐκείνων τρόπους, εἰσέρχεσαι εἰς τὰ ἀρτοπωλεῖα, τὰ ἐλαιοπωλεῖα, τὰ βυρσοδεψεῖα, τὰ μυροπωλεῖα, τὰ χημικὰ γωνευτήρια, τὰ φαρμακεῖα, τὰ μαιευτήρια κτλ., σπουδάζεις τὰς γραφὰς τῶν παρασκευῶν, παρατηρεῖς τὰ ἔργα καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῶν ἐρμογλύφων, καὶ ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν χαμαιτυπείων, τῶν ὁποίων ὡσαύτως τὰ ἴχνη σώζονται.

Εὐτυχεῖς ὅσοι δύνανται νὰ ἴδωσιν ἰδίοις ὀφθαλμοῖς τὴν Πομπηΐαν, καὶ νὰ δοκιμάσωσι τὸν ἐνθουσιασμὸν τὸν καταλαμβάνοντα ἡμᾶς ἐνώπιον τῶν σεβασμίων τούτων λειψάνων τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἢ μᾶλλον ἐνώπιον τοῦ πολιτισμοῦ λαοῦ, ὅστις ἐπὶ δέκα ἑκατοντακετηρίδας καὶ ἔτι πλέον, ὑπῆρξε κύριος τῆς τύχης τοῦ κόσμου!

ΠΕΡΙ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ.

—ooo—

ΘΕΩΡΙΑ ΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ ΚΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΠΗΓΩΝ.

Τὸ ἡμερολόγιον σκοπὸν ἔχει νὰ κανονίσῃ τὴν διαίρεσιν τοῦ χρόνου ἐπὶ τῆς περιοδικῆς πορείας τῶν τοῦ ἔτους ὡρῶν, αἵτινες καὶ αὗται κανονίζουσι τὰς γεωργικὰς ἐργασίας καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν αἱ αὗται ἡμερομηνίαι ἑκάστου ἔτους νὰ συμφωνῶσιν, ὅσον ἔνεστιν ἀκριβῶς, πρὸς τὰς διαβάσεις τοῦ Ἡλίου διὰ τῶν αὐτῶν σημείων τῆς ἐκλειπτικῆς.

Οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ δὲν ἤρχισαν οὕτως· ἡ πρώτη κανονικὴ διαίρεσις τοῦ χρόνου βάσιν ἔσχε τὰς κινήσεις τῆς Σελήνης καὶ τὸν μῆνα, ὅστις, βραδύτερον, εἰσήχθη ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἡμερολογίῳ. Τῷ ὄντι, ὁ μὴν ἐμφαίνει τὸν χρόνον τὸν μεταξὺ δύο ἐπανόδων τῆς Σελήνης ἐν τῇ αὐτῇ φάσει. Τὰ ἀρχαῖα ἡμερολόγια εἰσὶν ἅπαντα σεληνιακά, πλὴν τοῦ τῶν Αἰγυπτίων,οἵτινες ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν πρὸς τὸν Ἥλιον ἕνεκά τινος φαινομένου περιοδικοῦ ἰδιάζοντος εἰς τὴν χώραν αὐτῶν· ἤτοι τῆς πλημμυρίδος τοῦ Νείλου,συμπιπτούσης καθ' ἕκαστον ἔτος τῷ ἐαρινῷ ἡλιοστασίῳ. Τὸ ἡλιακὸν ἔτος εἰσήχθη εἰς Ῥώμην ὑπὸ Ἰουλίου τοῦ Καίσαρος· ἡ δὲ Ἐκκλησία παραδεχθεῖσα ἐτελειοποίησε τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο.

ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΣ ΤΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ. — Ἐὰν τὸ τροπικὸν ἔτος συνεκροτεῖτο ὑπὸ ἀριθμοῦ ἡμερῶν ἀκεραίου, τὸ ἡμερολόγιον ἤθελεν εἶσθαι ἁπλούστα-

τον. Δὲν ἀπητεῖτο ἢ ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τοῦ ἀριθμοῦ τούτου τῶν ἡμερῶν, καὶ ἡ ὑποδιαίρεσις αὐτοῦ εἰς μέρη ἐλάσσονα πρὸς δήλωσιν τῶν ἡμερομηνιῶν· π. χ. εἰς μῆνας ἐκ 30 ἢ 31 ἡμερῶν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χρήσεως ἀριθμῶν μειζόνων. Τότε, ἡμέρα τις ἡ αὐτή, ἐπαναφέρουσα καθ' ἕκαστον ἔτος τὸν Ἥλιον ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἐκλειπτικῆς σημείῳ, ἤθελε συστοιχεῖ τῷ αὐτῷ μήκει ἡμέρας ἢ νυκτὸς καὶ τῇ αὐτῇ φάσει ἐν ταῖς ὥραις τοῦ ἔτους· Τὸ πᾶν ἤθελεν ἔχει τάξιν μόνιμον καὶ κανονικήν. Π. χ. ἐὰν ἡ χειμερινὴ ἰσημερία ἔπιπτε καθ' ἓν ἔτος τὴν 21 Μαρτίου, τὸ αὐτὸ ἤθελε συμβαίνει καὶ καθ' ἅπαντα τὰ ἑπόμενα ἔτη· ἀείποτε ἡ 21 Μαρτίου ἤθελε συμπίπτει τῇ ἀρχῇ τῆς ἀνοίξεως. Εὐκόλως ἐννοοῦμεν πόσον ἡ τοιαύτη συμφωνία ἤθελεν εἶσθαι συμφέρουσα ὑπὸ τὴν κοινωνικὴν ἔποψιν. Ἡ ἐπιχείρησις μυρίων ἔργων ἀναποφεύκτων, συνδεομένων ἀναποσπάστως τῇ περιόδῳ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους, πρέπει νὰ γίνηται ἐν ἐποχῇ ὡρισμένῃ, ἥτις ἐπισπευδομένη ἢ βραδυνομένη προξενεῖ βλάβην εἰς τοὺς καρποὺς τῶν κοπιώντων. Τοιαῦται εἰσὶν αἱ σποραί, αἱ συγκομιδαὶ τῶν προϊόντων, ἐπιθαλάσσιαι ἐκδρομαί, μυρίαι ἐργασίαι βιομηχανικαί, κ. τ. ἑ. Ἡ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου κτηθεῖσα πεῖρα, συνισταμένη εἰς τὸν τακτικὸν σύνδεσμον τῆς ἀλληλουχίας τῶν ἔργων πρὸς τὰς ἡμερομηνίας τοῦ ἔτους, ὑποθέτει ὅτι αὗται ἐπαναφέρουσι τὰς αὐτὰς μετεωρολογικὰς ἐπιῤῥοὰς καὶ ἀντιστοιχοῦσιν ἑπομένως εἰς τὰς αὐτὰς σχετικὰς θέσεις τῆς Γῆς καὶ τοῦ Ἡλίου. Ἄρα, τί ἤθελε καταστῇ ἡ ἐκ παραδόσεως αὕτη πεῖρα, ἐὰν, καθ' ἕκαστον ἔτος, διάφορος ἡμερομηνία ἐσυστοίχει τῇ αὐτῇ ἰσημερίᾳ, τῷ αὐτῷ ἡλιοστασίῳ, ἑνὶ λόγῳ τῇ αὐτῇ τοῦ Ἡλίου θέσει; Γενεάν τινα ἐπιτυχοῦσαν καθὸ σπείρασαν κατὰ Νοέμβριον, ἤθελον διαδεχθῇ ἕτεραι γενεαὶ αἵτινες ἔπρεπε νὰ σπείρωσι τὸν ἑκόμενον μῆνα. Διὰ τὴν ἁπλουστέραν ἱστορικὴν πληροφορίαν, διὰ τὴν ἐκτίμησιν ἐλαχίστης συμβάσεώς τινος, ἤθελον ἀπαιτεῖσθαι ἀστρονομικοὶ λογισμοὶ ὅπως γνωσθῇ πρὸς τίνας φάσεις τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους καὶ τῶν θερμοκρασιῶν πρέπει νὰ σχετισθῶσιν αἱ ἡμερομηνίαι. Βεβαίως τὰ ἄτοπα ταῦτα δὲν ἤθελον εἶσθαι πρόσκομμα εἰς τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς ἔθνους· ἀλλ' ἀναλογιζόμενοι τὴν μεγίστην ἀπώλειαν χρόνου, προϊόντων καὶ δυνάμεως ἣν ἤθελον ἐπιφέρει μεταξὺ λαοῦ πολυαρίθμου, ἐννοοῦμεν τὸ πόσον ἡ τακτοποίησις τοῦ ἡμερολογίου ἐστάθη ἀείποτε ἀντικείμενον μεγίστης σπουδαιότητος.

ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΣΦΑΛΜΑΤΟΣ ΠΡΑΤΤΟΜΕΝΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ ΜΙΚΟΥΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ. — Ἐθέσαμεν ἀνωτέρω τὴν ἁπλουστέραν περίπτωσιν, παραδεχόμενοι ὅτι τὸ ἔτος σύγκειται ἐξ ἀριθμοῦ ἡμερῶν ἀκεραίου· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀπαιτεῖται ἀκριβὴς γνῶσις τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, ὅπως τὸ ἔτος ἔχῃ τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ μῆκος. Σφάλμα ἓν τινων ἡμερῶν, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνεπαίσθητον, καθίσταται προϊόντος τοῦ χρόνου ἀφόρητον· διότι, ἐπισωρευόμενον ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, μεταθέτει ἀλληλοδιαδόχως τὰς ὁμωνύμους ἡμέρας δι' ἁπασῶν τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους. Τοιοῦτόν τι συνέβη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμερολόγιον τῶν Αἰγυπτίων, ὧν τὸ πολιτικὸν ἔτος περιεῖχεν ἐν ἀρχῇ 360(*) ἡμέρας μόνον, ἀντὶ 365. Τεθείσθω τῷ ὄντι ὅτι ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία συμπίπτει τῇ 21 Μαρτίου ἔτους τινὸς τοῦ ἀρχαίου τούτου ἡμερολογίου· τὸ ἑπόμενον ἔτος, κατὰ τὴν 21 Μαρτίου ἀπαιτοῦνται 5 ἡμέραι ἑωσοῦ ὁ Ἥλιος φθάσῃ εἰς τὸ ἰσημερινὸν σημεῖον· μετὰ δύο ἔτη τὸ σφάλμα ἔσεται 10 ἡμέραι· εἰς μὴν ὁλόκληρος μετὰ 6 ἔτη· μία ὥρα τοῦ ἔτους μετὰ 18 ἔτη. Μετὰ παρέλευσιν 18 ἐτῶν, ὅταν τὸ ἡμερολόγιον δεικνύῃ τὴν 21 Μαρτίου, ὁ Ἥλιος ἔσεται μακρὰν εἰσέτι τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου· ἡ μὲν ἐπίσημος ὥρα ἔσεται τὸ ἔαρ, ἡ δὲ πραγματικὴ ὁ χειμών. Ἡ ἡμερομηνία τῆς 21 Μαρτίου ἐξακολουθήσει ὀπισθοχωροῦσα οὕτως ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχήν· μεταβιβασθήσεται ἀπὸ τοῦ ἔαρος εἰς τὸν χειμῶνα, ἀπὸ τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ φθινόπωρον, κ. τ. ἑ. ἵνα τέλος ἐπανέλθῃ κατὰ τὸ ἔαρ μετὰ παρέλευσιν 72 ἐτῶν. Τοιοῦτον ψηλαφητὸν σφάλμα φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ μέσον τῆς ἐπανορθώσεως. Ἐπειδὴ τὸ σφάλμα συγκεφαλαιοῦται εἰς ἓν ἔτος μετὰ παρέλευσιν 72 ἐτῶν, ἕπεται ὅτι τὸ πραττόμενον σφάλμα κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς μόνου ἔτους εἶναι τὸ 72ον μέρος τοῦ ὅλου, ἤτοι 5 ἡμέραι ($\frac{360}{72}=5$), αἵτινες ἀναγκαίως προσετέθησαν ταῖς 360 ἡμέραις, ἐξ ὧν συνίστατο τὸ ἔτος κατ' ἀρχάς. Βέβαιον εἶναι μάλιστα ὅτι παρέλιπον τὸ σφάλμα καὶ ἐπεσωρεύθη ἐπὶ πλέον τῶν 72 ἐτῶν, ὅπερ ἐπέτρεψε τὸν διορισμὸν τῆς ἐπανορθώσεως τῶν 5 ἡμερῶν μεθ' ὅλης τῆς ἐφικτῆς ἀκριβείας. Τὸ ἐκ 360 ἡμερῶν αἰγυπτιακὸν ἔτος διῃρεῖτο εἰς 12 μῆνας τριακονθημέρους (1800 ἔτη π. Χρ.)· αἱ 5 *συμπληρωματικαὶ* ἢ *ἐπαγόμεναι* ἡμέραι ἐλογίζοντο ἰδίᾳ καὶ προσετίθεντο κατὰ τὸ τέλος τῶν 12 μηνῶν.

Μετὰ τὴν ἀναπόφευκτον μεταρρύθμισιν ταύτην, τὸ διδόμενον τῷ ἔτει μῆκος ἦτον 365 ἡμέραι ἀκριβῶς, ἐνῷ τὸ πραγματικὸν αὐτοῦ μῆκος εἶναι ὡς ἔγγιστα 365 $^1/_4$. Τὸ σφάλμα ἦτον εἰκοσάκις ἔλαττον, ἑπομένως καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ἦσαν εἰκοσάκις βραδύτερα. Τοῦ σφάλματος ὄντος $^1/_4$ ἡμέρας ἐν τῷ τέρματι ἑνὸς ἔτους, τὸ αὐτὸ ἔσεται μία ἡμέρα ὁλόκληρος μετὰ παρέλευσιν 4 ἐτῶν· ἓν ἔτος ὁλόκληρον μετὰ $4\times365=1460$· ἐπειδὴ δὲ τὸ σφάλμα καὶ αὖθις ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα. Ἡμερομηνία ἡ τυχοῦσα ὀπισθοχώρει ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν τοῦ ἔτους διατρέχουσα τὸν κύκλον τούτου ὁλόκληρον ἐν διαστήματι 1460 ἐτῶν. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀνεγνώρισαν μὲν τὸ σφάλμα, πλὴν οὐδεμίαν ἐπέφερον διόρθωσιν· ὀνόμαζον *περίοδον σοθιακὴν* τὴν ἐκ 1460 ἐτῶν περίοδον ἥτις ἔμελλεν ἐπαναγαγεῖν τὰς ἡμερομηνίας ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῶν σχέσει πρὸς τὰς ὥρας.

(*) Κατὰ τὴν γνώμην τινῶν πεπαιδευμένων, ἔκτοτε ἤρχισε καὶ ἡ εἰς 360 μέρη ἴσα διαίρεσις τῆς περιφερείας τοῦ κύκλου.

ΠΑΡΕΜΒΟΛΗ. — Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κλάσμα ἡμέρας (οὗτινος ὁ λογισμὸς εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖος· διότι ἄλλως, παραμελουμένου, ἤθελεν ἐπέλθει ἐπὶ τέλους ἐν τῷ ἡμερολογίῳ σύγχυσις) συνιστᾷ τὴν διαφορὰν τοῦ *πολιτικοῦ ἔτους* ἀπὸ τοῦ *τροπικοῦ ἔτους*. Τὸ πολιτικὸν ἔτος συγκροτεῖται ἀναγκαίως ἐξ ἀριθμοῦ ἡμερῶν ἀκεραίου· ὅθεν τὸ μῆκος αὐτοῦ ἀδύνατον νὰ μένῃ ἀμετάβλητον. Ὅπως ὑπάρχῃ μονίμως συμφωνία μεταξὺ τοῦ ἡμερολογίου καὶ τοῦ Ἡλίου, ἀνάγκη νὰ προτίθεται μία ἡμέρα εἰς τὸ ἔτος, ὁσάκις ἡ ἀσυμφωνία συμποσωθῇ εἰς μίαν ἡμέραν ὁλόκληρον· ἤτοι ἕκαστον τέταρτον ἔτος περίπου. Ἡ προσθήκη αὕτη καλεῖται *παρεμβολή*· Τὸ δὲ ῥωμαϊκὸν ἡμερολόγιον, ὑπὸ Ἰουλίου τοῦ Καίσαρος συστηθέν, εἶναι τὸ πρῶτον τοιοῦτον παράδειγμα.

Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐννοήσωσι τὸ ἄτοπον τῆς ἀσυμφωνίας τοῦ τοιούτου πολιτικοῦ ἔτους πρὸς τὴν τακτικὴν περίοδον τῶν ὡρῶν. Ἐπέφερον τροποποιήσεις ὧν τὴν φροντίδα ἀνέθεσαν εἰς τοὺς ἱερεῖς. Οὗτοι κατεχράσθησαν τῆς ἐξουσίας των ταύτης ποτὲ μὲν χάριν τῶν φίλων, ποτὲ δὲ πρὸς βλάβην τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ οὕτως ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ ἡμερολογίῳ εἰσήχθη μεγίστη σύγχυσις. Τοῦτο παρεκίνησεν Ἰούλιον τὸν Καίσαρα κατὰ τὸ 46 π. Χρ. νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς τακτοποιήσεως αὐτοῦ καὶ καταπαύσεως τῶν καταχρήσεων.

Προσεκάλεσεν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν ἀστρονόμον Σωσιγένην, ὅπως συνεννοηθῇ μετ' αὐτοῦ περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ ἡμερολογίου καὶ τακτοποιήσεως αὐτοῦ ἐπὶ κανόνων ὁμοιομόρφων. Κατὰ τὴν τοῦ Σωσιγένους γνώμην τὸ ἡμερολόγιον ἐκανονίσθη ἐπὶ τοῦ Ἡλίου, χωρὶς ποσῶς νὰ λαμβάνωσι συγχρόνως ὑπ' ὄψιν αἱ τῆς Σελήνης κινήσεις. Παρεδέχθησαν, κατὰ τὸν Ἵππαρχον, ὡς μέσην διάρκειαν τοῦ τροπικοῦ ἔτους ἡμ. 365, 25, ὥρισαν δὲ τὴν παρεμβολὴν μιᾶς ἡμέρας συμπληρωματικῆς ἐν ἑκάστῳ περιόδῳ 4 ἐτῶν· ὥστε, ἐκ 4 ἀλληλοδιαδόχων ἐτῶν, 3 μὲν νὰ ὦσιν ἔτη *κοινὰ* ἐκ 365 ἡμερῶν, τὸ δὲ 4ον ἔτος *ἐμβόλιμον* ἐκ 366 ἡμερῶν. Ἀλλὰ, ἐκ 4 ἀριθμῶν διαδοχικῶν, ὁ εἷς μόνος εἶναι διαιρετὸς διὰ 4· ὅθεν ἔθεσαν τὸν ἑξῆς ἁπλοῦν κανόνα· *τὰ ἔτη ὧν ὁ ἀριθμὸς διαιρεῖται διὰ τοῦ 4 τὰ ὦσιν ἐμβόλιμα*· ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, ἐμβόλιμα εἰσὶ τὰ ἔτη ὧν τὰ δύο τελευταῖα ψηφία εἰσὶ διαιρετὰ διὰ 4. Κατὰ συνέπειαν, τὰ τελευταῖα ἔτη τῶν αἰώνων, ὡς 1600, 1700, 1800, καλούμενα προσέτι *ἔτη ἑπαιώνια*, πρέπει νὰ γίνωνται ἅπαντα ἐμβόλιμα. Ἰούλιος ὁ Καῖσαρ ἀπεφάσισεν ὅπως ἡ ἐμβαλλομένη ἡμέρα νὰ προστίθηται ἡμέσως μετὰ τὴν 23 Φεβρουαρίου· ἑπομένως ὁ μὴν οὗτος κατὰ μὲν τὰ ἐμβόλιμα ἔτη περιέχει 29 ἡμέρας, κατὰ δὲ τὰ κοινὰ ἔτη 28 ἡμέρας μόνον.

Ἡ οὕτως εἰσαχθεῖσα μεταρρύθμισις καλεῖται *Ἰουλιανή*, τὸ δὲ ἐπὶ τῶν κανόνων αὐτῆς συνηθὲν ἡμερολόγιον καλεῖται *Ἰουλιανόν*. Τὸ 44 ἔτος π. Χρ. (710 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης) εἶναι τὸ πρῶτον *Ἰουλιανὸν ἔτος* ἀφ' οὗ ἤρχισε τὸ ὁμώνυμον ἡμερολόγιον. Ἡ ἀρχὴ δὲ τοῦ ἔτους τούτου ὡρίσθη ὑπὸ Ἰουλίου Καίσαρος ἐν ἐποχῇ τοιαύτῃ, ὥστε αἱ κυριώτεραι ἑορταὶ νὰ συμβῶσι κατὰ τὰς ἁρμοζούσας αὐταῖς ὥρας τοῦ ἔτους. Ἐκ τούτου προέκυψεν ὅτι τὸ προηγούμενον ἔτος, 45 π. Χρ., συνεκροτήθη ἐκ 445 ἡμερῶν, ὅθεν καὶ ἐπωνομάσθη *συγκεχυμένον*.

ΣΦΑΛΜΑ ΤΗΣ ΙΟΥΛΙΑΝΗΣ ΠΑΡΕΜΒΟΛΗΣ.—Τὸ μῆκος ὅπερ Ἰούλιος ὁ Καῖσαρ παρεδέχθη διὰ τὸ τροπικὸν ἔτος εἶναι μεῖζον τοῦ ἀριθοῦς· διότι τὸ ἔτος τοῦτο σύγκειται ἐκ 365ἡμ., 24222 (365ἡμ. 5ὥρ. 48′ 47″ 48‴, 48)· τὸ σφάλμα δὲ εἶναι 0ἡμ. 00778 (11′ ὡς ἔγγιστα). Ἄρα μετὰ παρέλευσιν 4 ἐτῶν, τὸ ἐκ 365 ἡμερῶν πολιτικὸν ἔτος δὲν ὑπόκειται εἰς σφάλμα 0ἡμ., $25\times4=1$ἡμ. ἀλλὰ μόνον 0,ἡμ. $24222\times4=0$,ἡμ. 96888, παρεμβαλλομένης 1ἡμ. ἐν ἑκάστῃ τετραετηρίδι, προστίθενται 0,ἡμ. 03112 πλέον τοῦ δέοντος. Εὐκόλως εὑρίσκεται μετὰ πόσον χρόνον ἡ ἐπισώρευσις τοῦ μικροῦ σφάλματος τούτου συνιστᾷ μίαν ἡμέραν ὁλόκληρον· ἀρκεῖ νὰ σχηματίσωμεν τὰ διαδοχικὰ πολλαπλάσια τοῦ 0, 03112 μεχρισοῦ εὕρωμεν δύο περιλαμβάνοντα τὴν μονάδα. Οὕτως εὑρίσκομεν ὅτι μετὰ 32 περιόδους τετραετηρίδων, ἤτοι μετὰ 128 ἔτη, τὸ σφάλμα ἰσοῦται 0,ἡμ. 99584. Τοσοῦτον εἶναι τὸ ἐλάττωμα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου· ὑπάρχει πλεονάζον ἓν ἔτος ἐμβόλιμον μετὰ 128 ἔτη.

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον παραδεχθῇ ἔτος μικρότερον (365ἡμ.)· ὅθεν ἑπόμενον ἦτον ἡ αὐτὴ ἡμερομηνία νὰ συστοιχῇ ἀλληλοδιαδόχως εἰς ἁπάσας τὰς ὥρας τοῦ ἔτους ὀπισθοχωροῦσα· ἤτοι διαβαίνουσα ἀπὸ τοῦ ἔαρος εἰς τὸν χειμῶνα, ἀπὸ τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ φθινόπωρον καὶ ἀπὸ τούτου εἰς τὸ θέρος. Τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα συμβαίνει συνεπείᾳ τῆς πλέον τοῦ δέοντος διαρκείας τοῦ ἔτους ἣν παρεδέχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι· ἡ αὐτὴ ἡμερομηνία διατρέχει τὰς ὥρας τοῦ ἔτους προχωροῦσα ἀπὸ τοῦ ἔαρος πρὸς τὸ θέρος, ἀλλὰ λίαν βραδέως.

—ΣΥΝΟΔΟΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ—ΠΑΛΑΙΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ. —Ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος, ἥτις κατὰ τὸ 325 ἔτος, ἐκανόνισε τὰ θεμελιώδη ζητήματα τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος, ἐπέφθη ἐπίσης περὶ τοῦ ἡμερολογίου· παρεδέχθη τὴν Ἰουλιανὴν παρεμβολὴν εἰ καὶ ἀνεγνώρισε τὸ ἀτελὲς αὐτῆς. Βραδύτερον μετέβαλλον τὴν ἐποχὴν ἢ τὴν ἀρχὴν ἀφ' ἧς τὰ ἔτη λογίζονται. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐχρονολόγουν ἀπὸ κτίσεως τῆς αὐτῶν πόλεως, Ab Vrbe Condita (A. V. C.). Οἱ χριστιανοὶ ἐξελέξαντο ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολογίας τὸ ἔτος τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐσύστησαν τὴν ἀστρονομικὴν συμφωνίαν ἢ σχέσιν τοῦ ἡμερολογίου τούτου πρὸς τὰς κινήσεις τοῦ Ἡλίου, καταδείξαντες ὅτι ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία κατὰ τὸ 325 ἔτος, ἐν ᾧ συνεκροτήθη ἡ Σύνοδος, ἔπιπτε τὴν 21 Μαρτίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Σύνοδος διετήρησε τὴν Ἰουλιανὴν παρεμβολὴν, ἡ συμφωνία αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἀπεριορίστως. Τὸ 1582 ἔτος, ἤτοι 1257 ἔτη μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, ἡ 21 Μαρτίου ἐπροχώρησε κατὰ τὴν τάξιν τῶν ὡρῶν (ὁδεύουσα

πρὸς τὸ θέρος), ἐπομένως ἤρχετο μετὰ τὴν ἰσημερίαν ἀντὶ νὰ συμπίπτῃ ταύτῃ. Τοῦ σφάλματος τῆς Ἰουλιανῆς παρεμβολῆς ὄντος 0,ἡμ. 99584 ἢ 1 ἡμέρας κατ' ἐλαχίστην προσέγγισιν, μετὰ 128 ἔτη, τὸ αὐτὸ κατεστάθη $\frac{1257}{128} = 10$ ἡμέρας κατὰ τὸ 1582· ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία ἔπιπτε 10 ἡμέρας πρὸ τῆς 21 Μαρτίου. Ἀλλ' ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἐκανόνισε τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα καὶ, ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης, ἀπάντας τὰς κινητὰς ἑορτὰς τοῦ ἔτους, ἐπὶ τὴν πρώτην πανσέληνον τὴν συμβαίνουσαν ἀπὸ τῆς ἰσημερίας· ἐπειδὴ δὲ παρεδέχοντο συγχρόνως ὅτι ἡ ἰσημερία ἔπιπτεν ἀείποτε τὴν 21 Μαρτίου, ὑπόθεσις δειχθεῖσα ἤδη σφαλερὰ κατὰ 10 ἡμέρας ἐν 1582, ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ καὶ αἱ ἀπὸ ταύτης ἐξαρτώμεναι κακῶς ὡρίζοντο. Προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸ σφάλμα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου μεταθέσει ἐν μέσῳ τοῦ θέρους ἑορτὴν πραγματικῶς, κατὰ παράδοσιν, συνδεομένην τῇ ἀρχῇ τῆς ἀνοίξεως. (*).

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΟΝ — ΝΕΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ. — Ὁ Πάπας Γρηγόριος XIII ἐπεχείρισε κατὰ τὸ 1582 ἔτος τὸ ἔνδοξον ἔργον τῆς ἐπιδιορθώσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου. Ἐπειδὴ μέχρι τοῦ ἔτους 1582 τὸ σφάλμα τῆς Ἰουλιανῆς παρεμβολῆς ἐπέφερεν ἀναποδισμὸν 10 ἡμερῶν αἵτινες προσετέθησαν ἀκαταλλήλως τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ κατὰ 10 ἔτη ἐμβόλιμα, ἔπεται ὅτι 10 ἡμέραι παρῆλθον οὕτως ἄνευ προσθέσεως τῶν ἡμερομηνιῶν. Ὅθεν πρὸς διόρθωσιν τοῦ σφάλματος, ἀπῃτεῖτο ν' αὐξηνθῶσιν ἅπασαι αἱ ἡμερομηνίαι κατὰ 10 ἡμέρας. Ὁ Πάπας ἐθέσπισεν ὅπως ἡ 5 Ὀκτωβρίου 1582, ἐποχὴ τῆς κοινοποιήσεως τοῦ ἀρχιερατικοῦ διατάγματος, ὀνομασθῇ 15 Ὀκτωβρίου· νὰ ἐξακολουθήσωσι δὲ οὕτως αἱ ἡμερομηνίαι μέχρι τέλους τοῦ 1582 ἔτους, ὅπερ ἐπομένως ἦτο κατὰ 10 ἡμέρας ἔλαττον τῶν ἄλλων κοινῶν ἐτῶν.

Ἀκολούθως, πρὸς διόρθωσιν τοῦ σφάλματος τῆς Ἰουλιανῆς παρεμβολῆς, ὁ αὐτὸς Πάπας διέταξε τὴν παράλειψιν, οὐχὶ ἑνὸς ἐμβολίμου ἀνὰ 128 ἔτη, ὡς ἀκριβῶς ἀπαιτεῖται, ἢ 3 ἐμβολίμων ἀνὰ 384 ἔτη, ἀλλὰ 3 ἐμβολίμων ἐν διαστήματι 400 ἐτῶν· ἤτοι ἐπὶ 4 ἐτῶν ἑπαιωνίων· Ἡ διάταξις αὕτη σκοπὸν ἔσχε νὰ θέσῃ ἐν ἁρμονίᾳ τὸν νέον τρόπον παρεμβολῆς μετὰ τοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου παραδεχθέντος καὶ διατηρηθέντος· ἤρκει, τῷ ὄντι, νὰ ἀποφασισθῇ, ὅτι τὰ ἑπαιώνια ἔτη νὰ ὦσι τοῦ λοιποῦ κοινὰ καὶ οὐχὶ ἐμβόλιμα ὡς ἐν τῷ Ἰουλιανῷ ἡμερολογίῳ, πλὴν ἐκείνων ὧν ὁ ἀριθμὸς, παραλειπομένων τῶν δύο τελευταίων μηδενικῶν, διαιρεῖται διὰ 4. Οὕτω τὸ 1600 ἔτος ἦτον ἐμβόλιμον, ὡς ἐν τῇ παλαιᾷ χρονολογίᾳ, ἀλλὰ 1700 καὶ 1800 ἦσαν ἔτη κοινά, ἐνῷ οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥῶσσοι, παρ' οἷς διατηρεῖται εἰσέτι ἡ παλαιὰ χρονολογία, ἔσχον αὐτὰ ἐμβόλιμα. Ἐντεῦθεν προκύπτει ἡ διαφορὰ τῶν δύο χρονολογιῶν Ἰουλιανῆς καὶ Γρηγοριανῆς, συνισταμένη ἤδη εἰς 12 ἡμέρας. Ἔσεται 13 ἡμέρας τὸ 1900 καὶ τοσαύτη εἰσέτι τὸ 2000· διότι τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος, ὡς διαιρετὸν διὰ 400, εὑρίσκεται ἐμβόλιμον ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἡμερολογίοις.

Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥῶσσοι, εἰς τὰς μετὰ τῶν λοιπῶν εὐρωπαίων σχέσεις αὐτῶν, γράφουσι τὰς ἡμερομηνίας διττῶς· π. χ. 16 (28) Ἰουλίου 1856, εἶναι ἡ 16 Ἰουλίου μηνολογία Ἰουλιανὴ, καὶ ἡ 28 τοῦ αὐτοῦ, μηνολογία Γρηγοριανή· ἤτοι ἡ μὲν παλαιὰ, ἡ δὲ νέα.

Ἰδοὺ ὁ γενικὸς τύπος τῆς διαφωνίας ταύτης. Ἵνα τρέψωμεν Ἰουλιανὴν χρονολογίαν εἰς Γρηγοριανὴν, προσθετέον αὐτῇ

$$10 + (E-16) - \tfrac{1}{4}(E-16),$$

Ε ὄντος τοῦ τὸν αἰῶνα δεικνύοντος μέρους τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἔτους. Τῷ ὄντι, αἱ 10 ἡμέραι τῆς ὑπὸ τοῦ Πάπα διαταχθείσης διορθώσεως, κατὰ τὸ 1582, αὐξάνουσιν ἀνὰ 3 ἡμέρας κατὰ πᾶσαν περίοδον 4 αἰώνων, ἀπὸ τοῦ 1600· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπὸ τοῦ 1600 παρελθόντων αἰώνων εἶναι (Ε—16), οὗτινος λαπτέον τὰ $\frac{3}{4}$· ἀλλὰ $\frac{3}{4}(E-16) = (E-16) - \frac{1}{4}(E-16)$. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὅρος εἶναι μηδὲν μέχρι τοῦ 2000 ἔτους· διότι ἐν τῇ διαιρέσει τοῦ Ε —16 διὰ 4, ὁλόκληραι μένουν μονάδες λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν.

ΣΦΑΛΜΑ ΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΗΣ ΠΑΡΕΜΒΟΛΗΣ. — Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ τροπικὸν ἔτος συγκροτεῖται ἐκ 365ἡμ. 24222. Ἡ σύστασις ἑνὸς ἐμβολίμου ἔτους ἀνὰ πᾶσαν περίοδον 4 ἐτῶν ἀποτελεῖ τὸ σύνολον τῶν 4 ἐτῶν ἴσον $4 \times 365 + 1^{\text{ἡμ.}}$, ἐνῷ πραγματικῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν οὗτος εἶναι

$$4 \times 365 + 0{,}96888^{\text{ἡμ.}}.$$

Ἡ ἀφαίρεσις τριῶν ἐμβολίμων ἀφ' ἑκάστης περιόδου 400 ἐτῶν, κάμνει ὥστε τὰ 400 ἔτη νὰ ἔχωσιν ἡμέρας $100(4 \times 365 + 1) - 3$, ἐνῷ ἔχουσι μόνον $400 \times 365^{\text{ἡμ.}}$, 24222. Τὸ σφάλμα εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν δύο τούτων ἀριθμῶν, ἢ 400 ἔτη γρηγοριανὰ — 400 ἔτη τροπικά = $400 \times 365^{\text{ἡμ.}}, + 97 - (400 \times 365^{\text{ἡμ.}}, + 96^{\text{ἡμ.}}, 888) = 0^{\text{ἡμ.}}, 112$ εἰς 400 ἔτη· ἑπομένως $1^{\text{ἡμ.}}, 12$ εἰς 4000 ἔτη. Ἄρα, πρὸς διόρθωσιν αὐτοῦ, πρέπει νὰ παραλείπεται ἐν ἔτος ἐμβόλιμον καθ' ἑκάστην περίοδον 4000 ἐτῶν. Εἰ καὶ τὴν σήμερον προβλέπομεν πορρωτέρω ἢ πρότερον, περιττὸν ὅμως νὰ κανονισθῶσι τὰ πράγματα δι' ἐποχὰς τοσοῦτον μεμακρυσμένας· διότι καὶ τὸ μῆκος αὐτὸ τοῦ τροπικοῦ ἔτους, βάσεως ὄντος ὅλων τῶν λογισμῶν τούτων, δὲν εἶναι αὐστηρῶς μόνιμον. Αἱ βραδεῖαι αὐτοῦ μεταβολαὶ, περὶ ὧν ἐνταῦθα εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου νὰ ὁμιλήσωμεν, ὅσον καὶ ἂν ὦσιν ἐλάχισταί, δὲν ἐπιτρέπουσι τὸ νὰ στηριχθῇ ἐπὶ βάσεων ἀμετατρέπτων ἡμερολόγιον συμφωνοῦν διηνεκῶς μετὰ τοῦ Ἡλίου. Μετὰ τινων χιλιάδων ἐτῶν συμφωνίαν, διαφωνίαι 1 ἢ 2 ἡμερῶν καταστα θήσονται ἐπὶ τέλους ἐπαισθηταί· τοσαῦται δὲ διαφωνίαι ὑπερβαίνουσι πάντα κανόνα ἁπλοῦν παρεμβολῆς. Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν χιλιάδων ἐτῶν ἀναμφιβόλως τὸ ἡμερολόγιον ἀναθεωρηθήσεται.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ. — Ἡ ἀρχὴ ἀφ' ἧς μετρᾶται τὸ πολιτικὸν ἔτος εἶναι ὅλως κατ' ἀρέσκειαν. Φυσικωτέρα ἀρχὴ τοῦ ἔτους ἴσως εἶναι ἡ ἐπέτειος ἡμέρα τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, καθὼ ληφθείσης ἤδη ὡς ἐπομένης τῆς αὐτῆς Γεννήσεως. Τὸ ἔτος ποτὲ μὲν ἤρχιζε τὴν 1ην Μαρτίου, ποτὲ δὲ τὴν 25 Δεκεμβρίου, ἄλλοτε τὴν 1ην Ἰαννουαρίου. Κατὰ τὸν XVIον αἰῶνα, διὰ Βασιλικοῦ διατάγματος ἐν Γαλλίᾳ ἔπαυσεν ἡ τοιαύτη ἀταξία προσδιορισθείσης τῆς 1ης Ἰαννουαρίου ὡς ἀρχῆς τοῦ πολιτικοῦ ἔτους. Τὸν κανόνα τοῦτον ἀκολουθοῦσιν ἤδη γενικῶς ἐν τῇ Εὐρώπῃ.

Πρὸς διατήρησιν δὲ τῆς συμφωνίας τοῦ ἔτους μετὰ τῶν κινήσεων τοῦ Ἡλίου, ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι κατὰ τὸ 325 ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία συνέβη τὴν 21 Μαρτίου, καὶ ὅτι, μετὰ τὴν γρηγοριανὴν μεταρρύθμισιν, ἡ ἰσημερία αὕτη πίπτει ἀείποτε μεταξὺ τῆς 19 καὶ τῆς 21 τοῦ αὐτοῦ μηνός. Τὸ πολιτικὸν ἔτος διαιρεῖται εἰς 12 μῆνας ἐκ 30 ἢ ἐκ 31 ἡμερῶν, πλὴν τοῦ Φεβρουαρίου περιέχοντος 28 ἡμέρας κατὰ τὰ κοινὰ ἔτη καὶ 29 κατὰ τὰ ἐμβόλιμα.

Τὸ νέον ἢ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν διαμαρτυρουμένων Γερμανῶν καὶ Ἀγγλων· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, κατὰ τὸ 1709 τὸ παρεδέχθησαν οἱ Γερμανοὶ κατὰ προτροπὴν τοῦ διασήμου Γεωμέτρου Λεϊβνιτίου, τὸ δὲ 1752 τὴν 3 (14) Σεπτεμβρίου οἱ Ἄγγλοι. Οἱ Γάλλοι τὴν 10 (20) Δεκεμβρίου 1582. Τινὲς δὲ πόλεις ὑπεχρεώθησαν διὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν παραδοχὴν αὐτοῦ. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥῶσσοι διατηροῦσιν εἰσέτι τὴν Ἰουλιανὴν χρονολογίαν μετὰ τῶν θεσπισθέντων κανόνων ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἁγίας Συνόδου κατὰ τὸ 325 ἔτος.

Αἱ πολιτικαὶ ἡμέραι ἄρχονται καὶ λήγουσι κατὰ τὸ μεσονύκτιον· εἶναι δὲ αὗται αἱ ἡλιακαὶ μέσαι ἡμέραι. Ἀλλ' οἱ Ἀστρονόμοι, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ἄραβες συνεθίζον, λογίζουσι τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἀριθμοῦντες 24 ὥρας κατὰ συνέχειαν· π. χ. λέγουσιν ἐν 14 Ἀπριλίου, 20 ὥρας, ἀντὶ νὰ εἴπωσι τὴν 15 Ἀπριλίου 8 ὥρας π. μ. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἔθνη ἄτινα ἀρχίζουσι τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἢ κατὰ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου, ὡς οἱ Ἑβραῖοι, κ. τ. ἑ.

Ἡ ΕΒΔΟΜΑΣ. — Εἶναι διάστημα χρονικὸν ἐξ 7 ἡμερῶν συγκείμενον, καὶ ἀποτελοῦν ἕτερον εἶδος διαιρέσεως τοῦ χρόνου οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσαν πρὸς τὰ προηγούμενα· εἶναι κύκλος ἴδιος, περίοδος πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διορισθεῖσα εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὡς διαλαμβάνει ἡ Βίβλος Γενέσεως. Ἡ ἑβδομὰς διατρέχει ἄνευ διακοπῆς τὸ ἡμερολόγιον, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν ἐτῶν, τῶν μηνῶν, τῶν παρεμβολῶν καὶ τῶν ἀναμορφώσεων. Οὐδέποτε ἡ τάξις τῶν ἡμερῶν διακόπτεται ἐν ταῖς ἑβδομάσι. Ἐὰν οὖν τῇ ὀνομασίᾳ τῆς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, προσετίθετο καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς παρελθουσῶν ἑβδομάδων, τὸ τοιοῦτον ἤθελεν εἶναι δεύτερός τις τρόπος χρονολογίας, ὅλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἡμερολογίου, ὃ προβαίνει κατ' ἀριθμοὺς ἐτῶν καὶ ἡμερομηνιῶν. Π. χ. ἡ πέμπτη τῆς 96529ης ἑβδομάδος συντοιχεῖ τῇ 2 Ἰαννουαρίου 1851. Πρὸς τοῦτο ἀνομηστέον, ὅτι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς ἦτο σάββατον. Ἡ σύγκρισις τῶν δύο τούτων διαφόρων χρονολογικῶν ἰσολογισμῶν συνιστᾶται βοηθείᾳ τῆς ἐτέρου χρήσεως τῶν κυριακῶν γραμμάτων, περὶ ὧν μετ' οὐ πολὺ ποιήσομεν λόγον.

Ἄλλως, δυνάμεθα, κατ' ἀκρίβειαν, νὰ ἐργασθῶμεν καὶ ὡς ἑξῆς, ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν κυριακῶν γραμμάτων. Ἀπὸ τῆς 1 Ἰαννουαρίου τοῦ ἔτους 1 μέχρι τῆς 2 Ἰαννουαρίου 1851, παρῆλθον 1850 ἔτη καὶ 1 ἡμέρα, ἢ $1850 \times 365\ 1/4^{\text{ἡμ.}} = 675713^{\text{ἡμ.}}$ ἀφ' ὧν ἀφαιρετέον τὰς 12 μονάδας τῆς γρηγοριανῆς ἐπιδιορθώσεως. Τὸ κατάλοιπον εἶναι 675701 ἡμ. = 96528 ἑβδομάδες πλέον 5 ἡμέραι. Ἡ πρώτη Ἰαννουαρίου τοῦ πρώτου ἔτους ἦτο σάββατον· τῇ προσθέσει δὲ ἀριθμοῦ ἀκεραίου ἑβδομάδων καταντῶμεν πάλιν εἰς σάββατον, καὶ τῇ προσθέσει αὐθις 5 ἡμερῶν, καταντῶμεν εἰς πέμπτην.

(*) Δὲν νομίζομεν περιττὸν νὰ θέσωμεν ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν τῶν ἀναγνωστῶν τὴν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἰδέαν αὐτολεξεί, τοῦ διοικήσαντος Μπαλένου Ἱερέως, χρηματίσαντος διδασκάλου ἐν Ἰωαννίνοις περὶ τὸ τέλος τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος (ἔχει τὴν περὶ ἡμερολογίου πραγματείαν του Αὐτοῦ, ἐκδοθεῖσαν ἐν ἔτει 1798.)

«Ὅτι ὁ τῆς Ἰσημερίας ἀναποδισμὸς τοῖς τε πάλαι καὶ νῦν Ἀν» κατελιποῦς οὐκ ἠγνόηται, ἔξεστιν ἰδεῖν παρὰ Μακθαίῳ τῷ Βλαχ. » ἐν τῷ περὶ τοῦ Πάσχα φιλοπονήματι, κἀν τῷ Γρηγορᾷ καὶ ἄλ» λοις, ἐξ ὧν καὶ οἱ ἀυτικαὶ τῆς ἀχρόμτες εἰλικρότες φαίνονταν ἐν » δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις καὶ ὑπ' αὐτῆς μαρτυρεῖται τῆς αἰ» σθήσεως· ἀλλ' οὐδεὶς ἅμα τῶν νοῦν ἐχόντων ἀλόγως ἂν αὐ» τοῦς αἰτιάσαιτο, ὡς παροῦσιν τούτων καὶ μὴ ἀκαριόντας, καὶ » ταῦτα οὐ μικρὸν πρὸς εὕρεσιν τῆς τοῦ ἁγίου Πάσχα ἑορτῆς συμ» βαλλόμενον· μέγα γὰρ αὐτοῖς τοσοῦτον χρόνον ὑπὸ τὸν τῆς δου» λείας τελοῦσι ζυγὸν καὶ τοῦ τῆς Ἰσημερίας ἑνὸς ἑπαίων ἀνά» ματος, πολλοῦγε καὶ δεῖ ὑψηλοτέρων ἅπτεσθαι ζητημάτων, πολ» λὴν μὲν οἴκοθεν ἐχόντων τὴν ἀυτιμέρειαν, ἀστρονομικὴς δὲ ἐ» χομένων θεωρίας, καὶ μαθηματικῆς ἀποδείξεως· ἢ συνόδους συγ» κροτεῖν, καὶ συνοδικῶς ἀνακρίνειν τὰ συνοδικῶς ἀνακριθησόμενα· » ὅσοι δὲ τούτων ἀμαθῶς διεγχωρίζονται, ὅτι ἀμετάπτωτος ἡ Ἰ» σημερία ἀπὸ τῆς κά. Μαρτίου, καὶ ὁ ἐπὶ τούτῳ στηριγμὸς δόγ» μα συνοδικὸν, καὶ πατρικὸν ἀπαράβατον παραιτηταί, ὡς οὐδὲν » ὑγιὲς λέγοντες· οὐ γὰρ ἀστρονομικῶν ἕνεκεν ζητημάτων οἱ θε» σπέσιοι ἐκεῖνοι Πατέρες ἐν Νικαίᾳ συνήχθησαν· ἀλλὰ κατὰ τοῦ » ἀδικίαν εἰς ὕψος λαλήσαντας, καὶ κατὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ποί» μνης λυττήσαντας εὐσεβοφρόνως συνέδραμον.»

« Καὶ δὴ τὰ περὶ τοῦ Θείου λόγου λίαν εὐσεβῶς δογματίσαν» τες, ἵνα καὶ τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναφυεῖσαν διαφωνίαν πρόρ» ριζον ἐκτέμωσι, καὶ συμφωνίαν κἀν τούτῳ τῇ τῆς Ἐκκλησίας » πληρώματι βεβεύσωσι, τῇ μετὰ τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην τοῦ » πρώτου μηνὸς κυριακῇ τὴν πάνσεπτον ταύτην ἐδέσπισαν τελε» σθεῖσι ἑορτὴν, ἀποστολικαῖς ἐπόμενοι παραδόσεσι, καὶ τοῖς μω» σαϊκοῖς περὶ τοῦ ἀ. μηνὸς στοιχοῦντες διαταγαῖς· κατὰ δὲ Μω» σῆν, καὶ τοὺς τὰ ἐκείνου συνιέντας καλῶς, πρῶτος μὲν ἐστὶν, » οὗ ἡ ιβ'. τῇ Ἰσημερινῇ συμπίπτει ἡμέρᾳ, ἡ ταύτῃ ἕσται, ὅ» τις ποτ' ἂν ᾖ, οὐχὶ δ' ὡρισμένος ἡ 21 τοῦ Μαρτίου μηνός· » καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν Θείων πατέρων Ἰσημερινὴ αὕτη ἡ ἡμέρα » ἀπαραβάτως διόρισται, ἀλλ' εἴληπται τότε τοιαύτη, ὡς ἐν τοῖς » τότε χρόνοις ἐν αὐτῇ τοῦ Ἡλίου τὸ ἐκεῖνον σημεῖον διέπεινον» τος. »

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ ΣΕΛΗΝΙΑΚΑ.—Αἱ φάσεις τῆς Σελήνης εἰσὶν ἀξιόλογα συνθήματα ὁρατὰ ἐφ' ἅπασαν τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν· αὗται παριστῶσι διαίρεσιν ἁπλῆν καὶ εὔκολον τοῦ χρόνου, ἣν ἐξαιρέτως μετεχειρίσθησαν καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ κοινωνία ἤρχισε νὰ συσσωματοῦται εἰς φυλὰς νομαδικάς. Ἡ ἀκριβεστέρα φάσις εἶναι ἡ νουμηνία, ἢ ἡ πρωτίστη ἐμφάνισις τοῦ ἡμισελήνου μετὰ τὴν τοῦ Ἡλίου δύσιν· ταύτην δὲ μάλιστα παρεδέχθησαν γενικῶς ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἀρχαῖοι ὡς ἐποχὴν τῶν δημοσίων συναθροίσεων, τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἀγώνων. Ἀλλὰ καὶ τὴν σήμερον ἡ νέα Σελήνη χρησιμεύει ὡς σύνθημα ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οἱ Μωαμεθανοὶ παραφυλάττουσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν μιναρέδων ὅπως ὁρίσωσι τὴν στιγμὴν τῆς ἐνάρξεως τοῦ νηστισίμου μηνὸς ἢ τοῦ τῶν δημοσίων πανηγύρεων. Τοιοῦτον εἶναι τὸ φυσικὸν ἡμερολόγιον, Almanach ἰδίως παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις καλούμενον (ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ al καὶ τῆς ῥίζης mâh δηλούσης *Σελήνην* εἰς ἁπάσας τὰς ἀσιατικὰς γλῶσσας καὶ τὰς Ἰνδογερμανικάς). Βραδύτερον, τὸν νομαδικὸν βίον τῶν ποιμένων διεδέχθη ὁ ἑδραῖος τῶν γεωπόνων. Τότε κατέστη ἐπαισθητὴ ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ τοῦ Ἡλίου κινήσεις· διότι αὗται κανονίζουσι τὴν περίοδον τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους καὶ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἀγροτικῶν ἔργων. Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη αὕτη ὀλιγώτερον ἦτο κατεπείγουσα εἰς τὰ θερμὰ κλίματα, ὅπου ἡ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους διαφορὰ εἶναι ἧττον ἐπαισθητή. Ἡ Ἀνατολή, πλὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς γεωργικῆς Κίνας, διετήρησε τὸ ἡμερολόγιον αὐτῆς ἀποκλειστικῶς σελληνιακόν. Παρὰ τοῖς Ἕλλησι διετηρήθη πολὺν χρόνον, εἰ καὶ ἐπροσπάθουν νὰ σχετίσωσιν αὐτὸ πρὸς τὸν Ἥλιον. Ἡ διανομὴ αὐτῶν εἰς ἀνεξαρτήτους λαοὺς, στερουμένους τακτικῶν συγκοινωνιῶν, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ προστρέξωσιν εἰς ἓν φαινόμενον οὐράνιον δι' οὗ πᾶς ἠδύνατο λαμβάνειν γνῶσιν τῶν γενικῶν συναθροίσεων καὶ ἑορτῶν. Οἱ Ἑβραῖοι, ἅμα τῇ ἀποκαταστάσει αὐτῶν, κατώρθωσαν νὰ συνδυάσωσι τὸ ἔτος καὶ τὸν σελληνιακὸν μῆνα ἐν τῷ αὐτῷ ἡμερολογίῳ, ἀλλ' ὡς πολυπλοκωτάτῳ. Ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Ῥωμαῖοι, εἶτα ἅπαντες οἱ νεώτεροι λαοὶ τῆς Δύσεως παρήτησαν τὴν Σελήνην κανονίζοντες ἀποκλειστικῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ χρόνου διαίρεσιν ἐπὶ τῆς τοῦ Ἡλίου ὁδεύσεως. Τὸ ἡμέτερον ἡμερολόγιον παρουσιάζει ὅμως εἰσέτι ἴχνη τινὰ τοῦ πρώτου ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τοῦ ἔτους εἰς μῆνας. Εἰς τὴν Ῥώμην τὸ ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ συστηθὲν ἔτος καὶ κανονισθὲν ἐπὶ τῆς κινήσεως τῆς Σελήνης, περιεῖχε 355 ἡμέρας· διῃρεῖτο εἰς 12 μῆνας ἀνίσων διαρκειῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἦσαν τὰ αὐτὰ ὡς καὶ παρ' ἡμῖν τὴν σήμερον, πλὴν τοῦ Ἰουλίου καὶ τοῦ Αὐγούστου, οἵτινες ὠνομάσθησαν οὕτως ὕστερον, πρὸς τιμὴν τῶν ἀνδρῶν ὧν τὰ ὀνόματα φέρουσι.

Τὸ ἀρχαῖον σελληνιακὸν ἡμερολόγιον, ὁποῖον καὶ μέχρι τῆς σήμερον μεταχειρίζονται οἱ Ὀθωμανοὶ καὶ οἱ Ἄραβες, εἶναι ἀπλούστατον. Τὸ ἔτος οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὰς τοῦ Ἡλίου κινήσεις· εἶναι ἁπλή τις συλλογὴ 12 μηνῶν σελληνιακῶν συνιστάμενων ἐναλλὰξ ἐκ 30 ἡμερῶν καὶ ἐξ 29 ἡμερῶν, ὅπως ἐπιλογίζηται τὸ κλάσμα ἡμέρας ἐν τῇ τιμῇ τῆς συνοδικῆς περιόδου τῆς Σελήνης. Λοιπὸν, τὸ σελληνιακὸν τοῦτο ἔτος περιέχει $12 \times 29^{\text{ἡμ.}}, 5 = 354$ ἡμέρας μόνον· ὥστε, ἡμερομηνία τις ἀραβικὴ ἢ τουρκικὴ, δηλοῦσα μὲν κάλλιστα τὴν ἡλικίαν ἢ τὴν φάσιν τῆς Σελήνης, οὐδόλως δύναται δηλῶσαι τὰς ὥρας τοῦ ἔτους. Ἡ Αἰγείρα (ἀραβιστὶ χεδρὰ) αὐτῶν εἶναι τὴν 16 Ἰουλίου τοῦ 622 ἔτους μ. Χρ. Ἤδη τρέχουσι τὸ 1273^{ον} ἔτος (1857). Τὸ περὶ οὗ λόγος ἡμερολόγιον ὑποθέτει ὅτι ἡ συνοδικὴ τῆς Σελήνης περίοδος συνίσταται ἐξ 29 ἡμ., 5 ἀκριβῶς, ἐνῷ πραγματικῶς εἶναι 29 ἡμ., 530589 (29 ἡμ. 12 ὥρ. 44' 2'', 9). Τὸ σφάλμα, μετὰ παρέλευσιν τινῶν ἐτῶν εὐκόλως λογίζεται. Οἱ Ὀθωμανοὶ διορθοῦσιν αὐτὸ, ἀπὸ τοῦ 1171 (1757 μ. Χρ.) ἔτους τῆς χρονολογίας αὐτῶν ἀρχίσαντες, παρεμβάλλοντες ἡμέρας εἴς τινα ἔτη κατὰ περιόδους 30 ἐτῶν. Τὰ ἔτη ταῦτα ἔχουσι 355 ἡμέρας ἀντὶ 354. Οὕτως, αἱ ἡμερομηνίαι αὐτῶν διατηροῦνται σύμφωνοι πρὸς τὰς φάσεις τῆς Σελήνης. 100 τοιαῦτα ἔτη ἰσοδυναμοῦσιν ὡς ἔγγιστα πρὸς 97 ἐκ τῶν ἡμετέρων. Ὁ ἤδη πίπτων ἐν Θέρει μὴν ἔσεται ἐν χειμῶνι μετὰ παρέλευσιν 17 ἐτῶν.

ΣΕΛΗΝΙΗΣ ΚΥΚΛΟΣ.—Ἐρευνήσωμεν ἤδη μέχρι τίνος βαθμοῦ δυνατὸν εἶναι σχετίσαι τὰς ὥρας τοῦ ἔτους πρὸς τοὺς μῆνας, τὴν πορείαν τοῦ Ἡλίου πρὸς τὴν τῆς Σελήνης.

Τὸ μῆκος τοῦ τροπικοῦ ἔτους εἶναι 365, ἡμ. 242217· τὸ δὲ τοῦ συνοδικοῦ μηνὸς εἶναι 29, ἡμ. 530589. Ὁ λόγος αὐτῶν δὲν εἶναι ἁπλοῦς· δὲν εἶναι ἀριθμὸς ἀκέραιος· 1 ἔτος ἰσοδυναμεῖ 12,368265 σελληνιακοὺς μῆνας. Ἄρα πρὸς σύστασιν τῆς ζητουμένης συμφωνίας, ἀπῃτεῖτο νὰ προστρέξωσιν εἴς τινα παρεμβολήν. Τοῦτο ἔπραξαν οἱ Ἑβραῖοι, ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τῶν ὁποίων ἀπαντῶνται ἔτη ἐκ 353, 354, 355, 383, 384, 385 ἡμερῶν συνιστάμενα. Ἡ παράδοξος πολυπλοκὴ τῆς παρεμβολῆς αὐτῶν προέρχεται ἐκ τῶν πολυαρίθμων ὅρων οὓς ἐπιβάλλονται· π. χ. οὐδέποτε τὸ ἔτος αὐτῶν ἄρχεται ἀπὸ κυριακῆς, ἢ τετάρτης, ἢ παρασκευῆς. Οἱ Ἕλληνες ἠκολούθησαν ἁπλούστερον τρόπον. Ἡ περίοδος τῆς παρεμβολῆς αὐτῶν εἶναι 19 ἔτη. Ἰδοὺ πῶς εὑρίσκεται αὕτη. Σχηματίζομεν τὰ διαδοχικὰ πολλαπλάσια ἀμφοτέρων τῶν μελῶν τῆς ἐξιώσεως.

1 (ἔτος) = 12, 368265 (συνοδικοὶ μῆνες),

ἀρχόμενοι ἐκ τῶν ἁπλουστέρων μεχρισοῦ εὕρομεν ἀριθμὸν ἐλαχίστην ἔχοντα διαφορὰν ἀκεραίου ἐν τῷ δευτέρῳ μέλει. Κατὰ τὸ 19^{ον} πολλαπλάσιον εὑρήσομεν

19 (ἔτη) = 234,997035 (συνοδικοὶ μῆνες)

ἢ, ὡς ἔγγιστα, 235 συνοδικοὺς μῆνας ἐν διαστήματι 19 ἐτῶν· ἐὰν θέσωμεν ἐν ἑκάστῳ κοινῷ ἔτει 12 συνοδ. μῆνας, μενοῦσιν 7 μετὰ παρέλευσιν 19 ἐτῶν, οὓς πρέπει νὰ παρεμβάλλωμεν καθιστῶντες 7 ἔτεις ἐκ 13, ἀντὶ 12, σελληνιακῶν μηνῶν. Τὸ σφάλμα μόλις συμποσοῦται εἰς 1 ἡμέραν μετὰ 2 αἰῶνας. Ἡ ἐκ 19 ἐτῶν τροπικῶν περιόδος αὕτη ἐπαναφέρει, ὡς σαφὲς, τὰς αὐτὰς φάσεις τῆς Σελήνης, πλὴν ἐλαχίστης τινος διαφορᾶς, εἰς τὰς αὐτὰς ἡμερομηνίας τοῦ ἔτους, ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ ἐξ 28 ἐτῶν περίοδος, κύκλος Ἡλίου καλουμένη, ἐν τῷ Ἰουλιανῷ ἡμερολογίῳ, ἐπαναφέρει εἰς τὰς αὐτὰς ἡμερομηνίας τὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος· μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι ὁ μὲν κύκλος τοῦ Ἡλίου εἶναι ἀκριβῆς ὡς βασιζόμενος ἐπὶ ἀριθμῶν ἀκεραίων· ὁ δὲ κύκλος τῆς Σελήνης δὲν εἶναι ἀκριβής· διότι 19 ἔτη δὲν συνιστῶσιν ἀκριβῶς 235 σελληνιακοὺς μῆνας.

Ὁ τῆς Σελήνης κύκλος εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ Μέτωνος, ὅστις τὸν κατέστησε γνωστὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτε ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες· ἐσυστήθη δὲ τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 433 ἔτος Ἰουλιανὸν π. Χρ. τὴν 16 Ἰουλίου. Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς ἄκρον εὐχαριστηθέντες, διότι διὰ τῆς τοιαύτης ἀξιολόγου ἀνακαλύψεως ἤθελον τέλος δυνηθῆ νὰ τακτοποιήσωσιν ὁποσοῦν τὸ ἡμερολόγιον αὐτῶν, ἐνέγραψαν γράμμασι χρυσοῖς ἄνωθεν τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς τὸν κανόνα τῆς παρεμβολῆς ταύτης· ἐκ τούτου προῆλθεν ἡ ὀνομασία χρυσοῦς ἀριθμὸς διδομένη τῷ τῆς Σελήνης κύκλῳ, ἥτις καὶ διατηρεῖται μέχρι τῆς σήμερον.

Ἡ Ἐκκλησία παρεδέχθη τὸ ῥωμαϊκὸν ἡμερολόγιον, βάσιν ἔχον ἀποκλειστικῶς τὰς κινήσεις τοῦ Ἡλίου· πλὴν, ὅπως μὴ διακοπῇ ἡ ἄλυσσις τῶν παραδόσεων, διετήρησε τὴν συνήθειαν τοῦ κανονίζειν τὰς κυριωτέρας ἑορτὰς ἐπὶ τῶν τῆς Σελήνης κινήσεων· ἑπομένως αἱ ἑορταὶ αὗται, μὴ δυνάμεναι συστοιχεῖν ταῖς αὐταῖς ἡμερομηνίαις, καλοῦνται *ἑορταὶ κινηταί*, καὶ κανονίζονται ἐπὶ τοῦ Πάσχα.

Ἡ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐθέσπισε τὸ Πάσχα νὰ ἑορτάζηται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον τὴν ἀμέσως ἑπομένην τῇ ἐαρινῇ ἰσημερίᾳ, ἥτις τότε ἔπιπτε κατὰ τὴν 21 Μαρτίου. Ὁ Πάπας Γρηγόριος ΧΙΙΙ διετήρησε τὴν μὲν διάταξιν ταύτην ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ διορθωθέντι ἡμερολογίῳ, ἐννόησε δὲ μόνον ὅτι ἡ κανονίζουσα τὰς κινητὰς ἑορτὰς Σελήνη δὲν ἔπρεπε νὰ ὁρίζηται μετὰ πλήρους ἀκριβείας, κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις· (διότι τοιαύτη συνήθεια ἠδύνατο δοῦναι χώραν εἰς διαφωνίας ἐν τῷ χριστιανικῷ συλλόγῳ), ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τινῶν κανόνων μονίμων, ἅπαξ διὰ παντὸς τεθέντων, τοιούτων ὥστε νὰ διατηρῆται συμφωνία ἐπαρκεστάτη μεταξὺ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Σελήνης καὶ τῆς πραγματικῆς Σελήνης.

Δώσωμεν συνοπτικὴν ἰδέαν τῶν συνδυασμῶν ἐφ' ὧν οἱ κανόνες οὗτοι στηρίζονται.

Ὅταν ὁρισθῶσι, διὰ παρατηρήσεως ἢ διὰ λογισμοῦ, ἅπασαι αἱ τῆς Σελήνης φάσεις ἐν διαστήματι 19 ἐτῶν ἀλληλοδιαδόχων, δῆλον ὅτι αἱ φάσεις αὗται παραχθεισονται ἐκ νέου, κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ *κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμερομηνίας*, ἐν τῷ διαστήματι τῶν ἑφεξῆς 19 ἐτῶν (ὑποτιθεμένου τοῦ κύκλου περὶ οὗ λόγος ἀκριβοῦς). Περιττὸν μάλιστα ὁρίσαι τὴν *ἡλικίαν τῆς Σελήνης* δι' ἑκάστην ἡμερομηνίαν τῶν 19 πρώτων ἐτῶν· ἀρκεῖ τοῦτο νὰ γίνῃ διὰ μίαν μόνην ἡμερομηνίαν τοῦ ἀρχικοῦ ἔτους, καὶ, π. χ. νὰ ὁρισθῇ κατὰ ποίαν ἡμέραν τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς ἦτο νέα Σελήνη. Τούτου γινομένου, ἀρκεῖ νὰ προστίθενται 30 ἡμ. τῇ ἡμερομηνίᾳ ταύτῃ ὅπως εὑρεθῇ ἡ ἑπομένη νέα Σελήνη· διότι ἡ διάρκεια τοῦ σελληνιακοῦ μηνὸς εἶναι 30 ἡμ. περίπου. Οὕτω κατ' ἐξακολούθησιν ὁρίζονται ἀλληλοδιαδόχως αἱ ἡμερομηνίαι τῶν νουμηνιῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

Ὅπου ἀφορᾷ τὰς ἐμμέσους φάσεις τῆς Σελήνης, αὗται εὑρεθήσονται τεταγμέναι ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ μεταξὺ τῶν ἡμερομηνιῶν τῶν νουμηνιῶν. Ἀληθῶς, ὁ σελληνιακὸς μὴν περιέχει 29, ἡμ. 5 περίπου, καὶ οὐχὶ 30 ἡμέρας· ἀλλ' ἐπειδὴ, κατὰ κανόνα, ἀπαφεύγομεν τὰ κλάσματα εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς τούτους, τὸ σφάλμα διορθοῦται λαμβανομένων ἐναλλὰξ 29 ἢ 30 ἡμ. διὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μηνός.

Πρὸς συντομίαν τῶν λογισμῶν τούτων χρησιμεύει ἡ μέθοδος τῶν *ἐπακτῶν* γραμμοῦσα τὰ μέτα τοῦ ἐπιλίειν τὰ ἑξῆς τρία προβλήματα.

1) *Δοθείσης ἡμερομηνίας πολιτικῆς, εὑρεῖν τῇ αὐτῇ συστοιχοῦσαν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος καὶ τὴν ἡλικίαν τῆς Σελήνης.*

2) *Εὑρεῖν τὴν τῆς Σελήνης ἡλικίαν κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ τυχόντος ἔτους· ταύτην δὲ ὀνομάζουσιν ἐπακτὴν* τοῦ ἔτους τούτου. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐπιλύεται διὰ τοῦ κύκλου τῶν 19 ἐτῶν.

3) *Δοθείσης τῆς ἐπακτῆς ἔτους ὡρισμένου, προσδιορίσαι τὴν ἡλικίαν τῆς Σελήνης καθ' οἱανδήποτε ἡμέραν τοῦ αὐτοῦ ἔτους.*

Εἴδομεν ἤδη πῶς ἐπιλύεται τὸ 3^{ον} τοῦτο πρόβλημα διὰ τῆς διαδοχικῆς προσθέσεως τῆς περιόδου τῶν 29 ἡμ. $^1/_2$. Ἀλλὰ πρὸς εὐκολωτέραν ἐπίλυσιν ἁπάντων τῶν τοιούτου εἴδους προβλημάτων, χρησιμεύουσιν ἐντέχνως οἱ κύκλοι τοῦ τε Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης, τὰ κυριακὰ γράμματα, αἱ ἐπακταὶ, καὶ τὸ πανοτοτεινὸν ἡμερολόγιον. Περὶ ὅλων τούτων πραγματευσόμεθα ἐν τοῖς ἑξῆς.

(Ἀκολουθεῖ.)

Ο ΤΙΜΙΟΣ ΚΑΙ ΖΩΟΠΟΙΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ.(*)

α *Ἐπεὶ κόλιν γε τῆσδε Σαλαμὶν χθονὸς*
Λιπόντες ἀφίκοντο ἐς Στρωτοὺς Λίθους,
Ἄνακτ' ἐμὸν σύροντες ἀλάστωρ ἀγχίλους,
Αὐτίχ' ἅμιλλος οὐρανοδρόμῳ ξύλῳ

(*) Ἡ ἐν τῇ ἐπομένῃ σελίδι εἰκὼν τοῦ Σταυροῦ εἶναι ἐκτύπωμα τοῦ τεχνουργηθέντος ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Κ. Ἀγαθαγγέλου, διδασκάλου τῆς ξυλογραφίας ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ, καὶ βραβευθέντος ἐν τῇ Παγκοσμίῳ ἐκθέσει τῆς Ἀγγλίας, ὡς εἴπομεν ἄλλοτε.

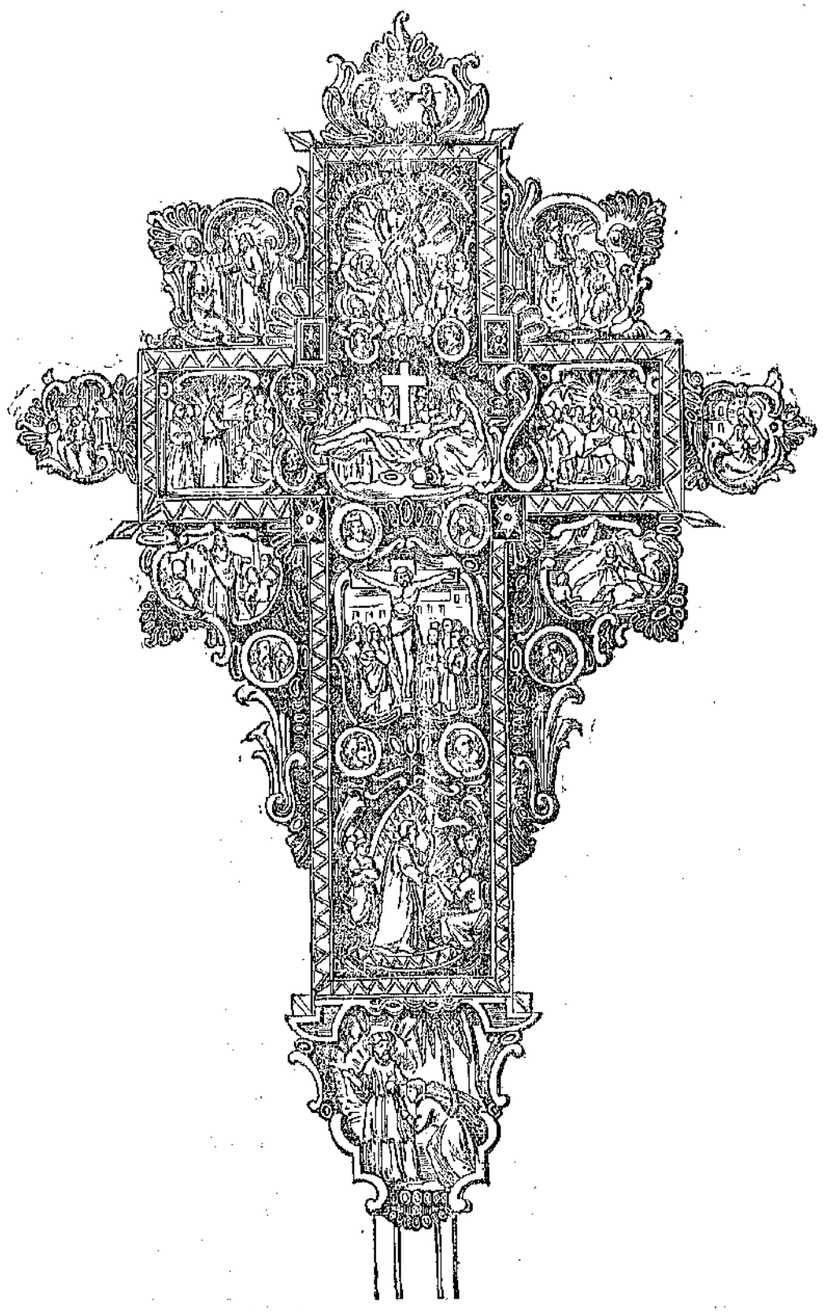

Ἀνῆγον, ἦγον, ἦγον εἰς ἄκρον τέλος·
Ὀρθὸς δ' ἐς ὀρθὸν αἰθέρ' ἐστηρίζετο.
Ἐς κλῶνα δ' ἐγκάρσιον ἄλλον εὐθὺς
Ἕτερον, ἑξέτερον, ἥλωσαν χέρας,
Πόδας δὲ καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ.
Ὡς δ' ἔσχον οὕτως Δεσπότην ἠρτημένον,
Ἄλλοι μὲν αὐτὸν καλάμῳ κραταιβόλῳ
Ἔβαλλον, ἀντίπνοον εἰσβάντες πέτραν·

Ἄλλοι δ' ὀσώπῳ σπόγγον ὄξους ἔμπλεον
Χολῇ κεκραμένου δ' ἀνῆγον ἐς στόμα.
Οἱ δ' ὡσὶν ἠχὴν οὐ σαφῶς δεδεγμένοι,
Οὔτ' εἶδον οἵ' ἔρρξε θυίματ' ἐν βροτοῖς,
Ἄλλως διῆγαν καὶ διήνεγκαν κάρας,
Καὶ στέρν' ἔτυπτον ἀμαθῶς ἀγνωσίᾳ.
Ἐγὼ δὲ πόρρω (Δεσπότῃ γὰρ εἰπόμην)
Πρῶτον μὲν εἰς χλοηρὰν ἕζον που γάπος,
Τὰ δ' ἐκ ποδῶν σιγηλὰ καὶ γλώσσης ἄπο
Ἔσωζον, ὡς ἐρῶν γιν, οὐχ ἑρώμενος
Ὀχλῳ κακεργάτῃ τε καὶ μιαιφόνῳ
Σέ τ' αὖ δακρυχέουσαν ἑστῶσαν ἰδὼν
Ἤλυθον εἰπεῖν οὐ καλῶς πεπραγμένα».

(*Ἀγγελος Γ. ἐν τῷ Χριστῷ πάσχοντι τοῦ Ἁ. Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ*).

Ο ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΚΑΙ Η ΕΥΓΕΝΙΑ

ἢ τῶν Γαιανθρακωρυχείων τὰ ἀπόκρυφα.

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 168. σελ. 563.)

§ Ε'.

Ἐπιστροφὴ τοῦ Φραγκίσκου.

Ἔχομεν λόγους πεῖθοντας ἡμᾶς, ὅτι ὁ Φραγκίσκος μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ἐξετέλεσεν ἀμέσως τὰς ὁποίας ἐπανελάμβανε πολλάκις ἀπειλάς, ὅτι ἤθελε δηλονότι καταγγείλει τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ γαιανθρακωρυχείου τὰς καταχρήσεις ὧν ὑπῆρξε μάρτυς αὐτόπτης· διότι μετ' οὐ πολύ, τέσσαρες ἐμπειροτέχναι ἐστάλησαν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ γαιανθρακωρυχείου.

Οὗτοι δὲ ἐκ τῆς ψυχρᾶς ὑποδοχῆς τὴν ὁποίαν ἔλαβον, ἐνόησαν ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ γαιανθρακωρυχείου δὲν ἦσαν πολὺ εὐδιάθετοι εἰς τὸ νὰ δέχωνται τοιούτου εἴδους ἐπισκέψεις. Ὁ ἀνθρακεὺς προτιμᾷ ν' ἀμφιταλαντεύηται μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου ἐργαζόμενος ὑπὸ βράχον ὀγκώδη κρεμάμενον ἐπὶ τῆς ἀθλίας αὐτοῦ κεφαλῆς, παρὰ ν' ἀπασχοληθῇ ἐπ' ὀλίγον ὅπως ὑποστηρίξῃ αὐτόν, καὶ ν' ἀπαλλαχθῇ οὕτω κινδύνου βεβαίου μὲν, πρὸς ὃν ὅμως ἐξοικειώθη μέχρις ἀδιαφορίας· διὸ καί τοι ἡ ἀποστολὴ ἐμπειροτεχνῶν ἦν ἀληθὴς ἀγαθοεργία καὶ γενναιότης σπανία εἰς πλουσίους ἰδιοκτήμονας, ἡ παρουσία ὅμως αὐτῶν ἐν μέσῳ τῶν ἐργατῶν ἐπροξένησε γενικὴν δυσαρέσκειαν. Οἱ ἐμπειροτέχναι ἀφ' ἑτέρου, θεωροῦντες ὅτι γίνονται φορτικοὶ, συλλογιζόμενοι δὲ καὶ τοὺς ἀπείρους κινδύνους εἰς οὓς τοιαύτη ὑπηρεσία ἐξέθετεν αὐτοὺς, ἀπεθαρρύνθησαν ὁλοτελῶς.

Καὶ εἷς ἐξ αὐτῶν ἔγραψε τὰ ἑξῆς πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην

« Ἠναγκαζόμην νὰ ὁλισθαίνω συρόμενος μὲ τὰς » χεῖρας καὶ μὲ τὰ γόνατα ἐντὸς διαδρόμων στε- » νῶν ἐχόντων ὕψος μόλις εἴκοσι δακτύλων. Εἰς » τινα μέρη τὸ στίβός μου ἤγγιζε χαμαὶ καὶ ἐβά- » διζα τότε ὡς χελώνη τοιουτοτρόπως διέβην δίοδον » ἔχουσαν μῆκος ὀκτακοσίων σχοίνων. Ὅπως δι- » έλθω ἕτερον διάδρομον, ἐσυρόμην ὑπὸ ἀνθρακέως, » ἐξηπλωμένος ἐπὶ σανίδος ὁμοίας μὲ τράπεζαν ὁ- » μαλὴν, πεθειμένην ἐπὶ τεσσάρων τροχῶν, τῆς μὲν » κεφαλῆς μου ἐξεχούσης ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους, τῶν » δὲ ποδῶν μου ἐκ τοῦ ἑτέρου. Τοιουτοτρόπως ἐ- » προχώρουν βλέπων τὴν γῆν καὶ ἀναμένων ἀπὸ » ὥρας εἰς ὥραν τὴν κατάπτωσιν βράχου, ὅστις ἠ- » δύνατο νὰ μοῦ συνθλάσῃ τὰ ὀστᾶ. Εἰς ἐπίμετρον » ὅλων τούτων ἠναγκαζόμην νὰ δεικνύωμαι γεν- » ναῖος· διότι ἄλλως, ἂν ἐδείκνυον τὴν ἐλαχίστην » δειλίαν, οἱ ἐργάται καταγελῶντες τὴν δειλίαν μου » ἢν οὐδόλως συνεκερίζοντο, ἐπαύξανον τὸν κίνδυ- » νον δι' ἀστεϊσμῶν οὐχὶ τόσον εὐχαρίστων. Οὕτω » λόγου χάριν μόλις ἐπρόλαβα ν' ἀφαιρέσω ἀπὸ τὰς » χεῖρας τοῦ ὁδηγοῦ μου τὴν λυχνίαν, καθ' ἣν στιγ- » μὴν οὗτος ἑτοιμάζετο ν' ἀνάψῃ αὐτὴν εἰς μέρος » λίαν ὕποπτον, θέτων τὴν φλόγα εἰς ἄμεσον μετὰ » τοῦ ἀερίου ἐπαφήν.

» Ἕτερος τῶν συναδέλφων μου εἰδοποιήθη ὅτι » διερχόμενος δίοδόν τινα, χρεωστεῖ νὰ κρατῇ τὴν » λυχνίαν καθηκτὸ εἰς τὸ ὕψος τοῦ στήθους του· » διότι ἄνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ κάτωθι μέχρι » τῶν γονάτων, ὑπῆρχον στρώματα φλογιστῶν ἀε- » ρίων. Μόνον τὸ μεταξὺ στρῶμα ἦν πνευστόν.

» Τρίτος τις, τέλος πάντων, ὅστις πιστεύω ὅτι » ἔδειξε μικρὰν δειλίαν, ἐγένετο ἀντικείμενον ἀ- » στεϊσμοῦ, συνήθους μὲν παρὰ τοῖς ἐργάταις, ἀλλ' » οὐχ ἧττον λίαν κινδυνώδους. Δι' ἰσχυρᾶς εἰσ- » πνοῆς πληροῦσι τὸ στόμα ἀερίου φλογιστοῦ, ὅπερ » φυσώμενον μετὰ βίας ἀνάπτεται. Οἱ θεαταὶ τοῦ » ἀθλίου τούτου χαριεντισμοῦ ἐξεκαρδίζοντο γε- » λῶντες».

Ἅμα ὡς ἐτελείωσεν ἡ ἐπιθεώρησις, οἱ ἐμπειροτέχναι ἐξελθόντες τοῦ γαιανθρακωρυχείου ἀπῆλθον· ἐν αὐτῷ ὅμως ἰδοὺ τί συνέβη·

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν περιβεβισμένων ἐμπειροτεχνῶν, οἱ ἐργάται καθήσαντες κύκλῳ, κατὰ τὸ σύνηθες, ἤρχισαν νὰ περιγελῶσι τοὺς ξένους, νὰ διηγῶνται τοὺς φόβους των καὶ νὰ μιμῶνται τὰς ἀνοήτους αὐτῶν προφυλάξεις.

Ἓν τέταρτον τῆς ὥρας εἶχε παρέλθει, ὁ δὲ Θόρυβος ἐξακολουθεῖ πάντοτε ὁ αὐτός, ὅτε ὁσμὴ εὐώδης διεχύθη ἐξαίφνης εἰς πλείστους διαδρόμους. Οἱ νέοι ἐργάται, ἔκθαμβοι, ἀνέπνεον εὐχαρίστως τὴν εὐώδη ταύτην αὔραν, εὐωδεστέραν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀποστάγματος τῶν σπανιωτέρων ἀνθέων.

— Ἦλθον καὶ μὲ τὰ μυρωδικά των, εἶπε γελῶν τις ἐργάτης.

— Θὰ ἔχασαν λοιπὸν κάνὲν φιάλιον, εἶπεν ἡ Εὐγενία, ἥτις μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἵστατο ἁπλοῦς θεατής.

Ἐν τούτοις δύο ἐργάται τῶν ἄλλων ἐμπειρότεροι, ἐθεώρησαν ἀλλήλους, ὠχρίασαν παρευθύς, καὶ ἠγέρθησαν συγχρόνως. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἐπιμάζεται ν' ἀνοίξῃ τὸ στόμα, ὁ ἕτερος τῷ ἐπιβάλλει διὰ νεύματος σιωπήν· πλησιάσας δέ — Σιώπα! ἂς φύγωμεν, εἶπε χαμηλῇ τῇ φωνῇ, ἂς μὴν εἰδοποιήσωμεν περὶ τοῦ κινδύνου ἐκείνου οἵτινες θέλουσι μᾶς ἀμφισβητήσει τὰ μέσα τῆς φυγῆς.

Καὶ ἀμφότεροι ἀπεμακρύνθησαν ταχέως ἀρήσαντες τοὺς δυστυχεῖς αὐτῶν συνεργάτας ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ κινδύνου ὅστις ἐπαπειλεῖτο ἐκ τῶν ἀρωμάτων ἐκείνων, νὰ πίπτωσιν εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ἠμιθανεῖς.

Μετ' ὀλίγον, εἰς ἕτερον τοῦ γαιανθρακωρυχείου μέρος, νέα κόρη, εἶδεν ἐν τῷ σκότει σφαῖραν πυριφλεκτον χωροῦσαν πρὸς αὐτήν. Παρατηρεῖ δὲ ἔκθαμβος τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φαινόμενον, καὶ ἐκτείνει τὴν χεῖρα ἵνα ψαύσῃ τὴν αἰθεροπλαστον μορφήν, ἥτις ὅμως ἐκφεύγουσα ἐξαίφνης, ἐξεμεῖ πανταχόθεν κεραυνοὺς καὶ διασπείρει κύκλῳ τὸν θάνατον. « Τὸ » γαιανθρακωρυχεῖον τότε μετεβλήθη εἰς κάμινον » πυρός. Τὸ διαχεόμενον ρευστὸν προωθεῖ βιαίως δί» νας ἠχώδεις ἀέρας πυριφλέκτους, ὅστις κατακαίει » πᾶν τὸ προσοῦχν, τινάσσει τοὺς βράχους, ἀποσπᾷ » τοὺς θόλους, καταρρίπτει μεγάλους γρανίτας λί» θους καὶ ἐξωρύττει ἄλλους ἐκ τοῦ στηρίου μὲ πάτα» γον φρικώδη.

» Ἡ φοβερὰ αὕτη ἔκρηξις ἐπέφερεν εἶδος σεισμοῦ, » κινήσασα τὸ ἔδαφος εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς περίπου » μιλίου, τὰ δὲ νέφη τοῦ μαύρου καπνοῦ ὑψωθέν» τα κατεκάλυψαν ὅλον τὸ χωρίον. »

Ἅμα ὡς ἠκούσθη ἡ ἔκρηξις, ἅπαντες οἱ συγγενεῖς τῶν ἐργατῶν ἔδραμον εἰς τὸ γαιανθρακωρυχεῖον. Ὁ εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ γερανὸς (1) μετ' ἀπεριγράπτου ταχύτητος καὶ σπουδῆς περιστρεφόμενος, ἀνεσύρκυσε τριακονταδύο ἐργάτας, ἐν οἷς τρεῖς παῖδες, ἐξ ὧν οἱ δύο μετά τινας ὥρας ἀπέθανον. Αἱ κραυγαί, οἱ θρῆνοι, αἱ σπασμωδικαὶ κινήσεις τῶν παρόντων ἦσαν ἀπερίγραπτοι. Ὅσοι εὐτύχησαν νὰ σώσωσιν ἀνελλιπέστως τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, ἔπαθον ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς χαρᾶς καθὼς καὶ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς λύπης. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ εὐτυχεῖς ἦσαν πολλὰ ὀλίγοι.

Ἐντὸς ὀλίγου ἐπεισόδιόν τι ἐπηύξησε τὴν ταραχὴν καὶ τὴν φρίκην τοῦ κυρίου δράματος.

Ὁ Ἰβάρδος ἐράνη ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους, ἔξω φρενῶν, ὁ Ἰβάρδος, εἰς ὃν οἱ θρῆνοι τῆς Ἄννης ἀπεκάλυψαν ταυτοχρόνως τήν τε ἀφοσίωσιν τῆς κόρης του, καὶ τὸν κίνδυνον τὸν ὁποῖον διατρέχει. Αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἐνισχύθησαν, καὶ, παραλυτικός, ἦλθε συρόμενος κατὰ γῆς μέχρι τοῦ γαιανθρακωρυχείου. Ἀναίσθητος καὶ σχεδὸν μανιώδης ζητεῖ τὴν κόρην αὐτοῦ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ μὴ βλέπων αὐτὴν, αἰτιᾶται τοὺς παρισταμένους.

Δυστυχῶς ἡ Εὐγενία δὲν συνηριθμεῖτο μὲ τοὺς σωθέντας. Οὐδεὶς ἐγνώριζε περὶ αὐτῆς.

Ὁ Ἰβάρδος ζητεῖ τότε νὰ καταβῇ ἐν τῷ γαιανθρακωρυχείῳ, καὶ ἀπωθεῖ καταρώμενος τὴν Ἄννην, ἥτις ἐναντιοῦται πρὸς αὐτόν· τὸ πλῆθος ὅμως ἐνδίδει εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ γέροντος καὶ περίεργον νὰ μάθῃ ἂν οἱ ὑπὸ τὰ μαῦρα ἐκεῖνα ἐρείπια τεθαμένοι δυστυχεῖς, ζῶντες ἔτι, δύνανται νὰ δεχθῶσιν ἐπωφελῆ συνδρομήν, συνωθεῖται πέριξ τοῦ στομίου. Ὁ Ἰβάρδος καταβαίνει . . . . . ἤθελε βεβαίως ἀποθάνει ἂν δύο ἐργάται, τῇ παρακλήσει τῆς Ἄννης ὀλίγον μετ' αὐτὸν καταβάντες, δὲν ἐκόμιζον αὐτὸν ἀναίσθητον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, κομίζοντες μετ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἀποτρόπαιον ἀγγελίαν, ὅτι πᾶσα ἐλπὶς σωτηρίας τῶν μὴ σωθέντων μέχρι τοῦδε ἀπώλετο.

Τὸ μόνον μέσον ὅπερ ἐναπολείπετο, ἦτο νὰ σβέσωσι τοὺς ἄνθρακας, κλείοντες τὸ στόμιον τοῦ γαιανθρακωρυχείου.

Σημεῖα ἀντιστάσεως ὑπεδέχθησαν τὴν φρικώδη ταύτην πρότασιν, ἥτις ἐθεωρήθη τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς ἀπελπισίας. Αἱ χῆραι, τὰ ὀρφανὰ καὶ οἱ γονεῖς τῶν δυστυχῶν θυμάτων ἐπέμενον νὰ μένωσι πλησίον τῆς καμίνου, προτρεμόντες ν' ἀκούσωσιν ἴσως φωνὴν προσκλήσεως . . .

Ἀλλ' ὅμως σιγὴ τοῦ ᾅδου ἐβασίλευεν ἐν τῷ βαράθρῳ.

Πάλιν φρικώδης ἔμελλε ν' ἀρχίσῃ μεταξὺ τῶν θελόντων νὰ κλείσωσι τὸ φρέαρ, καὶ τῶν ἐναντιουμένων πρὸς τοῦτο, ὅτε νεανίας ἔριππος, ἐρχόμενος δρομαίως διέκοψε τὰς ἔριδας ἐμβαλὼν εἰς ὅλας τὰς καρδίας θάρρος καὶ ἐλπίδα.

Ὁ νεανίας οὗτος ἦν ὁ Φραγκίσκος. Δὲν ἔφερεν ὅμως τώρα τὸ ταπεινὸν τοῦ ἐργάτου φόρεμα, ἀλλ' ὡμίλει ὡς κύριος, καὶ οἱ χωρικοὶ ἐνόησαν ταχέως ὅτι ἐχρεώστουν ὑποταγὴν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἰδιοκτήτου.

Ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐχαιρετίσθη παρ' ὅλων μὲ ἀνευφημίας, αἵτινες ἐδιπλασιάσθησαν ὅτε ἠκούσθη λέγων, ὅτι προτιμᾷ ν' ἀφήσῃ νὰ καταναλωθῶσιν ὅλοι οἱ γαιάνθρακες, παρὰ νὰ κλείσῃ τὸ στόμιον ἐνόσῳ ὑπάρχει ἐλπὶς σωτηρίας ἑνὸς μόνου ἐργάτου.

Ἄνδρες πολλοί, φέροντες τὰ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα ἠκολούθησαν τὸν Φραγκίσκον. Πρῶτος αὐτὸς ἔδιδε τὸ παράδειγμα τῆς αὐταπαρνήσεως, καταβαίνει ἐν τῷ γαιανθρακωρυχείῳ ἔνθα πρῶτον ἀσχολεῖται εἰς τὸ νὰ περιορίσῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ πυρός, καὶ νὰ καθαρίσῃ τὸν τόπον ἀπὸ τὰ κρημνίσματα, ἅτινα ἔρρασαν τὴν εἰς τοὺς διαδρόμους εἴσοδον, ὅπου εἰσῆλθον ἴσως οἱ ζητούμενοι, νομίζοντες ὅτι ἤθελον εὕρει ἄσυλον.

Ἡ πυρκαϊὰ εἶχε πολλὰ μικροτέραν ἔκτασιν παρ' ὅσον γενικῶς ἐνομίζετο, ἀλλὰ τὰ κρημνίσματα ἦσαν πολυπλήθη. Μετ' ἀνηκούστους κόπους, χάρις εἰς τὴν τύχην ἥτις διεύθυνε πρὸς τὰ κατάλληλα μέρη τὰς ἐργασίας, τὸ πλῆθος ἐπροχώρησε μέχρι τῶν θυμάτων.

Πολλοὶ τῶν ἐργατῶν εὑρέθησαν τώρα νεκροί· ἄλλοι εὑρέθησαν μὲν ζῶντες, ἀπέθανον ὅμως μετ' ὀλίγον ἐκ τῶν τραυμάτων· ὅπως ποτ' ἂν ᾖ ὅλως ἡ τύχη ἦτο γνωστή, πλὴν ἑνὸς μόνου . . . .

τῆς Εὐγενίας ! ! !

(1) Γερανός καλεῖται ἀγχόφορος μηχανὴ ἀνέλκουσα βάρη

ΣΤ'.

Ὁ Φραγκίσκος καὶ ἡ Εὐγενία.

Μόνη ἡ τύχη τῆς Εὐγενίας ἠγνοεῖτο εἰσέτι, κατ' ἀρχὰς ἐνόμισαν ὅτι δὲν ἦτο ἐν τῷ γαιανθρακωρυχείῳ κατὰ τὴν τρομερὰν ὥραν τῆς ἐκρήξεως· τοιαύτη ὅμως πλάνη δὲν ἐνάρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διὸ μετ' ὀλίγον ἐπείσθησαν ἅπαντες ὅτι ἡ ταλαίπωρος κόρη, ἐργαζομένη ἴσως ἔν τινι τῶν διαδρόμων, ἐγένετο τοῦ πυρὸς παρανάλωμα· ἀλλ' ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου ἀπεκρούετο μετὰ τοσαύτης φρίκης παρὰ τοῦ Φραγκίσκου ὥστε οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ἐπαναλάβῃ αὐτήν· αἱ δὲ ἀναζητήσεις, χάριτι τῆς δραστηριότητος αὐτῆς, ἐγίνοντο συντονώτεραι.

Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας αἱ ἔρευναι δὲν εἶχον φθάσει εἰσέτι εἰς αἴσιον ἀποτέλεσμα· οἱ ἐργάται ἤρχισαν ν' ἀπελπίζωνται χωρὶς οὐδ' ὁ Φραγκίσκος αὐτὸς νὰ μένῃ ὅλως ἀκλόνητος· διότι καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι αἱ φλόγες ἐφείσθησαν τῆς Εὐγενίας, ἡ πεῖνα θὰ κατέβαλεν ἀναμφιβόλως τὰς δυνάμεις αὐτῆς. Ἂν ἤζευρον τοὐλάχιστον πρὸς ποῖον μέρος νὰ διευθυνθῶσιν !

Μετ' οὐ πολὺ ἰδέα σωτήριος ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν τοῦ Φραγκίσκου, καὶ ἀμέσως ἔσπευσε νὰ ἐξετάσῃ τὸν Ἰάκωβον ποῦ ἦστατο ἡ Εὐγενία ὅτε τελευταῖον τὴν ἐγκατέλιπεν· ἀπροσδοκήτως ὅμως ὁ παῖς ἀνέφερε μέρος ὅπερ ἐπὶ ματαίῳ εἶχεν ἤδη ἐρευνηθῆ. Ὁ Ἰάκωβος ὅμως ἀνέφερε καὶ ἕτερόν τι . . .

Ἓν τινι τῶν ἀπομεμονωμένων τοῦ γαιανθρακωρυχείου διαδρόμων, ἵστατο βράχος μέγας ὅστις περιεῖχε μικρὰν κοιλότητα, ἐν ᾗ πολλοὶ παῖδες συνείθιζον νὰ φυλάττωσιν τὸ μικρὸν κάνιστρον ἐν ᾧ ἔθετον τὰς τροφάς των. — Ἴσως λοιπὸν, εἶπεν ὁ Φραγκίσκος, ἡ Εὐγενία κατέφυγεν ἐκεῖ, ὅπου ἤλπιζε μάλιστα νὰ εὕρῃ νερὸν καὶ τροφήν.

Ὁ Φραγκίσκος εὐχαριστῶς ἤκουσε τὴν πρότασιν ταύτην, καὶ αἱ ἐλπίδες αὐτοῦ ἀνεπτερώθησαν ἔπεισε λοιπὸν πρὸς τὴν Λουκίαν καὶ μόλις καὶ μετὰ κόπου ἔπεισεν αὐτὴν νὰ συγχωρήσῃ εἰς τὸν Ἰάκωβον νὰ καταβῇ ἐκ νέου εἰς τὸ γαιανθρακωρυχεῖον ἵνα ὁδηγήσῃ τοὺς ἐργάτας.

Κατέβη λοιπὸν τὸ παιδίον καὶ ἔδειξε τὸ μέρος πρὸς ὃ ὤφειλον νὰ διευθυνθῶσιν. Οὐδεὶς ἄνευ αὐτοῦ ἤθελέ ποτε ἐνθυμηθῆ τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅπερ λίαν μακρὰν τοῦ διαδρόμου ἔνθα ἠσχολεῖτο ἡ Εὐγενία, εὑρισκόμενον, οὔτε τὴν ἐλαχίστην κἂν ὑπόνοιαν διήγειρεν ὅτι ἠδύνατο αὕτη νὰ καταφύγῃ ἐκεῖ.

Οἱ ἐργάται προβαίνοντες μετὰ κόπου ἔφθασαν τέλος ἀπέναντι μεγάλου σωροῦ γρανιτῶν, ἐν' ὧν ὁ Ἰάκωβος ἔδειξε στενὴν δίοδον φέρουσαν εἰς τὸ ἀναζητούμενον μέρος. Αἱ στιγμαὶ ἦσαν ἀνεκτίμητοι· μετὰ ἓν τέταρτον, μετὰ πέντε μόνον λεπτὰ, πᾶσα φροντὶς ἤθελεν ἴσως ἀποβῆ ματαία. Ὁ Φραγκίσκος γονυπετὴς παρεκάλει τὸν Ἰάκωβον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὀπὴν ἐκείνην καὶ νὰ προχωρήσῃ καθὸ ἰσχυὸς εἰς τὰ ἐνδότερα· τῷ ἐπενθύμισε τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ μόχθους τῆς Εὐγενίας καὶ τῷ προσέφερε χρυσὸν καὶ ὑποσχέσεις· ἀλλ' ὁ παῖς, εἰ καὶ ἔκλαιεν ἀναπολῶν τὰς ἀγαθότητας τῆς φίλης αὐτοῦ, ἐδίσταζεν ὅμως νὰ ἐκτεθῇ εἰς κίνδυνον νέον, πρόσρατον ἀκόμη παρὼν εἰς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ τὴν ἐντύπωσιν ἣν τῷ ἐνεποίησεν ὁ προγενέστερος

— Καλά ! εἶπεν ὁ Φραγκίσκος, εἶσαι δειλός ! ἐγὼ λοιπὸν θέλω ἐπιχειρήσει ὅ,τι σὺ δὲν τολμᾷς.

Καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ διόλου καιρὸν ἐροδιάζεται μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐργαλείων ἵνα πλατύνῃ τὴν ὀπὴν ὁσάκις ἀποβαίνῃ λίαν στενὴ, καὶ ἄρχεται τῆς ἐπικινδύνου διαβάσεως. Ποσάκις ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ εὑρισκόμενος εἰς μέρος, ὅθεν οὔτε νὰ προχωρήσῃ οὔτε νὰ ὑποχωρήσῃ ἠδύνατο ! Χάρις ὅμως εἰς τὴν ἐπιτηδείαν χρῆσιν τῶν ἐργαλείων, ἔφθασε τέλος ἐντὸς εὐρείας καιλότητος.

Ὁ θόρυβος καταπίπτοντος ὕδατος ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὸν ὅτι ἤγγισε τὸ τέρμα.

Ὁ κόβος εἶχε ῥιφθῆ ! Ἂν δὲν ἦτον ἐδῶ ἡ Εὐγενία, πᾶσα ἐλπὶς ἔπαυε . . .

Τρέμων, ἀκίνητος καὶ προσεκτικὸς, μικρὰς ἐπρόφερεν ὁ Φραγκίσκος τὸ φίλτατον ὄνομα τῆς Εὐγενίας, ἀλλ' οὐδὲ φωνὴ οὐδὲ ἀκρόασις· μόνος ὁ ἐξασθενὼν θόρυβος τῶν κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ καταρριπτόντων βράχων ἐπέφερεν τὴν φρικώδη σιγήν.

Φρίκη καὶ προαίσθησις ἀπαισία κατεπάλαξε τότε τὸν νοῦν τοῦ Φραγκίσκου . . . ἴσως, ὅμως, ἐσυλλογίσθη, ἡ Εὐγενία ζῇ καὶ εἶναι λειποθυμένη . . . Ἤναψε λοιπὸν τὴν ὁποίαν ἐκράτει μικρὰν λυχνίαν καὶ μετ' ἀνησυχίας ἀπεριγράπτου ἔρριψε πέριξ βλέμμα. Φωνὴ χαμόσυνος ἠκούσθη τότε πρῶτον! Ὁ Φραγκίσκος τρέχει πρὸς τὴν Εὐγενίαν !

Ταλαίπωρος κόρη ! ἀναίσθητος κεῖται κατὰ γῆς, ἡ ἐσβεσμένη μόνον λυχνία ὑπάρχει πλησίον αὐτῆς, καὶ παρὰ τῇ λυχνίᾳ βιβλιάριον ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τοῦ ὁποίου ὁ Φραγκίσκος ἀνέγνωσε τὰ ἀκόλουθα γεγραμμένα διὰ μολυβδοκονδύλου·

« Ἀγαπᾶ μου πάτερ, μὴ λυπᾶσαι, μοὶ ἔμεινεν ἀρκετὸς καιρὸς διὰ νὰ προσευχηθῶ . . . Σὺ, ἀγαπητή μου Ἄννα, φρόντισε περὶ τοῦ πατρός μας· πεῖσόν τον παρ' ὅσον ἐρρόντισα ἐγώ . . . Φραγκίσκε χαῖρε ! . . . »

Ὁ Φραγκίσκος ἐνδακρυς ἔλαβε τὴν δυστυχῆ κόραν, καὶ ἐπότισεν αὐτὴν πρὸς ἀναψυχὴν φάρμακόν τι ὅπερ ἔφερεν ἐπίτηδες μεθ' ἑαυτοῦ· εὐτυχῶς δὲ αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ δὲν ἀπέβησαν ματαῖαι.

Χάρις εἰς τὰς τροφὰς τὰς ὁποίας οἱ παῖδες κατέθετον ὑπὸ τὸν βράχον ἐκεῖνον, ἡ Εὐγενία μικρὸν ὑπέφερεν ἐκ τῆς πείνης κατὰ τὸ διάστημα τῶν τεσσάρων ἡμερῶν.

— Ὁ πατήρ μου . . . ἡ Ἄννα . . . ὁ Φραγκίσκος, ἦσαν αἱ πρῶται λέξεις τὰς ὁποίας ἐπρόφερε.

— Θὰ τοὺς ἐπανίδῃς ταχέως, Εὐγενία μου, ἀνέκραξε περιχαρῶς ὁ Φραγκίσκος, λησμονήσας ὅλους τοὺς κόπους αὐτοῦ ἅμα ὡς ἤκουσε προφερόμενον τ' ὄνομά του, θὰ τοὺς ἐπανίδῃς ! Ἰδοὺ δὲ ἐγώ ! θάρρει, θάρρος ! ἐσώθης. Μόνος ἠδυνήθην νὰ προχωρήσω πλησίον σου, καὶ μετά τινας ὥρας, θέλεις

ἐπανίδη τὸ φῶς· δὲν σὲ ἔλεγα ὅτι ἡ θεία πρόνοια σὲ προστατεύει!

Ὁ Φραγκίσκος ἔδωκε τὸ σημεῖον, ὅπερ ὥρισται ν' ἀναγγείλῃ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ, καὶ μετ' ὀλίγον ὁ ὕστατος φραγμὸς μεταξὺ τοῦ κόσμου καὶ τῆς Εὐγενίας, μεταξὺ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου κατέπεσε, τὸ δὲ πλῆθος εἶδε τὴν κόρην συνομιλοῦσαν μετὰ τοῦ Φραγκίσκου καὶ καθημένην πλησίον αὐτοῦ, εἰς ἄκρον ὅμως ἐξηθενημένην. Ἀναβιβάσαντες δὲ αὐτὴν τὴν μετέρερον, κατὰ παραγγελίαν τοῦ Φραγκίσκου, εἰς τὸν οἶκον τῆς Λουκίας ἥτις περιεποιήθη αὐτὴν ὡς κόρην της.

Εἰς γειτονικὴν οἰκίαν, ὁ Ἰβάρδος, τὸν ὁποῖον τετραήμερος πυρετὸς ὑπὸ μικρᾶς συνοδευόμενος παραφροσύνης ἀπήλλαξε τετραημέρου ἀνησυχίας, προπαρεσκευάζετο ὑπὸ τῆς Ἄννας εἰς δοκιμασίαν ἥτις ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ τὸν θάνατόν του.

Μετά τινας ὥρας ἔρθασε καὶ ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ χωρίου Λατεσβῦ, ἐλθὼν πρὸς βοήθειαν τῶν ἀθλίων ἐργατῶν. Ὅτε δὲ ὁ Ἰβάρδος ἐδέχθη τὸ καπ' αὐτὸν τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ πλουσίου καὶ ἀγαθοῦ ἰδιοκτήτου, ἀνεγνωρίσθησαν ἀμφότεροι ὡς ἀρχαῖοι φίλοι καὶ συμμαθηταί, ὁ δὲ Κ. Λατεσβῦ ἐξεπλάγη τὰ μέγιστα ἰδὼν τὸν φίλον του εἰς τοιαύτην κατάστασιν.

— Ἀφοῦ ὁ Φραγκίσκος ἐτελείωσε τὰς νομικάς του σπουδάς, εἶπεν ὁ Κ. Λατεσβῦ πρὸς τὸν Ἰβάρδον, διαβαίνων ἐντεῦθεν, ἠθέλησε περιεργείᾳ φερόμενος νὰ ἐπισκεφθῇ ἄγνωστος τὸ γειανθρακωρυχεῖον μας. Καὶ ὅτε μ' ἐπανεῖδε, μοὶ ὡμίλησε περὶ τῶν καταχρήσεων αἵτινες, καθὼς διετείνετο, συνέβαινον καθ' ἑκάστην. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς ἠρνούμεθα τοῦτο, ἐστοιχημάτισεν ὅτι διὰ νὰ μᾶς βεβαιώσῃ καὶ νὰ βεβαιωθῇ ὁ ἴδιος, θέλει μείνει ἓν ἔτος ὡς ἁπλοῦς ἐργάτης ἐν αὐτῷ. Ἤθελε πληρώσει ἀκριβὰ τὴν τρέλλαν του ἂν δὲν ἔσωζεν αὐτὸν ἡ ἀγαθή σου κόρη περὶ ἧς τοσαῦτα μοὶ ὡμίλει. Ἔμενε δὲ ἐδῶ πλησίον πάσχων ἀκόμη ἐκ τῶν ἐντυπώσεων τὰς ὁποίας τῷ ἀφῆκεν ἡ φρικώδης ἐκείνη σκηνή, ὅτε ἐπῆλθεν ἡ ὁλεθρία ἔκρηξις.

Ὁ Κ. Λατεσβῦ παρεκίνησε τότε τὸν Ἰβάρδον νὰ ζητήσῃ ἔφεσιν κατὰ τῆς ἀδίκως ἐκδοθείσης κατ' αὐτοῦ ἀποράσεως, παρασχὼν καὶ τὰ ἀναγκαῖα χρήματα. Τὴν φορὰν ταύτην ὁ Ἰβάρδος ἐκέρδησε τὴν δίκην, καὶ μετά τινα ἔτη ἀνέκτησε τὴν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον περιουσίαν του.

Αἱ δύο οἰκογένειαι ἔμειναν ἑκατοντ ἡνωμέναι, οἱ δὲ δεσμοὶ κατέστησαν ἀδιάρρηκτοι διὰ τοῦ μετ' οὐ πολὺ τελεσθέντος γάμου τῆς Εὐγενίας μετὰ τοῦ Φραγκίσκου.

— Δὲν εἶχα δίκαιον ὅταν σ' ἔλεγα « θάρρος! ὡραῖε ξανθέ μου ἄγγελε! ἡ Θεία πρόνοια σὲ προστατεύει; » ἔλεγεν ὁ Φραγκίσκος πρὸς τὴν Εὐγενίαν ὁδηγῶν αὐτὴν εἰς τὸν ναόν.

Ὁ δὲ Ἰάκωβος ἡλικιωθεὶς ἀνυψώθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Διευθυντοῦ, καὶ ἐπεφορτίσθη τὴν βελτίωσιν τοῦ γειανθρακωρυχείου.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΨΥΧΟΣΑΒΒΑΤΟ.

Αὐτὸς, Θεὰ, 'ποῦ σ' ἔκραξε,
Μ' ἁρμονικὴ γλυκάδα,
Νὰ κλάψῃς 'ς ἕνα λείψανο (α),
Μία 'μέρα, 'ς τὴν Ἑλλάδα,
Τώρα 'ς τοῦ χάρου κεῖται
Τὸ παγωμένο στῆθος,
Κ' ἕνα σου δάκρυ ἀκόμα
Ἀποζητάει κ' ἐκεῖ.

—ooo—

Αὐτὸς, μὲ τὴν ὀλόθερμη
Τῆς νειότης φαντασία,
Ὀχ τῶν Ἡρώων τὰ κόκκαλα
Σ' εἶδε νὰ βγῇς, ὦ! Θεία!
Μὲ τὸ σπαθὶ, ποῦ 'τράβαξε
Τ' Ἀγαρηνοῦ τ' ἀστέρι,
Μὲ τὸ σταυρὸ 'ς τὸ χέρι
Σ' εἶδε νὰ βγῇς μ' ὁρμή.

—ooo—

Θυμᾶσαι πῶς 'χαιρέτησε
Τῆς νίκης τὴν ἡμέρα,
Ἀν ἡ λαμπρὴ 'κυμάτισε
Σημαία σου 'ς τὸν ἀέρα;
Ἀλοιμί! τὸν ἀγροικήσαμε
Καὶ πρὶν νὰ ξεψυχήσῃ,
Γλυκὰ νὰ τραγουδήσῃ
Τὸ θεῖο χαιρετισμό! (β)

—ooo—

Ἔλα, Θεά! — δὲν πρέπουνε
Τῆς δάφνης τὰ κλονάρια
Μόνον ἐκεῖ 'ποῦ 'πέσανε
Τ' ἀνδρεῖα σου παλληκάρια —
Νὰ πλέξῃς ἀλοπρίσιστο
Στεφάνι τιμημένο,
Μὲ δάκρυα ποτισμένο,
Ἔλα γοργὰ κ' ἐδῶ!

—ooo—

Ἴδες, ἴδες περίλυπη
Κι' ἀλλη Θεὰ περνάει,
Καὶ 'ς τὴν ἀχνὴ παλάμη της
Τὸ μέτωπο βαστάει.

(α) Λευθεριά γιὰ 'λίγο πᾶψε — Νὰ χτυπᾷς μὲ τὸ σπαθί — Τώρα σίρωσε καὶ κλᾶψε — εἰς τοῦ Μπάϊρον τὸ κορμί — Στροφὴ ἀ. Ὕμνος εἰς τὸν θάνατον Λόρδ Μπάϊρον.

(β) Λίγαις στιγμαῖς πρωτοῦ ἡ ποιητὴς ἀπεθάνη, ἐξηκουσθοῦσε τὸν Ὕμνον τῆς Ἐλευθερίας.

Ἄγρα κρατεῖ μ' ὀλόμαυρο
Μαγράδι σκεπασμένη,
Σ' τὸ ξάδι ποῦ θὰ γένῃ
Παγέροντας κ' αὐτή.

—ooo—

Ἀγκαλιασθεῖτε, κλάψετε
Κ' ἡ δύο 'ς αὐτὸ τὸ Σῶμα.
Ποῦ λὲς κ' ἀπὸ τὴ φλόγα Σας
Εἶν' ἀναμμένο ἀκόμα·
Χαρὰ 'ς τὴ γῆ, 'π' ἀνοίγοντας,
Θὰ 'χῃ παρόμοια χάρι
Ἀν τὰ σπλάγχνά της νὰ πάρῃ
Ἐκεῖνο τὸ κορμί!

—ooo—

Ὦ! πέστε, Σεῖς Ἀθάνατοι,
Τί θησαυρὸ θὰ κλείσῃ
Κι' ὁ λάκκος ὀχ τὰ βάθη του
Μὲ μιᾶς νὰ λαχταρίσῃ:
Τ' ἄστρα δροσιὰ νὰ ρίξουνε,
Ἡ γῆ λουλούδια πλῆθος,
Ἀν τὸ παγωμένο στῆθος,
Ἀν τὴν ἄσπρη κεφαλή.

—ooo—

Πέστε, ν' ἀκούσουν Ἕλληνες,
Φίλοι κ' ἐχθροί μας ξένοι,
Ποῦ μὲ τὸν Ἄγγο ἡ τέχνη του
Δὲν εἶναι ἀπεθαμμένη·
Ὁποῦ 'ς τὸν κόσμο γλέγορα
Θὲ νὰ 'βγῇ τραγουδῶντας,
Πατόκαρφα φορῶντας
Λαμπρότατη στολή.

—ooo—

Ἡ θεία πνοὴ τῆς τέχνης του
Ἀδιάκοπα 'φυσοῦσε,
Κι' ὡραῖα, καινούρια πλάσματα
Μὲ μιᾶς 'δημιουργοῦσε.
Σ' τὸν κόσμο κόσμους ἄπειρους
Ὁ Μέγας εἶχε χτίσει. . . .
Ἀλ! τοὔπρεπε νὰ ζήσῃ
Μ' αὐτοὺς παντοτεινά.

—ooo—

Καὶ ζῇ — καθάρια, ἔλαστερη
Ἡ θεία ψυχὴ μᾶς μένει
Ἀν τὸ στίχο τὸν ἀθάνατο
Πιστὰ ζωγραφισμένη·
Ἐκεῖ τὸ πνεῦμα δείχνεται
Μ' ἀναλαμπὴ μεγάλη,
Φέγγουν ἐκεῖ τὰ κάλλη
Ὁποῦ 'χε 'ς τὴ θωριά.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΑΡΚΟΡΑΣ.

ΞΥΛΟΓΡΑΦΟΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ.

—ooo—

Ὁ ἐπὶ ἑπτακαιδεκαετίαν περικαλλύνας τὴν *Πανδώραν* διὰ τῶν ξυλογραφημάτων αὐτοῦ *Περικλῆς Σκαδόπουλος*, ἐφάλη πρό τινων μηνῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως εἰς Παρισίους ἵνα τελειοποιηθῇ εἰς τὴν τέχνην αὐτοῦ. Ἕνεκα τούτου καὶ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἔργον, τὸ παρισάνον τὴν Ἀφροδίτην ἥτις εἶχε προτεθῆ ὡς διαγώνισμα (Ἴδε φυλλάδ. 163) ἔμεινεν ἀτελὲς, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸ παρακειμένον σχεδίασμα. Ἐπειδὴ ἡ χορηγουμένη αὐτῷ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως χρηματικὴ βοήθεια δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὰς σημε-

ρινὰς δαπάνας τῆς Γαλλίας, τὸ ταμεῖον τῆς *Πανδώρας* συνέτρεξε καὶ θέλει ἔτι συντρέξει αὐτὸν τὸ κατὰ δύναμιν. Ἀλλ' οἱ πόροι τοῦ συγγράμματος τούτου εἶναι μικροί, καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαζόμεθα νὰ προστρέξωμεν πρὸς τοὺς φιλοκάλους συνδρομητὰς καὶ νὰ τοὺς παρακαλέσωμεν νὰ συντελέσωσι μεθ' ἡμῶν εἰς τὴν ταχυτέραν τελειοποίησιν τοῦ ἐμπείρου ξυλογράφου, ὅπως ἐπανελθὼν κοσμῇ καὶ αὖθις τὴν *Πανδώραν* διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

ΤΟΥ ΚΟΥΤΡΟΥΛΗ Ο ΓΑΜΟΣ. Κωμῳδία ὑπὸ Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ. (Κατὰ δὲ τὴν πρώτην ἔκδοσιν τοῦ ἔτους 1845 ὑπὸ Χριστοφάνους Νεολογίδου. Ἔκδ. Β'. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Λεωζάρου Βιλαρᾶ 1850.

Μὴ θέλοντες νὰ γράψωμεν ἰδίαν κρίσιν περὶ τοῦ Γάμου τοῦ Κουτροούλη, γνωστοῦ ἄλλως τε εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ἐπὶ τοῦ 1845 *ἔτους, ἀρχούμεθα νὰ μετατυπώσωμεν ἐνταῦθα τὸ προοίμιον τοῦ ἐκδότου, ἐξ οὗ μανθάνομεν διὰ τί ἐγένετο ἡ δευτέρα αὕτη ἔκδοσις, καὶ πῶς ἐθεωρήθη τὸ δρᾶμα ἐν Γερμανίᾳ.*

« Ἐπιχειρῶν δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ Γάμου τοῦ Κουτροούλη, θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ δικηρύξω ἐξ ἀρχῆς, ὅτι οὔτε κατ' αἴτησιν οὔτε κατὰ προτροπὴν, ἀλλὰ κατὰ συναίνεσιν ἁπλῆν τοῦ συγγραφέως, ἀναλαμβάνω αὐτήν.

»Ἀλλὰ πρὸς τί, πιθανὸν νὰ ἐρωτήσῃ τις, ἡ δευτέρα αὕτη ἔκδοσις;

»Οἱ λόγοι μου εἶναι πολλοί.

»Καὶ πρῶτος πάντων, ὁ καὶ σπουδαιότατος, εἶναι ἡ ἐπιθυμία παντὸς ἐργολάβου, ἐπιθυμία κέρδους. Τοῦ Κουτρούλη ὁ Γάμος πρὸ πολλοῦ ἐξέλιπεν· ἐπειδὴ δὲ περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου ἀντίτυπον αὐτοῦ διωρθωμένον ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἐνόμισα ὠφέλιμον εἰς τὸν κορβανᾶν μου νὰ τὸ τυπώσω.

»Μετὰ τὴν ἀνυπόκριτον ὁμολογίαν τοῦ πρώτου τούτου λόγου, ἐπίσης ἰσχυρὸν ὡς ὁ πρῶτος τῶν ἑβδομήκοντα καὶ δύο λόγων δι' οὓς δὲν ὑπεδέχθη ποτὲ μετὰ καννονοβολισμῶν τὸν ἡγεμόνα του εὐτελές τι πολύχνιον, εἶναι βεβαίως περιττὸν νὰ ἐπιφέρω τοὺς ἄλλους. Θέλω λοιπὸν τοὺς ἀποσιωπήσει κἀγώ, πλὴν τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου οἵτινες δὲν εἶναι μὲν ἰσοβαρεῖς τοῦ πρώτου, δὲν εἶναι ὅμως καὶ πολὺ ἀσθενέστεροι.

»Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Γάμου τοῦ Κουτρούλη ἔτυχε νὰ ἦναι τὴν ὥραν ταύτην ὑπουργός.

»Ἐπεθύμησα λοιπὸν νὰ θίσω πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τὸν καθρέπτην τῶν ὑπουργῶν τὸν ὁποῖον αὐτὸς μόνος ἐπιτηδειότατα ἐφιλοτέχνησε πρὸ δέκα μόλις ἐτῶν. Ὁ καθρέπτης οὗτος, τοσοῦτῳ ἀκριβῶς παριστάνει τὰ σουσούμια ὅλων τῶν ἐμβλεπόντων εἰς αὐτὸν ἐξοχωτάτων, ὥστε δὲν κολακεύει κανένα, οὐδ' αὐτὸν νὴ Δία τὸν τεχνίτην του. Ἐπεθύμησα πρὸ πάντων νὰ ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην του τὴν εὐχὴν τοῦ Χοροῦ τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκω εἰς τὴν 60 σελίδα τῆς πρώτης ἐκδόσεως·

Ἐνθυμεῖ πῶς δὲν εἶδετ' εἰς σὲ καὶ τοὺς σοὺς ἡ Ἑλλὰς πορισμοῦ μετακλαίειν,
Οὐδ' ἐμπόρευμα ὅπως πωλήσῃς αὐτὴν, οὐδ' ἀγρὸς νὰ καρπώσῃς ἀνέτως,
Ἀλλὰ λείμων μέγα ἀγίας νειρᾶς ὅπου πρέπει ζωὴν νὰ φυτεύσῃς·
Ἀλλὰ λίθος ὑπέρογκος πλὴν τιμαλφοῦς, κατακόψας εἰς βάθος βαρέθρου,
Ὅστις πρέπει μ' ἀγῶνας ὀπίσω ν' ἀρύῃ εἰς τὰ ὕψη ἐξ ὧν ἀπεκόπη,
Ἀλλὰ γῆ ὅπου πᾶς ἀπροσέκτως πατῶν ὀλισθαίν' εἰς κῦμα μαρτύρων·
Ὅπου κεῖται θαμμένη μεγάλη ἐλπὶς, καὶ τοῦ μέλλοντος εὐφορον σπέρμα.
Ἂν τὴν φίλην Ἑλλάδα μας στέρῃς ὡς πρὶν μὲ τ' ἀρχαῖά της ἴα καὶ δάφνας
Καὶ μεγάλην ἀνίσως ἐγείρῃς αὐτὴν ὡς τὴν εἶχε θελήσει ὁ Ρήγας,
(Ἐννοῶ δὲ τὸν μέγαν, διότ' οἱ μικροὶ εἰς μικρὰ τὴν ψυχὴν των κυλίουν),
Καὶ τῆς τύχης της πλέξῃς τὸ νῆμα χρυσοῦν, εὐτυχίαν συγκλώθων καὶ δόξαν,
Εὐτυχὴς ἡ πατρίς σου, εὐδαίμων καὶ οὐ, ζηλευτὴ σ' ἡ τεκοῦσά σε μάτηρ!
Ἀλλ' ἐὰν τὸ συμφέρον λατρεύων τὸ σὸν, τὸ κοινὸν ἀμελήσῃς συμφέρον,
Καὶ ἂν μ' ὄλυγας ἢ μὲ δακτύλους ὀξεῖς τοῦ ταμείου τὸ ἔδαφος σκάπτῃς,
Κ' εἰς τὴν ὄβραν σου ῥέγχων μακρὺς καὶ πλατὺς τὸν μισοῦν ἀμεριμνος χωνεύων,
Ἂν τὸ σκάφος ἀφίνῃς κύμασιν βορᾶν καὶ κολάκων τροφὴν τὴν Ἑλλάδα,
Ἀρχοδήρων νὰ γίνῃς εὐ πρῶτος βορά·
Τοῦ ταμείου δ' ἐν ᾧ οἱ χορεύοντες μυῖς
Αἱμασμένοι σὲ σκάπτουν τὰ δύω πλευρὰ,
Τὸν ἀξύπνητον ὕπνον νὰ ῥέγχῃς.

»Ὁ τρίτος λόγος μου ἀφορᾷ ὅλως εἰς τὴν ἐθνικήν μου φιλοτιμίαν.

»Μόλις ἐξεδίδετο ἐν Ἀθήναις τὸ 1845 ἔτος ἡ παροῦσα κωμῳδία, καὶ μεθερμηνευθεῖσα γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνιστοῦ Κ. Δ. Ε. Σάνδερς, ἐδημοσιεύετο ἐν Βερολίνῳ· διὰ τ δὲ μεθερμηνεύθη καὶ ἐδημοσιεύθη μανθάνομεν ἐκ τοῦ προοιμίου αὐτοῦ τοῦ μεταφραστοῦ, τὸ ὁποῖον παρατίθεται ἐντεῦθεν. Φρονῶ δὲ ὅτι ἡ ἡμετέρα φιλολογία πρέπει νὰ αἰσθάνεται ὑπερηφάνειάν τινα ὁσάκις ἡ σοφὴ Εὐρώπη δὲν ἀπαξιοῖ νὰ μνημονεύῃ μετὰ συγκαταβάσεως τῶν διανοητικῶν προϊόντων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἰδοὺ ἀπόσπασμα τοῦ προοιμίου·

«Τὸ γνήσιον καὶ πρωτότυπον δρᾶμα ἐστὶ κάτοπτρον τῆς πολιτικῆς ἑκάστου λαοῦ καταστάσεως. Ὅπου δὲ, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, ἡ πολιτικὴ συνκίσθησις ἔγκειται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐν μόνῃ τῇ φιλολογίᾳ, ἐκεῖ ἡ φιλολογία κυρίως κατοπτρίζεται ἐν τῷ δράματι, εἰ ποιηταὶ λαμβάνουσι φιλολόγους ὡς ἥρωας τῶν συνθέσεών των, καὶ τὸ δρᾶμα εἶναι κατόπτρισμα κατοπτρίσματος. Καὶ αὐτὴ ἡ ὡραία κωμῳδία τοῦ Πρύτσου (1) ἡ ἐπιγραφομένη «*Τὸ πολιτικὸν λέχος*» νοσεῖ τὴν γενικὴν τῆς Γερμανίας νόσον, ὅτι ὑπὲρ τὸ δέον ἀφορᾷ εἰς τὰς φιλολογικὰς σχέσεις. Ἀλλ' ὁ Ἕλλην ποιητὴς ἐπραγματεύσατο ζωηρότερον καὶ ἀπ' εὐθείας τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὕλην ἐν τῇ παρούσῃ Ἀριστοφανείῳ κωμῳδίᾳ, τῷ ἐντελεστέρῳ τῶν μέχρι τοῦδε προϊόντων τῆς Νεοελληνικῆς ποιήσεως, ἣν μετεφράσαμεν μετ' εὐχαριστήσεως καὶ μετὰ προσπαθείας. «Τὸ δρᾶμα τοῦτο, — γράφει ὁ Ἀρνόλδος Ρόγγας (2) πρὸς τὸν μεταφραστὴν, — ἔχει οὐ μικρὰν ἠθικὴν καὶ ποιητικὴν ἀξίαν. Πρέπει δὲ νὰ αἰσχυνώμεθα ὅτι ὁ Ἕλλην ἠξεύρει νὰ κωμῳδῇ μετὰ τοσαύτης εὐφυΐας τὰ κατὰ τὸ ἔθνος του, ἐν ᾧ οἱ ἡμέτεροι ποιηταὶ οὔτε κἂν νὰ φέρωσιν εἰς τὴν σκηνὴν τὰ κατὰ τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἠξεύρουσιν. Οἱ Γερμανοὶ ἐπανέρχονται πάντοτε εἰς τοὺς φιλολόγους, οἵτινες ὅμως δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς δραματικοὶ χαρακτῆρες.»

»Ἐδῶ ἐτελείωσα τὴν ἀγγελίαν μου ὅταν τις ἐλθὼν νὰ μ' ἐπισκεφθῇ καὶ ἀναγνώσας αὐτὴν, «ἐλησμόνησες ὅτι πρὸ δύο ἐτῶν εἰς ἀνατολὴν καὶ δύσιν ἄλλο δὲν γίνεται παρὰ τοῦ *Κουτρούλη ὁ γάμος*, ὅτι τοῦ περιφήμου ἀνατολικοῦ ζητήματος ἡ καταστροφὴ ἔγεινεν ὡς καὶ ἡ τοῦ *γάμου τοῦ Κουτρούλη*

«. . . . ὁ κόσμος ὅλος ἐμπερδεύθηκε,
»Κ' ἔγεινε σὰν λωλῆς μαλλιὰ καὶ ταραχή
»Κ' ὀχλοβοὴ, καὶ ὅλα διὰ *τίποτε!*
»Οἱ ἄνθρωποι θὰ λέγουν παροιμιακῶς
»*Ὁ Γάμος τοῦ Κουτρούλη* ὅτι ἔγεινε.»

ΠΑΡΟΡΑΜΑ.

—ooo—

Φυλλὰδ: 167. Σελ. 518 στήλ. α'. γραμ. 42 ἀντὶ *χαλικοῦ* γράφ. *χαλικοῦ*.

—ooo—

(1) Ὁ πρῶτος σήμερον κωμικὸς ποιητὴς τῆς Γερμανίας.
(2) Ἕτερος ἐπίσημος ποιητὴς καὶ κριτικὸς τῆς Γερμανίας.